

Tartalomjegyzék

- 5 **Mohácsi Balázs:** az már máshogyan friss hús ami megmaradt délről
* akad * kinyitom a szemem te (versek)

- 8 **Simon Bettina:** A kilencvenes években (vers)

- 10 **Pál Sándor Attila:** Dalaim (vers)

- 13 **Láng Orsolya:** senki és semmi laknak egy házban * törökvérszi
tavasz, előtanulmány a nyárhoz * Harca a jóval (versek)

- 17 **Sánta Miriám:** Schengen negyedik hangja (vers)

- 19 **Veszprémi Szilveszter:** Fő utca 1. * Dolog * Gömböc (versek)

- 22 **Nagy Tamás:** Sosem látott hajók * kikötni valahol (versek)

- 24 **Bödecs László:** Képzelt utazás, hét elejétől hétvégéig (vers)

- 25 **Nagy Hajnal Csilla:** A háttérben kutyaugatás * Mielőtt a kávé
kitöltöm (versek)

- 28 **Bíró Tímea:** Gyertya * Ne ide! * Elmosódó élek (versek)

- 31 **Szabó Réka Dorottya:** torkában víz fülében szél * szilvia (versek)

- 33 **Kormányos Ákos:** Önkívületlenül ölelni is lehet (vers)

- 35 **Nagy Dániel:** Türelem * How to be self-managed (versek)

- 37 **Vajsenbek Péter:** Másképpen beszélni (vers)

- 39 **Gömöri Eszter:** Gyulladás * Bevásárlólista (versek)

- 41 **Alter Emese:** Két ujjával * 116-123 * Nyaralás (versek)
- 44 **Dimitrov Nikoleta:** Nem * Meg nem született * Vörös (versek)
- 46 **Antal Norbert:** fekete * néha * égő (versek)
- 49 **Dudás Robert:** Karantén (vers)
- 50 **Szendi Nóra:** Egy olyan vájb van (regényrészlet)
- 54 **Cirok Szabó István:** Ne gondold! (novella)
- 58 **Komor Zoltán:** Pitypandémia (novella)
- 64 **Tóth Szilárd:** Akik a szomszédban laktak (novella)
- 69 **Greguss Lilla:** Tükörcs (novella)
- 75 **Bali Péter:** A popzene dialektikája (novella)
- 86 **Pásztor Kicsi Gergely:** Álmodnak-e az androidok emberi jogokról?
(esszé)
- 91 **Kevin Barry:** Út a hegyekbe (novella) (Serfőző Réka fordítása)
- 95 **Jovica Aćin:** Burjánzó csontok (novella) (Kecskés Ildikó fordítása)
- 98 **Oláh Tamás:** „Azt se tudom, mi a politika” (tanulmány)

- 108 Patyerek Réka:** Identitás (Greccsó Krisztián: *Vera*) (kritika)
- 111 Fehér Miklós:** Bestiáriumi identitások (Papp-Zakor Ilka: *Az utolsó állatkert*) (kritika)
- 115 Antalovics Péter:** A felelősség súlya (Johan Renck: *Csernobil*) (kritika)

A Fialat Alkotók Számát **Antalovics Péter** és **Celler Kis Tamás** szerkesztette.

A számot **Tolnai Zsiga** és **Kakuszi Elvira** fotóival illusztráltuk.

A szám megjelenését a Szerb Köztársaság Művelődési és Tájékoztatási Minisztériuma, a Tartományi Művelődésügyi, Tömegtájékoztatási és Vallási Közösségi Titkárság, a Magyar Nemzeti Tanács, Újvidék Város Önkormányzata, a Bethlen Gábor Alap, valamint a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

A jelen folyóiratban szereplő tartalmak nem feltétlenül tükrözik a kiadványt támogató Újvidék Város Önkormányzatának hivatalos álláspontját.

HÍD – irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat. – 2020. augusztus–szeptember.

Kiadja a Forum Könyvkiadó Intézet. Igazgató: Virág Gábor. Szerkesztőség és kiadóhivatal: 21000 Novi Sad, Vojvoda Mišić u. 1., telefon: 021/457-216; a Híd honlapja: www.hid.rs; e-mail: hid@forumliber.rs – A Szerb Köztársaság Tudományügyi és Technológiai Minisztériuma által tudományosnak (M53) minősített folyóirat. – Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. – Előfizethető az Izdavački zavod Forum 840-905668-94-es számlára (broj modela 97, poziv na broj [odobrenje] 16-80250-742131-00-04-820); előfizetésekor kérjük feltüntetni a Híd nevét. – Előfizetési díj belföldön 1400 dinár. Egyes szám ára 150, kettős szám ára 250 dinár. Külföldre és külföldön egy évre 70 EUR – Készült a Grafoprodukt nyomdájában, Szabadkán. – YU ISSN 0350-9079

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása

A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

82+3

HÍD : irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat / Főszerkesztő

Berényi Emőke. – 1. évf., 1. sz. (1934) – 7. évf., 15. sz. (1940); 9. évf., 1. sz. (1945)– . – Újvidék : Forum Könyvkiadó Intézet, 1934–1940 ; 1945–. – 23 cm

Havonta

ISSN 0350–9079

COBISS.SR-ID 8410114

MOHÁCSI BALÁZS

az már máshogyan friss hús ami megmaradt délről

verset akartam írni próbáltam kiszabadítani
néhány vidám telért elvetélt versek gyomrából
de nem sikerült egymásra dobált sorok voltak
vajon mitől működik egy montázs szerkezet mos-
tanában talán a kérdés holtomiglan talán a talán-
ban a hit izgat pontatlannak tűnik minden talán-
talanság az elhibázott képek az elmozdulások
homályos költészete túllép a realitás pontos
ábrázolásán a figyelem fontosabb a regisztrálásnál
inkább figyelem a tájat ahogy a kopasz erdőn át-
vakít a nap stroboszkópja felgyapjasodott fel-
hők legelnek a kék mezőn tulajdonképpen idilli
kép vagy az esti havazásban sétálva magyarázom
a várost eszternek adós még váratlan csodákkal
a táj a tegnapi tüntetésen a vállamra hajtotta a fejét
egy maoista lány mesélem eltűnődve azon mit
jelenthet ez mozgalmatörténetileg a mát szét-
zilálta a kiábrándulás most már minden nemzeti de
semmi sem a nemzeté mondta minap az egyik postás
az már máshogyan verssor ami megmaradt másik versből.

akad

hézagok és hajszáltrepedések a költeményen
megpróbálom összepókozni motívumhálóval
eszembe jut a dean young-vers amelyben
a beteg arcáról mondja a beszélő hogy
rosszul van felkampózva vagy amikor
kampóikkal arcára hosszabb és hosszabb
szőrszálak akadnak zárójelben későbbi betoldás
petrinél a megváltás hátulütőiben az isten
csavar be újabb s újabb szőrszálakat az arc
foglalataiba s növeszt fogat és fát is
minden éjjel egyre s egyre vagy beleakad
az emlékek pókhálójába hálózatba szőtt szó-
ismétlés egyre így rendeződnek a gondolatok
ilyesmik jutnak eszembe a fáradt vonat-
napokon át nézem a jelenkorsárga fákat
a szaladó sínek mellett ritkás színeket
vörös többször már barna amit ha elereszt
lehullik és szétporlad végül az erezet
marad már csak aztán az is szétporlad
elmúlik majd a fáradtság jószolom elmúlik
tekintetem tenyerén hordja össze a táj élet-
vágányain figyelmem szálai széttartanak.

kinyitom a szemem te

ha elhagyható a mondatból anélkül hogy a mondatban hiány keletkezne egyáltalán nem baj hogy elfelejtettem amit mondani akartam korábban lenyeltem elnyelődött mint egy viceházmester a tekintetemmel a vöröset keresem hátha himnikus egység lesz úrrá mibennünk meglát odalép és kérdezi mit akarok hurrá szívnek rohanó kardhalak bár szeme zavaros tó talán csak a semmi nem változik most vehetsz nekem egy csokor virágot kértem tőle még egy kört mert én vagyok a föltámadás a fény én vagyok a kollázs én vagyok az én ha elhagyható hát elhagyom kilépek megint elúszik mellettem egy gondolat pedig változatos módokon viszek a szervezetembe c-vitamint csak a te a jön ki már a fülemben ha elhagyható lenne elhagynám mint egy buszúton akárhányszor kinyitom a szemem templomok nézem őket becsukom vajon az milyen hiány.

SIMON BETTINA

A kilencvenes években

*„a kilencvenes évek elég nehezen
választható el a nyolcvanas évektől,
különösen akkor, ha a művészetet nem
tekintjük saját – képzelt vagy valós –
törvényei szerint működő (...) zárt rendszernek.”*
Hornyik Sándor (2002)

A kilencvenes években
utcai kabinokban
szeretkeztek a párok,
mert nem volt külön
szobájuk, és egy ágyban
kellett aludniuk
a szülőknek a gyerekekkel.

Nem volt elég
ágy a lakásokban,
ugyanazon a rekamién
aludt az egész család,
és éjszakai műszakban
dolgoztak a férfiak,
amikor megunták,
hogy reggel a fürdőbe

menet álló farokkal
kell kerülgetniük
a gyerekeket.

A kilencvenes
években állva aludtak
a fiatalok a nappaliban,
nem húzták
ki a fotelágyat, mert
hozzászoktak
az utcai szexhez.
Munkából hazafelé
arról fantáziáltak
a férfiak, hogy az utcán
találják meg a szerelmet,
és beállnak egy üres
kabinba, mert prostitúcióra
nem volt lehetőség
a kilencvenes években,
és amikor egyedül a
használhatatlan
telefonfülkék
emlékeztetnek majd rá,
szerelmesek lesznek
a hajléktalanok helyett.

PÁL SÁNDOR ATTILA

Dalaim

1.

érintetlen vadont látni lehetetlen
hiszen a tekintet máris zsíros ujjlenyomatot hagy
minden mélyzöld levélen
öregemberbőr-fakérgen
s vadon errefelé egyébként sincsen
elhagyott trafóházak
földgázkutak fémcsapjai
laktanyák
lakatlan tanyák
rozsdás MTZ-k által felszántott szürke földek
távolabb erdők
lopjuk a sajátunkat
a felhős égbolt tenger
a halmadarak alábuknak
érintetlen vadon nincsen
kezem megtapad a jéghideg kilincsen

2.

ahogy futok a töltésen
nem messze a folyótól

egyszer csak a községi könyvtár régikönyvszaga csap meg
ahogy futok át a megyeri hídon
januárban
a Duna vize piszkossárga és duzzadt
eleve az illetéktelenség állapota
futóként a bicikliúton
végig és változatlanul
majd ahogy a zajfogó plexilapok elfogynak mellőlem
a roppant magasság és a roppant zajló víz
futás közben érzem a vonzást
igyekszem nem odanézni de nem megy
olyan ez
mintha a koponyámban fémpótlás lenne
mintha a fél koponyám fémből lenne
s a Dunában valahol a víz alatt
a meder közelében
egy óriási mágnes volna
talán elektromágnes
amíg iszonyatos erővel húzza a fejemet
kitolom a csípőm
a fejem ferde
a mágnes húz
majd egyszer csak leérek a lépcsőkön
megszűnik a vonzás
és futok tovább a régikönyvszagban

3.

ha van mennyország
és annak van kapuja
azt csak döngő vaskapuként tudom elképzelni
amin nem lehet belátni
alul a betontól tíz centis rés

abban ide-oda járó harsogó tascsóorr
túl szalonnázás
a kopott asztalnál ülnek a verandán
mikor megnyomom a kiskapura buherált csengőt
ki az isten az felkiáltás
Illést küldi oda a másik három
az kinéz a postaláda nyikorgó fedelét felhajtva
elég feltűnő
rám néz majd visszakiált
senki
nincs itt senki

LÁNG ORSOLYA

senki és semmi laknak egy házban

saját bejáratú szobát akartam
de úgy látszik egy ajtó nem minden
a papírvékony falak miatt nem tudom
a szobámban kopog-e valaki hajnalonta
magas sarkú cipőben készülődik valahova
a csöppet sem otthonos viseletben
a papírvékony falak miatt nem tudom
mellettem lesznek-e egyre hevesebbek
az önfeledt nyögések a szerelem hangjai
alig megkülönböztethetőek
a gyengeelméjűek kommunikációjától
a papírvékony falak miatt nem tudom
az én szobámban fúj-e a szél
zúgnak fafúvósai az óriási lombok
itt süllyedt-e el nyolcvanöt ember
egy gumicsónakon miután hiába lengették
levetett trikójukat a menekülés reményében
itt vannak karnyújtásnyira mint a szellemek
akikről meggyőződni akarva a levegőbe markolunk
itt vannak a szerencsétlenek és szélhámósok
az áldozatok gyilkosai
a gyilkosok áldozatai
itt sincs menedéke a menekültnek
és a rászoruló itt sem kap semmit

nem kértek bebocsátást szabad
ki-bejárásuk van a papírvékony filteren át
amit mind közönségesen és pontatlanul
fálnak hívunk
végül nagy peckesen besétál az oligarcha és
körbemutat ez itt mind az enyém
enyém a pénz enyém a hatalom
de mire kell neki a raklapon a matrac
a papírok az asztalon a kaktuszok az aloék
és a könyvek?
nyilván mindent levegőnek néz
csak hát a tudat hogy övé a levegő is
benne a senki fiai a semmi lakói

törökvészi tavasz előtanulmány a nyárhoz

véletlenül találtam vissza
az ülő oroszlán alakú sziklához
egy másik útvonalon
anya minden szerelmét elhozta ide
csacsogták a lányaid
te meg hogy mindig is akartál egy oroszánt
és attól félsz hogy egyszer megkapod

odalent a völgyben
abban a házban innen bármelyikben
alszol
itt fent nőttél fel a hegyen

elkerültük egymást te már
félárva voltál amikor én még
meg sem születtem nekem
húgom született amikor
te először szültél

egy elszetett kamaszkor
kettesével vett lépcsőfokai fölött
a pad amelyen sokszor vártál
anyádra aki a völgybe révedve
halott apádra gondolt
most ázott tűzhelyszagú

az egykori tengerfeneket
fúrókagylónyomok jelzik
a tanösvény szerint domináns
itt az árvalányhaj
a finoman meghajló virágzatok
lágyszellőben mozgást visznek
a dolomittömb nyugalmába

aztán a kanyarulat után
ahol csak az számít rá aki
tudja hogy ott van
jó találkahely
a lerobbantott fejű szifinx

Harca a jóval

Ha valaki kitarlja a kezét a szélbe,
az már szép. A szeplők ráadásnak.
Mintha homokviharba keveredett test,
pollent gyűjtő méh puha potroha volna.
Amint átnyújt egy kulcscsomót, közölük az egyik,
egy szárnyas kulcs, két oldalán lépcsőfokokkal,
kifíttven. A kilátó talpfákból készült csigalépcsője.
Ezt így senki nem fogja érteni. Még ő sem.
Ahogyan nem emlékszik már a gyerekkori
titkosírására, amit ő talált ki, ő fejtett meg.
A lombtenger steppelt, selyemzöld paplan.
Egy lottónyeremény hatásával bíró túlzott napsütés.
Próbál olyan nyugodt lenni, amilyennek
látszik. Az anyák szenvedélyes aggodalma
vonzza, az őt kizáró figyelem. Már Murphy
törvényében sem bízhat: akkor sem jön,
amikor nem várja. A nő, akit maszk nélkül
talán fel sem ismerne, s aki mindig abban a pillanatban
megy el az ablaka előtt, amikor felnéz.
Tudja, hogy a dolgokban – hiába vigyáz rájuk –
beépített elévülés van. Próbál úgy élni, hogy
történet legyen, ne elbeszélő.

SÁNTA MIRIÁM

Schengen negyedik hangja

Fernando Pessoa *Lisbon revisited* című versére

I.

Semmi nem fűz semmihez.

Ötven dolgot akarok egyszerre.

Furcsa nyugodtság telepszik mindenre,
eddig is így volt, mi lehet hát ennél rosszabb.

Újból megtanulni olvasni és írni, mint a gyerekek,
akik most még kisebb helyen tartják kezükben
görcsösen a ceruzát, hogy betűiket sosem találkozó
párhuzamosok közé szorítsák. Lógunk a semmiben,
ami hozzáfűz a hirtelen véget érő füzetlap
méltóságához – éles fehérség, szikrázó por
az asztalra vetülő napfényben. Vágyakozni
tanulok az után, ami körülvesz. Vajon meddig
lesz elég a pénzem? Bennem soha meg nem szűnő
ezer, kétezer kilométerek.

II.

A testi mohóság remegésével

Vágyakozom, nem is tudom, mire –

Egész határozottan, valami meg nem határozottan,
határozatlan ideig lezárt határokra. Csak állni
az átkelők között, sehol nem lenni, csak a közöttben.

Kétezer-tíz, Elzász-Lotaringia rozsdás sorompói között csak pár másodperc alatt hajt át közönyösen a busz, kétezer-tizenkilenc, harmincöt fok, fél óra izzadás, Bors és Ártánd között, eddig is így volt. Mindannyian, akik láthatatlanul hordtuk maszkjainkat, belátunk saját fokhagymaszagú konyháinkba, kezünkben jogarrá szilárdul a fakanál és megtanulunk újból uralkodni afölött, amik vagyunk. Hisszük, hogy működik. Leeresztik a sorompót.

III.

*És legbelül, ott, ahol tovább álmodom, amit álmodtam,
A lélek végső mezein, ahol oktanul is emlékezem (...)
Távoli erdőségek útjain és csapásain,
Ahová odaképzeltam magam, anélkül, hogy egyetlen
egerészölyvvel viaskodó drón is követett volna,
tovább zümmög bennem a dongó a fellegvár
virágzó fái közül. Ami egyszer túljut saját maszkjainkon,
észrevétlenül megül majd a testben, és kormányozni fog
rendelet nélkül, mint a szelek Európa felett.*

IV.

*Vagy mindnyájan az az Én vagyunk, akik itt voltam vagy akik voltunk,
a maszkok mögött és falak között számolva pénzt, napokat?
Az az én vagyunk-e, akik a repülőtereken ragadnak vagy azok,
akik átcsúsznak folyékony identitásukkal az ellenőrzéseken?
Az az én vagyunk-e, akik hazaszökünk azért, hogy kimehessünk,
vagy az, aki azért megy be, hogy maga elől szökhessen?*

VESZPRÉMI SZILVESZTER

Fő utca 1.

Amikor apámnál lebontottuk a melléképületet,
alig maradt téгла egészben.

A törmelékeket talicskával hordtuk egész nap,
mert egy nagy pajtát elhordani és beszántani
mégiscsak munka.

A sittel kitömtük a földút lyukait,
mert építeni már semmit nem lehetett belőle.
Amíg az eső össze nem mosta a földdel,
addig legalább lehetett újra járni rajta,
így mégiscsak ért valamit.

A dédpapa szerint azt a pajtát vagyonos németek
egyszerre építették a házzal vagy száz éve.
Talán a téglák is ugyanazok, meg a kőműves veritéke,
nem csak az utcafront felé kidolgozott padlásszellőzők.

Szép épület volt, a faluvégi nagy telken.
Bár itt kezdődött a számozás,
a betonút még évtizedekig nem ért be idáig.
Így éltek: nagy pajta, állatok, kert,
csend, amit csak a hisztijeim szakítottak meg.
Innen indultam, és ha apám háza is összedől,
új utakat kell majd keresnem.

Dolog

Egymással szemben ülünk a két fotelben,
kicsavart testtel nézzük az ablakot
és a fenyőt előtte, ahogy a nagy szél löki.
A törzsét látjuk, ahogy nem áll meg sosem.

Azt mondd mindig, hogy ez lehetne egy metafora is.
Én pedig nem mondom el, hogy lövésed sincs a metaforáról,
pedig jó lenne útravalóként hagyni valamit,
ha mégis elállna a szél és esetleg indulnál.

Talán azt kellene mondanom, hogy minden lehet metafora,
például, hogy a fotel kiürül, miután elmész,
vagy hogy megint ideje volna rendbe tenni a kamrát,
mert mindig csak bedobálom oda a dolgokat.

Gömböc

Annyira kövér vagyok,
hogy a farzsebemben elfér
egy közepes méretű Biblia.
Akkora a fejem,
hogy a kontyban megakad a rózsafüzér
és kitépi a hajszálaimat.
Már csak morzsolva vetem a miatyánkokat
meg az üdvözlégyeket magamba,
hogy majd teremjenek.
Pedig terméketlen vagyok,

mint apám meszelt talaja,
ami egyébként is savas.

Mindig nálam lehetne
apám közepes méretű Bibliája.
A rózsafüzérét sem hordom,
kívülről tudom már.
Azt kértem, tanítsa meg olvasni,
egyedül nem érteném a titkokat,
pedig gondolkozni akartam a nagyistenen,
hogy megteremjen bennem valami őbelőle,
ahogy a pap bácsi mondta.
Apám látta, hogy olyan vagyok, mint a meszelt talaj.
Hogy megtartom magamban a dolgokat.
Hogy más a pH-m. Azt mondta.
Nem 5.5-ös, mint a babasamponé.
Nem kímélő.

NAGY TAMÁS

Sosem látott hajók

Solymászok és erdészek tanulmányozzák,
hogyan olvadhatnak össze a tájjal.
A hét nagy kő még nem látható, csak a hágó,
ahonnan kikerülhetetlen a kilencedik század.
Amit látnunk kell, túl van a Borzsa-havasok gerincein,
túl a csigolyák közt megbúvó farkasokon,
amelyek majd elbúcsúztatják az utolsó királyt is.
Az irány egyelőre nehezen kitapogatható.

Végül kitisztulnak a kontúrok. Lépteink
ösztönöseké válnak, mint lónyérítés utáni
lónyérítés. Szemben a síkság kezdete,
elmaradó fenyőkíséret. Egy jól időzített pihenő
más megvilágításba helyezhet dombvidékeket.
Gyere, nézd meg, kifolyt vérünk
hol szeli ketté Beregszászt, s megy tovább
sosem látott hajókat ringatni. Itt foglaltunk újra hont.

kikötni valahol

a testben ellentétek összpontosulnak a szavak amiket a lány a buszmegállóból mondott visszacsengenek ahogy elindulsz és magadnak mormolod őket mintha az egésznek lenne tétje és az sem zavar hogy a fenyvesek átengedik ezt a szagot kell hogy valami maradjon a bohémságból vodka és cigifüst a levegőben lehelet látszik de nem lényeges már tudod hogy a szépség a hajlatokban van és eleget hajolgatsz mert el akarsz érní valamit csak a körvonalai még homályosak az életednek így lehet évszázadokat hazudni a lépésekkel amiket ebben az ismerős galériában teszel és a parketta recsegésére gondolsz annak a lánynak tetszene ha végighúznád a kezed a combjai közt kezdj el élni hallod miközben megelőznek egy pillanatra megállsz racionális magyarázatot adni ez a befagyott tó nem vezethet oda ahova szeretnéd mégis újra elindulsz beregszász irányába de a szelet ott sem láttad és nem félsz attól hogy beszakadsz a túlsó part közelebbinek tűnik mint valaha megtanultad hogyan reagálj a megemelkedett adrenalinszintre ezt sokszor hallottad hogy igazából a hogyanokon van a lényeg a többiek átértek a dombhoz a fenyvesek térdéhez és te a közepén vagy ennek a szarnak és az összes lélegzetvétel a halál apró lehetősége sajnálsz hogy nem döglesz meg egy kicsit mindennap a lányra gondolsz ó mit tenne azzal a cigivel a kezében úgy tűnt része lehetne egy szerelmi háromszögben ahol állandóan magyarázkodni kellene ehelyett inkább letudod egy csókkal a másnapokat a jég nem bír el beszakadsz de mintha a zsebedből elővett papírral tudnád bizonyítani ez nem mély víz nem kell félni még azoktól a fenyvesek közül feléd induló farkasoktól sem akiket úgy néz ki elbír a jég

BÖDECS LÁSZLÓ

Képzelt utazás, hét elejétől hétvégéig

Ha elutazhatnék valahová,
a világegyetem legsötétebb pontjára mennék.
Hétfő reggel indulnék, hogy megérkezzem vasárnapra.
Nem félek az emberektől, a csillagoktól sem,
könnyen nézek a milliárd jelentéktelen halálra,
meleg és finom, szép, szeretem ezt a közelséget,
ami nappal mosolyog, simogat, éjjel alszik,
vagy elbújik egy sűrű anyaghalmaz másik oldalára.

De itt, a létezés szélén, a lényegtelen idő
egy mellékes pillanatában, a sötétségtől sem félek,
ami képzelt térképeink tudománya szerint valós,
millió összetartó, saját dinamikát mutató galaxisok
és azokat összefogó több százmillió fényév
átmérőjű klaszterek közötti tér,
ahol nem a vonzás, nem a fény,
s nem a még meg nem értett hullámok, titokzatos
erők ölelik magukhoz az élettelen anyagot.

Amikor megérkeznék, körülnéznék zavartalan.
Nem a nyugalmat keresem, nem a halált, de az
érdekel, ha ennyi erőhatás között is megfér az üres sötét,
ott bujkál-e a titok, amit keresek, vagy őrzője,
aki színes képekben beszél hozzám naponta,
és aki miatt nem félek az emberektől,
vagy ott végül tényleg csak én vagyok.

NAGY HAJNAL CSILLA

A háttérben kutyaugatás

Te a hajamat fonod.
Én a fazék fölé hajolok,
éppen elsózom a szószot,
nem merek megfordulni, összekuszálódhának
a tincsek.

Valahol a sejtjeink éppen
helyettünk haldokolnak.

Jézus a zuhanyzóban
hamisan énekel,
túlharsogja a fejbőrömbé nyilálló
apró fájdalmakat.

Én estefelé gyümölcsöt hámozok,
te kenyeret sütsz.
Ő minden reggel feltámad,
vízben-borban fürdik,
hamisan énekel.

Bosszankodsz, el akarsz
költözni, de egyedül nem tudunk
fenntartani egy lakást,
jó, mondod, akkor legalább
azt a kurva szószot ne sózd el.

Fájdalom nyilall a fejbőrömbé,
egyenletesen, körben,
mint egy koszorú.

Nem merek hátrafordulni.

Mielőtt a kávé t kitöltöm

Álmomban egy férfi fekszik rajtam,
a menyasszonya a szomszéd szobában ül,
és térdre tett kezekkel, illedelmesen
társalog a szüleimmel valamiről, amiről
egyiküknek sincs különösebb
tudása vagy véleménye,
ez a férfi pedig közben bennem van,
az ügylet homályos, de ha minden igaz,
nincs az egésznek áldozata,
én a testem vagyok,
úgy álmodom mindezt, hogy
részletes információim vannak minden
egy részvevő lelkiállapotáról,
tudom, mikor sóhajt fel fájdalmát
leplezve a menyasszony, tudom,
mikor néznek egymásra kérdőn,
halk kétségbeeséssel a szüleim,
tudom, melyik az a pillanat, amikor a férfi,
aki rajtam fekszik,
már nem felelhet többé a tetteiért, de
arról fogalmam sincs, hogy én,
testi létemen kívül
mit hoztam magammal ebbe az álomba, és
mit viszek magammal belőle.

Elképzeltük, de
sosem fogjuk megtudni,
milyen lehet
Anthony Hopkins
macskájának lenni.

Sirályokat etetünk egy süllyedő hajón.
Egy darabig lefelé,
azután majd felfelé hullanak a
száraz kenyérdarabkák.
Nincs különbség.
A sirályok jóllaknak.

BÍRÓ TÍMEA

Gyertya

leszopogatták a testéről a húst
egymásba akasztott csontjai mint egy falnak
támasztott seprűnyél végigfolynak a vakolaton
edit haja szétterül a lepedőn és amikor
a fejébe tódul a sok vér érzi hogy valamit fel
kell adni a méltóságot a nőiséget neki máshogy nem megy
az együttlétek után nem bújjik az idegen bőrhöz nem
kapja össze a ruháit és szalad el
nem zárja össze vékony lábait hanem a kezeivel
magasba emeli a csípőjét és irányítja hogy a dolgok a természetes
medrükbe folyjanak a doktornő szerint ha hátrahajlik a méh
rá kell segíteni ezt a másik fél is meg fogja érteni
a csordogáló viasz leforrázza a belső tájat edit
behunyja a szemét a testében egyre halványabban pislákol a remény

Ne ide!

a lovak hátára nehezedik az ég
szép kéken agyonnyomja őket
nappal is ég a villany
ne törjetek be ide

sikoltoznak a vállfák a szekrényben
egyre beljebb teregetek
fojtogatom a hatvan négyzetmétert
falból kiesett szögek veszítik szívverésüket

Elmosódó élek

a gerincünket mérem össze hogy hol van ferdulés
csigolyaösszezsúszás sérv és hogy egyáltalán van-e még belőle
vagy csak a széktámla tartja a puhány testet
a végtagok eszeveszett kapálózását a felszínen
mintha nem is egy nyelvet beszélnének csatába indulnak a lelkek
becsapódnak az ajtók a torokban dobog a szív felmaródik a nyelvőcső
ha túl korán szülők nélkül maradsz – itt maradsz – nincs aki felkészítsen
aki ott állt a startnál nyoma sincs a célban és már fogalmad sincs miért
szeled a kilométereket mész a többivel a huzatban állva egy idő után
eldőlne a tested
a lelked egyforma darabokra felkockázva kínosan ügyelve a teljesítményre
gyártasz termelsz hogy fusson jusson gyerekre
szépre hordozókendőbe valóra a szív fölé magasodónak
és amikor lerogysz az ajtónak dőlve a kőre a becsapottság
erődítményei elszigetelnek
a gyomor görcsösen préseli a méhet az idegek visszhangként lüktetnek
a belső tájban
legalább lenne szembeszél egyenes beszéd lehetőség az önvédelemre
és az igazságtalanságok helyett felmutathatnád a kockára
vágott lelket hogy te kitetted a napfényre hogy mint a kovász
minden nappal több és súlyosabb legyen hogy melegen egyétek
és igyatok rá ha úgy kívánja a beletek
elmosódnak a kontúrok a keretek pedig olyan feszesnek

kéne lennie a gerincnek mint a noell oszvald-képeknek
házfalra alkar nem mozog a hányingert visszaszorítja
párnát dob a pitypangágyra

SZABÓ RÉKA DOROTTYA

torkában víz fülében szél

*Férfiúszásban vagyok a leggyengébb,
de abban úszok, mert te is abban úszol.
(Cirok Szabó István)*

azon az éjszakán nem lesz vihar hiába az előrejelzés
szélcsend költözik a hallójáratokba
a hordalékot számláljuk
ukrajnából percenként húsz darab kommunális szemét
ez jóval több mint az hogy itt ülünk
gazok beszélnek meztelen bőrünkhöz a néma veszélyről
apró leveleikkel a vízbe tolnak két súlyos testet
gerletollként csobbanunk és végre
torkokat töm be a tiszta piszkos szervezete
a folyam hordalékaiból faragsz nekem szobrot a lényegről
hogy a férfiúszás valójában nem érti a szavakat
torkában víz fülében szél
körbehullámozol kiszorítod a tisztát és
megtanulok férfiúszni

szilvia

kék fedelű üvegecskében az oregánó
polcon a cimet és a szezámmag között
világoszöld selyemruhában
paradicsomlevest főzök
láncot gyöngyöz az ebéd évek óta
nem láttam kagylót
moszkvából petuskiba a sporhet elé betonozva
levest főzni ugyanaz mint egy tökéletlen létezés
vagy mint az
hogyan nekem először a szó aztán a gondolat
látod megy ez nekünk ha hetekig egy
megírhatatlan emlék vagy
szerencsés vagyok szilvia az oviban megmutatta
csukd be a szemed és takard el
ott az a kis alaktalan alak a világ keletkezése
üveget szándékosan megpuhítani nem
oregánólevélke-világok fakón táncolnak
meg egy ideges rongydarab

KORMÁNYOS ÁKOS

Önkívületlenül ölelni is lehet

Önkívületlenül ölelni is lehet.

Csukott szemmel ülök az ágy szélén.

Arcod hátulról az enyémhez nyomod.

Jobb kezed mellkasomon,

bal kezed ujjbegyeivel átmasszírozod hajhagymáimat,
végül homlokomon megpihen tenyered.

Érzem, hogy nem vagy itt, és hogy vinnél magaddal.

Menni akarok veled.

Mellkasom követni kezdi tenyered.

Mély levegő, és tudóm megtelik,

lassan, kontrolláltan fújom ki, és a térfogat csökken.

Együtt lélegzünk.

Egyszer csak, ahogyan a jógik szent szövegeiben meg van írva,
színeket kezdek látni.

Narancs, zöld, lila. Pacák és foltok.

Eszembe jut, hogy fájdalomcsillapítóért indultam,
de a gondolatot már el is zavarta egy vörös buborék.

Nem vagyok sehol.

Fel tudnám sorolni a szobában a tárgyakat,
hol az asztal, a szék, hol az ágy, amin ülünk.

Nyitva az ablak,

és fel tudnám sorolni egyenként a beszűrődő hangokat.

A fecskéket, az autórobajt, a fák susogását,

és mégis olyan távoli mindez.

Lassan megszűnik közöttünk a határ.
Tenyered már nincs homlokomon,
arcod már nincs arcomon.
Utolérlek, és átesem egy másik világ valóságába,
ahol se te, se én nem vagyunk.
Ahol nem ölelsz, ahol nincs ablak, és nincs autóróbj.
Ahol nincs a nyakamon a leheleted.
Ahol nincsenek newtoni törvények,
ahol a háromszög belső szögeinek összege nem 180 fok.
Ahol csend van.
Nem a hang és a zajok nem-léte van,
hanem a csend van. Kettőnk csendje.

–

–

–

–

NAGY DÁNIEL

Türelem

Elharaptam a nyelvemet.
Nem roppant, mint elsőáldozó
foga alatt az ostya. A fájdalom
sem taszított álomba, ahogy az lenni
szokott egy migrénnel kezdődő napon.

Gondolom, valami múltbéli
dolog miatt történhetett az egész.
Kiengesztelhetetlen szülők, viszonzatlan
szerelmek. Esetleg felelőtlen állattartás.
Ezek szoktak lenni az okok.

Most a szájfeneéken pihentetem.
Gyógyuljon, kapjon újra erőre,
legyen ismét magabiztos,
forgassa bele a sötétbe vágyaim.
Részemről tehát ennyi.

Egy átfogatott falat
és a szájúreg óvatos letapogatása.
Egyébként csak a várakozás, hogy
gyógyuljon, gyógyuljon be a seb
a következő találkozásig.

How to be self-managed

A dohányzás iránti vágy leküzdésében segíthet, ha lefoglaljuk a kezünket és a szánkat.

De a javulás útja lehet az is, ha a fellépő kedvetlenségi érzetekkel szemben hatalmas fiziológiás elleningereket állítunk. Fontos megemlíteni, hogy vágyaink

sok nehézséget és álmatlan éjszakát okozhatnak a jövőben. Ezek megelőzésének legjobb módja, ha figyelmünket elfordítjuk aggodalmunk tárgyáról. A siker érdekében azonban nem elég a passzív óhaj.

Mindenekelőtt a panaszkodási hajlamot kell tűzzel-vassal kiirtani magunkból. Hisz tudjuk: a beteg, savanyú arcú embereket a kórházon kívül sehol sem fogadják szívesen.

VAJSENBEEK PÉTER

Másképpen beszélni

A Palicsi-tó félig be volt fagyva,
amikor arra kirándultunk.
Ott telelt két hattyú,
valaki biztosan etette őket.
A ködtől nem látszódott
a tó másik partja.
A hattyúkról beszéltünk,
az élő szimbólumokról,
hogymeg egyikünk látott már
hattyút szarni, és nem is képzelte volna
ezekről a kecses állatokról.
Később az irodalmi hagyományról
meg szimbólumokról magyaráztam,
a tó szennyezettsége helyett.
Persze a valóságról kellett volna,
ha nem is pontosan, de valahogymeg
másképpen beszélni.
Hiszen én, aki nem hiszek abban,
hogymeg Isten a maga képmására teremtett,
én, aki a technikai fejlődéshez nem értek,
állatot nem tartok,
mégismeg melyik ködös partról beszélék
és kinek?

Hiszen ez a sok szimbólum,
a maga valóságában,
nélkülem is él, eszik, ürítkezik,
szennyeződik és megfagy.
Megtorpantam, mint boltban az egyszeri vásárló,
aki hirtelen elfelejtette, mit akart venni.

GÖMÖRI ESZTER

Gyulladás

érzékeny a szemem a világra

a résnyire felhúzott autóablakon
fütyülve szökő levegőtől
azonnal begyullad
ég és szúr alig tudom kinyitni
de ha tükörbe nézek ennek semmi nyoma
csak egy nagyon picit nedves és sír
csak egy nagyon picit vastagabb a szemhéj
belül pedig perzselődik

kamillateával borogatom mert az nyugtató hatású
kamillateát kéne tölteni a vízagyúgba

Bevásárlólista

Nagyjából 5-6 mozdulat bekötni a fűzöt
az egyik cipőmön.
A zár két kattanással nyílik.
Kicsit akad a kilincs, finoman fel kell előbb húzni,
aztán meg érzésből le,

és akkor elkerüljük a ricsajt.
Három emelet le, onnan az utca,
nagyjából 70 méter, átkelő és bolt.
Nagykereskedés, vagy a kis sarki hentes
az üzletsoron. Megnézem a listám –
1 minimum 25 dekás disznószív,
azt mondják, nagyon hasonló az emberéhez.
A zacskóból csöpögő húslé pedig
hátha elég egy kis vérsűítésre.
Mellette gyógyszertár, ha kell,
vehetek tűt is, hogy intravénásan,
nem hiszem, hogy szájon át...
A 30 dekás már szinte férfiszív.
35 dekával milyenek lehetnek az érzelmek?
Egy akkora szív biztosan robbanásig pumpálná
az ereimben azt a vért.
Legalább lenne vérnyomásom.

ALTER EMESE

Két ujjával

Álmomban a dédipapa mellett álltunk anyával a papa az ágyban feküdt csövek lógtak belőle rekedt hangon beszélt aztán addig forgolódott amíg az egyiket ki nem tépte híg vére folyt vizes vagy inkább gennyes a takarón egyre nagyobb sárgás folt ölelte körbe mint egy pocsolya mintha bármelyik pillanatban elsüllyedhetne megsimogattam májfoltos homlokát nem lesz semmi baj anya pedig úgy mosolygott hogy láttam mindent elfelejtett szerinte a papa a két lányához nem úgy nyúlt csak mint kertész a virágokhoz gondoljak most erre amikor mélyen a zsíros fekete földbe túr és két ujjá közé fogja a kövér férgeket vagy gyomlál képzeljem magam virágnak ez a lényeg anya keze remeg milyen virágnak kérdezem szeretne elsétálni de nem tud tulajdonképpen mindegy hogy pipacs vagy tulipán kislányom úgyszemint tudsz magadra vigyázni nem tart sokáig ne mozogj csak lélegezz mélyeket.

116-123

(Georgette-nek)

Azt mondtad talán mégis ez a legnagyobb tragédia takaros felső középosztálybeli családba születni kertes házba magas falú gumimedencével és egy golden retrieverrel idegen kezek által gondozott gyeptéglák fölött sírni egy közhely vagy örültem hogy ez nem nekem jutott először eszembe pedig láttam hogy most tényleg fáj másnap reggel arra ébredtél hogy nem kapsz levegőt mert az egyenlet egyik oldala nem egyezik a másikkal és sehogy sem tudod kiszámolni hogy akkor a kutya a gyeptégla meg a takaros családi ház az már boldogság-e valami hiányzik mondjuk isten bár néha találkoztok de anyád szerint csak vasárnap érrá máskor nem illik zavarni te azért hétköznap esténként a lelki segílyt tárcsázod de eddig még egyszer sem szólt bele isten.

Két nappal később anyád hívott mentegetőzött igazán nem akar zavarni nem érti de vasárnap nem jöttél templomba ekkor már sírt de hang nélkül illedelmes maradt azt mondta mise után találtak meg kifakultál mint a kiégett fű vagy egy préselt levél a kezekben a telefon (116-123) a temetés két hét múlva lesz szerdán katolikus szertartás ráér-e majd isten kérdeztem anyád nem értette most helyetted is gyűlöltem megköszöntem hogy szólt de nem akarok zavarni mondtam.

Nyarálás

Olyan helyre akartál menni ahol
keveset süt a nap így majd
mondhatod hogy a kezéd

a hidegtől állt görcsbe
nem a kapaszkodástól hogy
eddig mindig csak a körülmények miatt
tudtál örülni
de ebben a nyomorult időben végre
muszáj lesz megtanulnod szeretni
ettől persze egész este nem merem álmodni
féltem hogy megéreznéd hogy
ott melletted rólad pedig
csak a halottak nem álmodnak
ezt útközben olvastam miután
megtanítottál bliccelni a vonaton
a lényeg hogy megjegyzzenek
ez mondjuk nálam is bevált
mint a mosogatás utáni hiányérzet hogy
nem vetted vissza a gyűrűidet
emlékeztetsz hogy sosem merem szólni
egy rég elhagyott állomásig váltottunk bérletet

emlékszel
mikor le akartad fotózni a villámlást de
akárhogy próbáltuk sosem sikerült
én mindig túlságosan siettem
te meg folyton lemaradtál
így lett több száz fekete képünk
ezt is akkor csináltuk
a fogason lógó kabátokról hogy
legyen valami emlékünkhöz a nyaralásról
a mi villámlásunk az egyetlen olyan képkocka
amin egyszerre kaptuk el a boldogságot.

DIMITROV NIKOLETA

Nem

Ez a vers kicsit rólad szól.
Kicsit rólam.
Ezt a verset én írom.
Rólad. Belőlem.
Néha azt érzem, le kéne dobni a tollat a másodikról.
Ne tudjam folytatni.
Ne tudjam megírni.
Legyen kifogás.
Azon gondolkodom, ha más írná ezt a verset,
komolyabban vennéd-e?
Komolyan vennéd-e?
Komolyan vennéd-e, ha azt írnám, hogy

Meg nem született

Ma kint hagyom éjszakára a ruhákat,
így a nap nem szívja színüket.
Őket már úgysem simogatja semmi,
a szelet se érdekli már.
Rugdalózók lógnak. Valaki a fejét csóválja fent.
Jönnek a felhők és beborul az ég.

Vörös

Már mi is tudjuk,
hogy az emlékek nem ölnek meg.
Komfortzónából komfortzónába mászunk.
Pedig lehetnénk akár kötél táncosok is!
Az emberek a csodánkra járnának.
Hihetetlen! – mondanák.
De mi tudnánk, hogy ez a leghihetőbb, amit tehetünk.
Hiába mondom, hogy én nem lakom itt,
csak tartózkodom. Be vagyok fogadva.
Nekem kellene indulnom, de te mész el.
Kilométerek távlatában öregsünk.
És a vörösbor pont úgy fogy el ott is,
mint itt.

ANTAL NORBERT

fekete

a távolságot csak
a zuhogó esőben érted meg.
az aszfalt mélyedéseiben
fekete víz folyik, de te csak
átlépsz rajta a topánkáddal,
mint Kharón a Sztüxön;
talán engem viszel.
volt egy álmom;
a mosdókagyló előtt álltam,
és ha kinyitottam a csapot,
minden páros csavarásnál
fekete lé folyt ki belőle – talán az aszfalt
mélyedéseiből. vagy lehet,
hogyan a topánkádból.

ma láttalak. csak más testben
voltál. azt hiszem. a hangodat
felismertem. bár az is lehet,
hogyan csak nagyon rég hallottam.
a szemüvegemről kérdeztél.
mondtam, hogy a keresztes
hadjáratok alatt szereztem,
amikor áthajóztam érte a Fekete-tengert.
és a feketehalálban meghalt

pogányok tömegsírhajai fölött is átmentem.
ott volt a fekete szemüvegkeret.

te persze neveltél, hogy ez nem lehet igaz,
és persze én is nevettem, hogy ez nem lehet igaz:
a pestis későbbi találmány,
Rieux fedezte fel Algériában, és
ott még nem is voltam.

te aztán azt mondtad, hogy sietsz,
és a zuhogó esővel mit sem törődve,
átszaladtál a fekete pocsolóján.

néha

néha arról álmodozom,
hogymeglátogatsz.
hogymeljössz hozzám egy esős napon,
amikor egyedül szívom a cigim,
a topánkádból kirázod a vizet,
aztán bekopogatsz.
én beengedlek.
majd azt mondd,
hogymkerestél. erre én azt,
hogymén is téged,
hogymnapokat vártam rád.
aztán majd állnánk,
mint két székelylős gyerek.
aztán megkérdeznéd, hogymlerakhatod-e
a kalapod, erre én, hogymtermészetesen.
aztán beengedjük az esőt.

égő

úgy döntöttem, hogy kizárom
az utolsó pár emlékcsikot az ecsetemből,
amit a boltod ablakában hagytam.
behúrom a sötétítőt,
és mesterséges, halott
fényt csiholok;
előveszek egy könyvet,
tudod, azt az A. C.-t, majd
magamra húrom a pokrócot
és most már betakarva fázok.
talán szeretem így magam,
kicsit kihűlve egy meleg szobában,
kicsit halottan az élők között,
kicsit kifordítva a normák között.
talán nem.
aztán felébredek, és úgy döntök, hogy
kizárom a napod magamból

DUDÁS ROBERT

Karantén

paradicsomot meg paprikát
ültettem
és tizenhárom fenyőt
távolabb a kerítéshez
ha megnőnek nem láthatja senki
a paradicsomot meg a paprikát
amelyek köré kiskerítést tettem
hogy a kutyám ne tapossa szét
de a kutyám lehugyozza a fenyőket
azok nem nőnek meg
nem takarják el
a paradicsomot meg a paprikát
és mindenki láthatja majd hogy nincs
paradicsomom meg paprikám
mert jövőre újra kellene ültetnem
de már nem leszek itt

SZENDI NÓRA

Egy olyan vájb van

(Részlet a *Van ilyen.* című készülő regényből)

Babett szerelmes.

Nincs ebben semmi rendkívüli, Babett általában szerelmes. Ha épp nem szerelmes, akkor készülődik a szerelmességre. A készülődés állapotában van.

De geci kész vagyok. Babett szempillája elmosódik a rebegéstől. Egy-egy lapos pillantás jobbra és balra. Most kurvára megkent ez a szar. Na most van az, bazmeg, hogy úgy megkent ez a szar, hogy. Ez most. Hú, bazmeg.

A készülődés állapotában Babett izgága. Előbb van meg maga az állapot, mint az iránya. Babettre rákerül a készülődés állapota, és iránytalanul izgágáskodik benne, mint egy túl szűk pulóverben.

Ez most le kell most. Lekelldő. Kinyúlok. Babett motyogva az ágyhoz tá-molyog, átlóban végigvágódik rajta. A kamera hátulról követi, megkerüli az ágyat, Babett elnyomódott arcára közelít.

A készülődés állapota gyakran az elviselhetetlenségig fokozódik. Babett már délutántól az ismerőseit hívogatja. Rákerül a csinálhatnék. Nem csinálunk valamit? Valamit, nem tudom, mindegy. Csak egy kicsit. Menjünk már valahova, és intézzünk valamit! Intézel valamit? Intézzek valamit? Intéződik valami. Babett megyeget. Rákerül a menés. A belváros utcái futópadként simulnak a talpa alá. A háttérben tört ütemek csattogása.

Jól érzed magad, Babett?

Jól, nyöszörgi Babett. A kamera az arcába nyomul. Félhomály, narancs és fekete foltok, elmosódott, bársonyos körvonalak. Babett szemöldöke és szája párhuzamos ívbe görbül.

Semmiben sem szenvedsz hiányt, Babett?

Megint a szőrtüszők, nyőszörgi Babett. A hátára hengeredik. Nincs rajta melltartó, mégsem üt át a pólóján a mellbimbója. Szét van kenődve az is. Micsodák?

Mi volt a kérdés?

A kérdés. Hogy miben akarsz. A kérdés az volt. Az volt a kérdés, hogy. Fogalmam sincs, mi volt a kérdés.

A futópad szalagja megszűnik forogni egy pillanatig. Hatásfokozó kiállítás, dob nincs, csak egy elnyújtott, várakozásteli, üveghangú effekt. Babett megmered, mint a merő ideg vadászkutyák. Állja a zsákmányt. Felszikkázik a lég. Egy fickó a reflektorfényben. Magas vagy alacsony, kövér vagy sovány, szőrös vagy szőrtelen, horgas vagy tömpe orrú, sápadt szőke karikás szemmel vagy kreol drótszemöldökkel, bármilyen lehet, csak legyen valamilyen, de az nagyon. Szikkáznak az attribútumai. Ha más nem, a jellegtelenség, a piktogramszerű simaság bővölete. Babett már meszsziről tudja, már egy Tinder-fotó alapján tudja, már a kocsmá végéből, a táncter sarkából, a világmindenség pereméről látja. Babett eliramodik. Berobban a dob.

Babett lefittyedő szájsarokkal bazsalyog. A szeme csukva, a golyó vibrál a héj alatt. Annyira geci szerelmes vagyok. Szét vagyok csúsza.

Dobol a vér a fülben, az agyban, a szívben. Savanyú, szagos nedvek állhatatos szivárgása. Babett bugyija gipsszé kövül, két váltást hord a táskájában. Nem érti, más emberek hogy élnek túl ezt az állapotot. Hogy élnek túl józanul. Enni kell, aludni kell, mosogatni kell, teregetni kell, végig kell hallgatni más emberek faszágait, amiket ők valamiért említésre méltónak tartanak.

A kamera képe megbillen. Sötétség. Csak a hangok. Aztapicsa. Megcsapott engem is. Hajtok egy cigit.

Babett eliramodása egy sample, bármikor bárhová beilleszthető. Babett emlékezete rövid, nagyjából egy sample-nyi. Babettre az eliramodás mindig az újdonság erejével hat. Eliramodik, szökell, dobbant. Repülésnek hiszi az ugrást, és azt is hiszi, örökké tart.

Egy cigit? Abból én is kérek. Babett egy újszülött borjú ingatagságával könyékre kászálódik. A szemöldöke a homloka középső régiójába ván-

dorol, és ott hosszabb időre tanyát üt. A bohócok rajzolt csodálkozásával báméskodik az asztal felé.

Babett átjött Kockához, hogy elmondja neki, mennyire szerelmes. Babett átjár Kockához, hogy elmondja neki, épp milyen állapotban van. Ezek az állapotok, amik rákerülnek, szinte rázúdulnak Babettre, csaknem elmondhatatlanok. Részint, mert Babett akkorákat és annyira sokrétűeket érez, hogy arra nincsenek szavak, részint, mert amikor Babett átmegegy Kockához, többnyire elszív, felszippant és/vagy lenyel valamit, aminek már önmagában szavakba önthetetlen a hatása.

Hogy Kockával mi van, azt nem lehet tudni. Jelen pillanatban erre talán nem is kíváncsi senki. Kocka írísze úrlényfekete. Nem látni, mikor tágul ki és szűkül össze a pupillája. A bőre kokainfehér.

Babett tétován a levegőbe nyúl a cigiért, amit az imént nyomtak el. Bizonytalanul a szájához emeli, a tekintete fókuszvesztetten átbucskázik a saját ujjain, majd megrázza a fejét, az arca előtt hesseget. Hitetlenkedve Kockára bámul, nézi, nézi. Nemtom, hallod, de folyamatosan azt haluzom rád, hogy a Csabi vagy. Majdnem lesmároltalak, bazmeg. Folyamatosan így rád nézek, és itt ül a Csabi napszemüvegben. Meg így ezek a ízék így a fejedben, ezek is.

Van ilyen. Kocka kiismerhetetlenül somolyog. Mély árnyékok úsznak az arcán.

A Csabi az olyan. Az olyan. Babett eltelten sóhajtozik. Nem tré, ha itt áradozok?

Küldjed, Babett.

Babett imbolyogva feláll. Feláll, leül, elhever, feláll, táncikál, hajolgat, leül. Nyaktól hátközépig ívbe feszül, a szája sarkát láthatatlan zablá tépi. Tucatnyi videófelvétel készült Babetről ebben az állapotban, mindig ugyanaz az egy. Az arc és a test józanul szunnyadó izmainak groteszk, bár végső soron monoton és akkurátusan leírható játéka.

A Csabi. A Csabi az. Nem tudom, mit akartam mondani. Egy olyan vájbj van, érted. Nem tudom elmondani.

Babettnek fájni fog holnapra a szája. Babett, mint egy szénán nyammogó láma, komótosan és kitaróan majszolja az ajka belső, lágy, hajszálerekkel gazdagon átszőtt részeit. Babett ajka holnapra olyan lesz, mintha

hialuronsavval töltötték volna föl, minden szó fájni fog, ahogy a harapott sebek a fogakhoz súrlódnak, és Babett megpróbál majd észrevétlenül pépeset enni, és kevesebbet smárolni Csabival, mert Babettnek sajnos találkoznia kell Csabival, meg van beszélve. Babett direkt úgy kalkulálta, hogy az érzelmei ilyenén felfokozását követően Csabival találkozni olyan lesz, mint nyakig merülni egy kád habfürdőben, de Babett azzal egyelőre nem számol, hogy a kívülről lilásra duzzadt ajka belülről cafatosra lesz csócsálva, ő maga pedig, akárhányszor összetalálkozik a tekintete Csabiéval, büntudatosan arra fog gondolni, hogy nem érti, nem fér a fejébe, hogyan lehet, hogy Csabi nem vesz észre semmit. Nem csak a lilásra duzzadt ajakról van szó. Babett emlékezete rövid, mindig elfelejti, hogy ezzel számolni kéne. Az elvadulással számolni kéne. Babett majd nézi Csabi reflektorfényben éles vonásait, és az árnyékokra gondol, a tompa, elúszó árnyékokra, a puha, gondolatlan összegömbölyödése. Nem érnek egymáshoz Kockával. Fekszenek az ágyon ruhástul, és Babett látomásos félálmában egy kicsit közelebb dugja az orrát Kocka vállához. De anyádék ezen mit szólnak, hogy ide jövök?

Semmit. Örültek neki, láttad.

De nem szívják a véredet, hogy most mi van? Hogy mit jövök még mindig ide?

Szard le anyámékat. Tudod, milyenek. Úgyis magukkal vannak elfoglalva. Kocka lustát pislant. A szempillája lányosan sűrű, sűrűbb, mint Csabié. Fehér keze észrevétlen bekúszik a fekete fürdőköntös két szárnya között. Nem szenvedsz hiányt semmiben, Babett?

Babett a nyitott ablakszárny tükrén mereng félig eresztett pillákkal. Időnként észreveszi, hogy rágyújtott, hosszan beleslukkol a cigarettájába. Inkább taxival kéne, közli álmatagon. A fekete fürdőköntös aprókat moccan.

Boldog vagy, Babett?

Babett szeme csukva, arcán elpihennenek a görcsbe meredt izmok, csak a szemöldöke marad ott, ahol volt. Most szinte szépnak mondható. A mosolya már-már emberi.

Boldog vagyok.

A telefon kamerával a matracnak fordítva végül belefárad az éjszakába.

CIROK SZABÓ ISTVÁN

Ne gondold!

Azon kívül, hogy apám '64-ben született, nekem tényleg semmi közöm a hatvanas évekhez, sosem rajongtam a The Beatlesért, sosem hatott meg igazán Woodstock, gyerekkoromban megnéztük a nővéremmel legalább hatvanszor a *The Hairt*, mégsem tudom, milyen a hatvanas évek, nem remegett meg a lelkem, amikor feltűnt az Ivan and the Parazol vagy a Middlemist Red, és bár tudom, hogy ez egy iszonyú fontos időszak, valahogy mindig úgy éreztem, hogy sosem lesz reprodukálható, kár is próbálkozni, mégis annyira menő szeretni a hatvanas éveket, szinte nem is szabad nem szeretni, de nem, nem lesz büntudatom azért, mert többet kapok a soundcloudraptól, mint Jimmy Hendrixről.

Mégis hogy történhetett meg akkor, hogy az Illés *Nehéz az út* című lemeze ütött meg a legjobban az elmúlt tíz évben?

2018 nyara lassú volt és nyomasztó, Edével akkor már második éve lakunk abban a romos lakásban az Alkotáson, és semmi másra nem vágyunk jobban, csak hogy elmúljon végre a nyár. Élénken emlékszem arra a nyárra, tényleg nem akart elmúlni, mi pedig mindent megtettünk a nyár első felében, hogy a lehető leglassabban teljen, szinte mozdulatlanok voltunk, emlékszem, csak valami fura fűvet tudtunk szerezni abban a két hónapban, fura volt a színe, a szaga, ahogy égett, mégis olyan becsületesen szívtuk, amennyire csak lehetett, semmi mást nem csináltunk, csak feküdtünk az ágyon és lo-fi hipopot hallgattunk youtube-on, és néztük szótlánul a playlistek végtelenített GIF-jeit. Nem tudtuk, hogy mi a baj, de igazából gondolni sem tudtunk rá. Én persze keményen vendéglátóztam, több órát is vállaltam, mint a tanévben, Ede pedig aktív

munkakeresésben volt akkor már egy éve, ami egész pontosan azt jelentette, hogy várt egy fülesre, hátha van valami meló. 2018 nyarán nyílt a Bartókon a Béla, amit történetesen az akkori főnököm fia nyitott, így leadtam a drótot Edének, hogy felszolgálót keresnek, Ede el is ment, de a próbanapján két vendéget is leöntött, szóval a nap végén választhatott, vagy keres másik munkát, vagy a pincében, a konyhán folytatja. Véget ért a mozdulatlanság. Mindketten sokat dolgoztunk, volt pénzünk, a napközbeni szívatásokat leváltották az éjjeli bebaszások, alig voltunk otthon, én randizni kezdtem egy lánnyal, akivel együtt jártunk a suliban kreatív írásra, és bár végig offolgatott, nagyon szerelmes voltam, Ede meg úgy pörgette a Tindert, mintha nem lenne holnap, új embereket ismertünk meg, nem voltunk fáradtak, nem voltunk szótlanok, örökre fogadtunk egy kutyát, szóval, ha valaki megkérdezte volna, hogy mi újság, tudtunk volna mesélni, csak azt nem tudtuk, hogy mi a baj, de már egyre többet gondoltunk rá. Amikor véget értek a tizenpár órás műszakjaink, amikor kijózanodtunk és hazamentünk, ugyanolyan üresen ültünk otthon, mint a lo-fi hiphop mixek borítóján ücsörgő animekarakterek. Én őszintén azt hittem, sosem tudjuk meg, hogy mi a baj, hogy hol rontjuk el, hogy mikor múlik el a nyár, egészen addig, amíg az egyik éjjel fel nem sétáltunk bepapírozva a Kis-Sváb-hegyre. Pontosán emlékszem, hogy a Városmajorban csavart meg minket az acid, és bár nem hiszek az LSD gyógyító hatásában, aznap éjjel mégis kaptunk egy másik perspektívát. Nem igazán tudtunk megszólalni, a kis vihorászásokat leszámítva, csak baktattunk fel a hegyen, amikor a lépcsőkhöz értünk, elbizonytalanodtunk, nem tudtuk, hogy felfelé vagy lefelé sétálunk, de végül is felértünk a hegycsúcsra. A mai napig nem vagyok benne biztos, hogy tényleg ott volt-e annak a csillagvizsgálónak a romja, azóta sem voltam a Kis-Sváb-hegyen, mindenesetre egy romos betonépületen feküdtünk hanyatt. Néztük az eget, majd Ede elővette a telefonját, láttam, hogy a Spotify-on keresgél, és egyszer csak megszólalt a lemez.

Elindult az első szám, Ede felhangosította a telefonját, *Óh, mondd*, tagadhatatlanul beat, nem kifejezetten szerelmes szám, nem, addig nem jut el a dalszöveg, ez csak keresés, Istenem, de közel áll ez hozzám, a szerelem lehetőségére gondoltam, hogy hányszor néztem már így lányokra, hogy

az elmúlt években a keresés összeforrt az elutasítással, Ede a Tinderre gondolt, hogy fáj az ujjá tőle, mindenkit jobbra húz, a nagy számok törvénye, azt mondta. Oldalra néztem, megcsúsztak a fák, trükkös a sav, az biztos, egyhamar nem lesz vége, jobb lesz, ha összeszedem magam, gondoltam, amikor megszólalt a *Nehéz az út*, én eddig semmit nem tudtam a pszichedelikus rockról, mégis miben lehetett az Illés, mire gondoltak amikor megírták ezt a gitártémát, arra biztos nem, hogy ezen a romos csillagvizsgálón fogok folydogálni rajta, szíven ütött a dalszöveg, nehéz az út bassza meg, tényleg nehéz, már ide is nehéz volt feljönni, mégis az elmúlt négy évem jutott eszembe, hogy elmenekültem Újvidékre, aztán Budapestre, hányszor költöztem már egyedül, hány utazótáskát tudok egyedül vinni, hogy sosem vittek ki a szüleim a vonatállomásra, mindig gyalog kellett cipelnem, de nem baj, az biztos, hogy mindig cipeltem, cipeltem, ha kellett, ha nem. Ezen elszomorodtam, bevallom, ki sem vártam a szám végét, valamit szóltam Edéhez, de csak lehümmögött, mert közben beúszott az *Amikor én még kis srác voltam*, elkezdtem szakadni, Ede bazd meg, ezt a számot tudom fejből, ütögettem meg a vállát, elkezdett mesélni egy sztorit, hogy gyerekkorában nem voltak barátai, fura gyerek volt, azt mondta, nem nagyon értett szót vele senki, kerülték, az a kis srác volt, akinek az egyik szeme le volt ragasztva, de nagy nehezen összebarátkozott valakivel, át is hívta játszani, Edének sólymász család, hátul voltak ketrecekben a sólymok, kérdezte az új kis barátját, hogy meg akarja-e nézni a sólyometetést, hát persze, hogy meg akarja nézni, hátramentek, Ede kivett egy galambot egy másik ketrecből, hidegvérrel kitekerte a nyakát, és bedobta a sólyomnak, a kis srác sírva elrohant, Ede nem értett semmit, neki így tanították, évek óta így etette a sólymokat. *Sárga rózsá*, uhh, forró trekk, tetszik a csörgő benne, mondtam Edének, figyi, a Sára mondta múltkor, hogy látott a CBA-ban a kasszánál egy szál rózsával és egy óvszerrel, ez igaz, kérdeztem, tényleg az az ember vagy, aki képes odaállni így a kasszához, azt mondta, igen, és tudja, hogy gáz, mert az aluljáróban olcsóbb a rózsá, de nagyon sietett, miért, kérdezte, te nem szoktál virágot vinni, nem én, válaszoltam, csak akkor, ha nagyon fontos valaki, akkor nem bánom, hogy át kell cipelnem az egész városon a virágcsokrot, mint az a sok szánalmas srác Valentin-napon. Elmentem

hugyozni, visszaértem, ordított Ede telefonjából, hogy mégsem tudok megnyugodni, kérdeztem ez melyik szám, az *Átkozott féltékenység*, mondta, a lányokra gondoltam, akik megcsaltak valaha, átkozott, átkozott, az biztos. Amíg szólt a *Little Richard*, tekertem gyorsan egy cigit, én nem tudok túl jól táncolni, vágod Ede, mondtam, azt mondta egyszer megpróbált a Müsziben dobni egy hátraszaltót, de óriásit nyekkent, nagyon kínos volt, ennél azért jobb vagy, nem, kérdezte, nem vagyok benne biztos, mondtam. A cigit el is szívtuk amíg lement az *Eltávozott a nap* és a *Nézz rám*. Nem nagyon figyeltünk, mert Ede azt mondta, hogy látja a cigi ízét, nyilván visszakérdeztem, szóval ezt próbálta kifejezni abban a hat percben. Persze nem sikerült, de én azért értettem. Kicsit megfáradtunk a cigitől, visszadóltunk a romos betonelemekre, és hallgattuk tovább az albumot. Úgy éreztem, lassan múlik a papír, ettől beparáztam, eszembe jutott, hogy kb. öt óra múlva megyek dolgozni, vasárnap lesz, az mindig para, ráadásul hosszúok, csak hajnalban érek haza, holnap az ebédszünetben meg kell írnom egy beadandót hétfőre.

Éreztem, hogy baj van, szerintem Ede is érezte, évek óta érezzük, hogy baj van, de akkor a papírtól arra gondoltam, hogy nem is baj van, csak valami nem stimmel egyszerűen, pedig annyira próbálkozok tényleg mindent jól csinálni, talán a hozzáállásommal van baj, vagy az nem stimmel, ah, klasszikus papíros gondolatok, induljunk le a hegyről Ede, szóltam neki, elindultunk, közben Ede zsebéből kihallatszott, hogy Ne gondold, óh, ne, hogy tied a világ, Istenem ez a mondat megér egy tetoválást.

KOMOR ZOLTÁN

Pitypandémia

Avagy a pöcsömet fogdosd inkább, ne az arcod! (Már ha meg tudod őket különböztetni.)

A szomszéd csaj feje átváltozott pitypanggá, én pedig egész nap a pöcsömet fogdosom, hogy elkerüljem az esetleges fertőzést.

Nem mintha sokat császálnék: amióta elkezdődött a pitypandémia, jórészt csak a boltba, a gyógyszertárba és rövidebb, ház körüli sétákra indulok.

És persze mindenütt a farkamat fogdosom.

Két hónapja jelent meg az ismeretlen vírus, amely pitypanggá változtatja az emberek fejét – no nem igazi gyermekláncfűvé persze, de fertőzés esetén a beteg fejből pár nap leforgása alatt bőr és idegszövetből burjánzó érzékeny nyúlványok bújnak elő, olyasfélék, mint a pitypang repülő szőrei, amik a magokat szállítják; ettől kezdve a fertőzött napjai voltaképp meg vannak számlálva, elég ugyanis egy aprócska szellő, egy, a közelükben ácsorgó ember tüsszentése, netán sóhaja, a fejből kiálló szövetcsillók egyszerűen kiszakadnak, és megkezdik utazásukat – mély gödröket hagyva hátul a koponyában és az agyban, amit a beteg már nem élhet túl. A gyermekláncfűvírussal fertőzött egyének egyetlen túlélési esélye tehát, ha hermetikusan zárt otthoni karanténba vonulnak; nem álmodhatnak nyitott ablakokról, bekapcsolt légkondicionálókról, ventilátorokról vagy hajszárítókról – a mozdulatlan levegő az egyetlen barátjuk. Ehhez képest a pitypangfejű szomszéd csaj megállás nélkül a társasházi folyosón lebzsel – én pedig az ajtóm kukucskálóján át figyelem, és várom, hogy felszívódjon, hogy végre kimehessek venni magamnak kenyeret.

Ja, és közben a pöcsömet fogdosom.

A pitypangvírus cseppfertőzéssel terjed – a WHO szerint a legbiztosabban úgy kerülhetjük el a megbetegedést, ha nem tapogatjuk az arcunkat, a szennyezett kézzel a szem, a száj vagy az orr érintése esetén a kórokozók könnyen a szervezetbe kerülhetnek és megfertőződhetünk velük. Azt gondoltam, ezzel nem lesz probléma, de aztán nekem is szembesülnöm kellett vele, hogy önkéntelenül folyton az arcomat fogdosom: eddig fel se tűnt, mennyire szeretem az orromat piszkálni, az ajkamat és a szememet dörzsölgetni. Csatlakoztam hát egy gyorsalpaló kurzushoz, amely a sokat mondó „A faszodat fogdosd inkább, ne az arcod!” technikával leszoktatott a folyamatos szem és szájdörzsölésről.

A pár órás tanfolyamot egy társasházi garázsban tartotta egy Manyi néni nevű nyugdíjas tesitanár, aki szerintem valamiféle kurzusló lehetett, hisz neki még csak pöcse sem volt, ezért órákon át a mi farkunkat fogdosta, miközben az általános higiéniai szabályokról hadovált elcsukló hangon. De még mindig jobban jártam, mint azok a prűd idioták, akik inkább a sokat mondó „A nucleus accumbensedet fogdosd, ne az arcod!” csoporthoz csatlakoztak, talán mert nem tudták megkülönböztetni a pöcsüket az arcuktól: ők az Istenben való hit központjaként elhíresült agyi törzsdücterületet tapicskolták ujjakkal pótcselekvésként. Ehhez persze apró léket kellett ütniük a koponyájukon. Pár nap után meg is haltak, de miközben az agyi Isten-központot ujjazták véres ujjakkal, zavaros próféciákat bőfögtek arról, hogy a pitypangfejű fertőzöttek az evolúció egy új lépcsőfokai, hogy a fejből kinőtt szövetcsillók voltaképp antennák, amivel Isten pulzusát lehet kitapogatni, hogy a mennyország pehelyszőrrel kibélelt rovartojás, és már sajnálják, hogy megpróbálták elkerülni a fertőzést, mert a kiszakadó csillók megannyi egybe fonódó öntudat, amely kollektív űrhajóként kezdi meg utazását Istenhez.

Szóval szerencsésnek érezhetem magam, hogy Manyi néni megtanított egy pókhálós garázsban a pöcsfogdosás ősi művészetére: amióta megállás nélkül a farkam markolászom, nem érek az arcomhoz. Megvannak persze ennek is a hátrányai: mint kiderült, a társadalom igencsak intoleráns a magukat fogdosó férfiakkal kapcsolatban, a legutóbbi sétámon a rendőrök akartak elvinni, amikor egy játszótér mellett a gatyámban matattam.

A pity pangfejú szomszéd luvnya még mindig a folyosón kolbászol, a cse-repes virágokat molesztálja, a lépcsőn sétálgat fel és alá – nem fogom tudni elkerülni a találkozást, ha le akarok ugrani kenyérért. A gyomrom hangosan korog. Bekapcsolom inkább a tévét, hogy elússem az időt.

A híradó szerint odakinn a világ kezd megőrülni. A kórházakban már nem tudnak több pity pangfejú embert fogadni, hogy hermetikusan zárt fóliasátorba dugják őket, azt kérik, a betegek maradjanak otthon, és ne nyissanak ablakot. A rendőrség képtelen megfékezni azt az önjelölt terroristacsoportot, amely a társasházi közös képviselőkből alakult, a Társasházi Gyomlálók névre keresztelt szervezet megpróbálja kivégezni az összes gyermeklancfű-fertőzöttet: szerintük a járvány megfékezésének egyetlen módja, ha kicsinálnak minden beteget, rémtetteiket pedig felveszik kamerával és megosztják a Youtube-on.

– Figyelem, a következő képsorok megrázóak lehetnek! – figyelmeztet a hírolvasó, s kacsint, mert tudja, úgymint látni akarjuk, eleve a vérért nézzük a híradót. Majd bevágják a felvételt, amin néhány maszkos közös képviselő elektromos levélfűjót szorongatva rátöri az ajtót egy idős pity pang-fertőzöttre. A gyermeklancfű fejú néni sikolt, próbál a fürdőszobájába zárkózni, de hiába: a levélfűjók felúznak, a fuvallat pedig rögtön kitepi a nyugdíjas fejéből a szövetcsillókat. Ahogy nedves, sluttyanó hanggal kiszakadnak a repülő szőrök az idős hölgy fejéből, a beteg összeesik, és vér bugyog elő a mély kráterekből. A szövetcsillók egy ideig ott kavarognak a szobában, majd a maszkos képviselők egy gombnyomással szívásra állítják a levélfűjót, és egyszerűen felporszívózzák őket. Az egyik terrorista a kamerába néz, és beszédet intéz a lencsééhez:

– Közös képviselők, csatlakozzatok! Ha tudtok ti is fertőzöttről a házatokban, szóljatok és meggyünk! Csak így lehet kigyomlálni ezt a járványt! Undorodva kapcsolom ki a televíziót. Olykor azt kívánom, bárcsak „A nucleus accumbensedet fogdosd, ne az arcod!” tanfolyamon vettem volna inkább részt, akkor már halott lennék, és nem kéne ezzel a sok szarsággal foglalkoznom.

Eltelik egy óra, a pity pangfejú spiné még mindig a folyosón andalog. Úgy fest, mintha meg lenne buggyanva, talán a szövetcsillók mélyen az agyába gyökereztek, és azt se tudja, ki ő és hol van. De nekem akkor is

ki kell mennem kenyérért. Elfordítom tehát a kulcsot a bejárati ajtó kilincsében és kilépek a folyosóra. A csaj meglát, és egyből odalép hozzám.

– Jaj, elfelejtettem, melyik lakásban is lakok, segítsen már! – könyörög, de nem válaszolok, nem válaszolhatok, a lélegzetemet is vissza kell tartanom, mert a csaj láthatóan nagyon előrehaladott állapotban van, elég egy sóhaj, és kiszakít a fejéből néhány csillót. Vadul az ajtaja felé mutogatok, miközben a másik kezemmel a pöcsömet fogdosom – ez hamarosan a lánynak is feltűnik, aki felszisszen, és üvöltözni kezd:

– Mocskos perverz! Guszustalan szatír! – ilyeneket kiált, én pedig próbálnék elslisszanni mellette, de az utamat állja. Majd egy varázsütésre megváltozik az arckifejezése, bárgyú, reménykedő mosoly terül szét rajta:

– Ugye szépnek találasz? Ugye gyönyörű vagyok? – Félrelöki a kezem, és ő maga kezdi dörzsölni az ágyékom. Láthatóan teljesen tébolyult, nekem pedig már kékül a fejem az oxigénhiánytól, de fogalmam sincs, hogyan védekezhetnék, úgy tartom a fejem fölé a két kezem, mintha fegyvert szegezne rám, pedig csak nem akarok hozzáérni a fertőzött nőhöz. Már a sliccemnél matat, és közben ócska perverznek, mocskos disznónak hív, hibbant mosolya, akár egy görbe horog a fejéből meredező rózsaszín repülő szőrök fátyola mögött. Próbálok kihátrálni a kezei közül, de előhálássza félmerev farkam, és undorodva látom, hogy lágyan az arcát borító szövetszálakhoz dörzsöli, óvatosan, nehogy kiszakítsa őket a helyükről a makkommal. A tengeri rózsák tapogatókarjait idéző, nyálkás csillók izgatott ujjként simítják végig a hímvesszőm, de én már csak a sajgó tüdőmre tudok koncentrálni. Szédülök, keringőzik velem a folyosó. Hal-kan nyöszörögni kezdek, aztán kiszakad belőlem egy ordítás:

– Tűnj az utamból, te picسا!

Az ajkaim közül felszakadó kiáltástól rögtön kiszakad három magszáracska a lány fejéből, lágyan kiemelkednek a koponyából, véres lyukakat hagyva maguk mögött. Ellököm a lányt, mire az nekiütődik a lépcsőkorlátnak, és további szövetszálak csusszannak ki a fejéből. Sebzett hangon üvölt, ahogy forró vér borítja be az arcát. Én pedig azon kapom magam, hogy ordítani szeretnék, de a saját öklömet harapdálom. Ennyit arról, hogy ne érjek az arcomhoz...

Mindennek már két napja. A lány hullája azóta is a lépcsőházban hever. Kenyeret persze nem hoztam, a szekrény alján talált lejárt konzerveket kanalazom, közben imádkozom és a pöcsömet fogdosom. Talán ezért is nem hallgat meg Isten. Három kiálló szövetgöböt tapintottam ki ma a fejem tetején: olyanok, mint a pattanások. Aztán eltelik még néhány nap, és miniatűr antennákká nőnek: a szövetből tekeredő veszélyes repülő szőröcskék úgy ágaznak ki majd a központi száracskából, mint a bicikliküllők a kerékagyból, és nem szellőztethetek többé.

Ahogy a csillók egyre mélyebbre gyökereznek az agyamban, különös álmok lepnek meg éjszaka. Megannyi pityangfejú embert látok, megrohamozzák az utcákat, felsorakoznak a tereken, mintha csak egy utolsó nagy fesztivált tartanának. És Istent is megpillantom, amint ott könyököl egy emeletes ház tetején, arcán bárgyú mosollyal. Mély levegőt vesz, és hatalmasat fúj, a város pedig megtelik vérrrel és sírással – a szövetfonalak keringőzni kezdenek az égen, miközben a téren vergődő emberek kiokádják a betonra a lelküket – ott repülünk már fenn, Isten leheletében táncolunk, akár kozmikus szilánkok, akár egy nyershús-homokvihar, dörögő idegfelhővé csomósodunk, amely csupasz öntudatként, magányos, bolyhos szellemként elszakad a bolygótól, és megkezdí utazását a végtelen űrben. Talán tényleg az evolúció egy újabb lépcsőfoka ez: elhagyhatjuk végre a bolygót.

Igen, reggelente bizakodva ébredek. De aztán a tükörbe nézek, és amikor meglátom az engem bámuló pityangfejet, elbizonytalanodom. Undorító vagyok, látom be, és biztos leszek benne, hogy ezt a járványt meg kell fékezni.

Előkeresem a telefonszámos noteszemet, és felhívom a társasházunk közös képviselőjét. Csak remélni tudom, hogy ő is a híradóban látott járványellenes szervezet tagja. Amikor felveszi, csak ennyit mondok:

– Itt a három per egyes lakó... – Kezdem, és szinte nevetgetnékem támad, úgy hangzik ez a három per egyes, mintha valami titkosügynök lennék, aki jelentést tesz, vagy beködni készül valakit, bár az utóbbi igaz is. – Fertőzött vagyok – motyogom, azzal leteszem a telefont.

Hamarosan látogatók jönnek, és sejtem, az utolsó dolog, amit hallani fogok ezen a világon, a saját ordításomat leszámítva persze, az az elekt-

romos levélfújók ellentmondást nem tűrő zúgása lesz majd. Világ életben utáltam azt a hangot. Mi értelme odébb fújni a leveleket, soha nem értettem.

Visszafújja őket a szél, újabbak érkeznek, vagy máshol lesznek útban. Ugyanez igaz az emberekre is – semmi keresnivalónk az űrben, nem létezhet Isten, aki méltónak találna minket egy újabb evolúciós lépésre. Ha megannyi öntudatként kirepülnénk a világegyetembe, hogy felkutassuk a Teremtőnket, a Megváltó egy dolgot tenne csak: kézfertőtlenítőt venne, és egész nap a farkát fogdosná, nehogy elkapjon minket.

TÓTH SZILÁRD

Akik a szomszédban laktak

Ha az embernek a negyedikre kell feljutnia, megfontolja, hogy lifttel, esetleg lépcsőzve tegye meg azt. A lift gyors és egyszerű, a lépcső hozszadalmas és fárasztó, de időt adó. Időt ad gondolkodni, lelkiekben felkészülni az emeletre. A lift nem enged meg ekkora luxust. Ott csak egy gombot kell megnyomni, hatig számolni, és már tárul is az ajtó a riasztó valóság felé. A riasztó valóság meg kinek mi. Hol rokonlátogatás, hol Erzsébet, a bajszos főbérő, hol a macskás szomszédasszony, akinek mindig aszpikszaga van, és aki minden egyes alkalommal megkérdi, hogy nem láttuk-e az ő szegény Ferencét (Ferenc a macska neve), aki állítása szerint már három napja nincs meg, holott öt éve ugyanez a Ferenc-sláger megy újra meg újra. És miért is tetszik annyira izgulni, mikor a lakáson belül a levedlett szőron tíz másik Ferenc van. Na, erre a szőrös, kicsit sem fésült valóságra készít fel a lépcső a negyedikig.

Erzsébet a macskás szomszédasszonnyal ellentétben nem a negyedikén lakott. Erzsébet, vagy ahogy mindenki hívta, Erzsébet bácsi minden emeleten a teret görbítve egyidejűleg ott volt, így egyidejűleg minden emelet lakója volt. Ha a Herr Generáll – mert így is hívták – a harmadikon feltűnt, még nem jelentette azt, hogy ma csak harmadfokú razziára lehet számítani. A razzia azt jelentette, hogy Erzsébet bácsi éppen azon az emeleten téblábolt, ahol egy vagy több lakó el volt maradva a bérlettel, rezszivel. A razzia fokát pedig azon emelet száma határozta meg, ahol éppen razzia volt – bár a definíció csak félig helytálló, mivel, ahogy azt mondtam is, a Herr Generáll egyszerre volt mindenhol. Ha a személy a harmadikon lakott, és a másodikon valahogy sikeresen kikerülte Erzsé-

bet bácsit, akkor sem lankadhatott a figyelme, mert elég volt egy lépcsőforduló, és a főbérlő már a harmadikon razziázott. Erzsébet bácsi volt a halál féreglyukakat törő angyala.

A negyedik emeleti lakónak akkor volt szerencséje, ha Erzsébet bácsi épp a macskás szomszédasszonnyal veszekedett arról, hogy miért nem tarthat macskákat a lakásában. Ilyenkor még akár bolerót is lehetett volna táncolni mellette tűzijátékokkal, nem vett volna észre mást. A macskák szőre – szerinte – olyan anyagból van, amely képes átszivárogni az emeletek közt, így Erzsébet lakásába is bejutni, ahol ő erőteljesen tüsszögött tőle. Charles, aki a macskás szomszédasszonnyal szemben lakott, ilyenkor résnyire nyitotta az ablakot a bejárati ajtaján, és felügyelőként figyelte, a két vénlány miképpen gesztikulál. Charles azért kapta a nevét, mert mint a Brit-sziget, legalább egy tenger választotta el mindentől. Kevésszer lehetett látni, lakógyűléseken szinte soha, és szinte senkivel nem beszélt. Ha ki is merészkedett a lakásából, olyan volt, mint egy idegen. Akik látták, magas, sovány, sápadt és beteg embernek írták le. Sosem nyitott teljesen ajtót, mindig csak az ajtaja kisablakát. De ha valami történt az emeleten, ő a lila és táskás, árgus szemével figyelte.

Így azt is, amikor Erzsébet bácsi Kerekesnével veszekedett a folyosón. Kerekesnét mind hősként tisztelték, ő volt ugyanis az egyetlen, aki szembe mert szállni a Herr Generállal, aki rendszerint azért hurrogta le, mert a szabályokkal ellentétben ő is, szavaival élve, *veszett állatot* tartott a lakásában. Kerekesnének egy nagydarab, kissé izgága, Lötte névre hallgató huskyja volt. Nem tudott volna ártani az a légynek sem, legfeljebb a nyálában lehetett volna megcsúszni. Kerekesné mindig azt mondta, hogy ha Erzsébet tarthat palotapincsit, akkor ő is tarthat huskyt. Erzsébet bácsin kívül mindenki tudta, hogy nem a palotapincsire céloz (hiszen kutyája nem volt), inkább arra a kis *veszett állatra* Erzsébet orra és szája közt. Ilyen volt Kerekesné, aki naponta legalább kétszer megsétáltatta Lötte kutyáját, akit mindenki imádott. Az öreg Jonatán leginkább.

Jonatán minden alkalommal egy karika hurkát emelt ki a zsebéből, és a gombszemű Löttének adta. Jonatán zsidó volt, két lakással lakott csak odébb Kerekesnétől. Mosolygós, kedélyes ember remek humorral, aki mindenkinek köszönt, és akinek köszönt mindenki. Az utat a munka-

helyétől a lakása ajtajáig fűtülve tette meg, innen lehetett tudni, hogy Jonatán 15:36-kor hazaért. Mindig ebben az időpontban. Táskákat tervezett és varrt a belvárosban, saját boltjában, melyet nagyapja alapított. Tizenkilenc éves fiával, Dániellel élt együtt. Dániel konzervatív, nagypolgári, zsidó értékek mentén lett nevelve. Jóképű, izmos, magas gyerek volt, jó kötésű legény, akit már egyre kevésbé érdekeltek az értékek, és az, hogy nem-zsidó lánnyal nem ismerkedhetett. Történt ugyanis az utóbbi időben, hogy Dani a szomszédos lakásba járt át éjszakánként, ahol Gabi lakott egyes egyedül. A lány a városba járt gimnáziumba. Egy gyönyörű vidéki kishölgy volt, barna, vállig érő hajjal és zöld szemekkel. Talán egyidős lehetett Danival. A szüleinek futotta annyira, hogy béreljenek neki egy lakást, de persze csak ezen a furcsa környéken, a még furcsább negyedik emeleten. A szülők mindig jó és megfontolt döntést hoznak. Talán ez volt a bosszú a részükről, hogy a kicsi lányuk kiröppent a fészekből. Ha ők nem is, legalább Erzsébet bácsi szívhatja a vérét Gabinak. A lánynak tehát minden éjjel egy és háromnegyed három között látogatója volt. Jonatán nem vette észre, hiszen olyan hangosan horkolt, hogy nem hallotta, ha Dani kiosont. Hogy mit csináltak, amiről Jonatán nem tudott, mindenki maga dönthette el, a fiatalok titkát lefeljebb Madame Georgette kotyoghatta volna ki, akinél viszonylag vékonykák voltak a falak. De Madame Georgette világi asszony volt, ex-színésznő és táncos, aki hasonlóan kalandos életet élt valamikor. Nem volt ő semmi jónak az elrontója. Mikor a férje még élt, hírhedt besúgó volt egy másik rendszerben, így kényelmes kis életet varázsolhatott köréjük. Feleségét bejuttatta az elit helyekre, színházakba, operabálokba. Aztán a férfi eltűnt, légiestette magát. Vagy mások őt. De ez felesleges részletkérdés, szószálhasogatás. A nő azért nem vonult nyugdíjba, fel-fellépegetett itt-ott, és még máig érkeztek hozzá férfiak virágcsokrokkal, bonbonokkal. Ezen férfiak látogatásai csak Erzsébet bácsit zavarták, aki rendszeresen kitiltotta őket a lakásból. Talán azért, mert egyszer az egyik férfi véletlen a Herr Generállhoz csengetett be azzal „Van itt még valami a zsebemben...” A Generáll sem hallhatott hasonlót már régen. A kitiltásra ugyan nem lett volna szükség, mert a nőnél sosem fordult meg kétszer ugyanaz a férfi.

Madame Georgette a „munkáján” kívül a vele szemben lakó Horváth Zoli bácsi gondjait is ellátta, persze más értelemben. Zoli bácsinak, a volt fizika-matematika szakos tanárnak és mérnöknek ugyanis hiányzott az egyik lába, melyet soha nem pótolta egy másikkal, de helyére sem tudott növeszteni soha egy újat. Pedig megpróbálta. Tolókocsiba kényszerült, lábát pedig egy ultramarinkék takaróval fedte. Viszont, hogy hiánya se legyen, a levágott lábát kitömette, és egy lámpát csináltatott belőle, mintegy érzékeltetve a végtag fontosságát, mely az élet fényét hordozza magában. Így most a nappaliban áll egy nyolcvanöt centiméter hosszú, negyvenkettő és feles láb zsinórral és egy virágmintás búrával. Madame Georgette ennek a kicsit tikkes úrnak vásárolt be, takarított (a láb-lámpát is letörölte), és havi háromszor elvitte gyógytornászhoz. Hogy miért is tette? Nos, erre csak találgatások léteztek, sutyorgások az ajtók előtt, el-elűnedező félmondatok kávéscsészék között. Hogy egykoron Madame Georgette férje, Monsieur Georgette tette volna el láb alól – vagy fél láb alól – Zoli bácsit, arra tárgyi bizonyítékok igazán nincsenek, erről egy előző rendszer kivitelezői, eszmei építészeti részletekbe menően gondoskodtak.

Amikor még Monsieur Georgette is a negyedik emelet lakója volt, rohamosan üresedtek meg a lakások. Amikor Ungváriék egyik napról a másikra eltűntek (bizonyára sietős dolguk akadt), akkor költözött be az utolsó letelepedő, azóta senki se ki, se be. Egy vákuum lett a negyedik emelet.

Bár ez a kijelentés helyesbítésre szorul. Az utolsó letelepedőt Herendi Ákos nőorvosnak (Charles és Zoli bácsi között lakott) köszönhetjük, aki pár éve maga mellé költöztetett a lakásába – egyben rendelőjébe – egy fiatal finn cserediáklányt. A lány második látogatásával már gyűrű került az ujjára. Igazán meggyőző lehetett a nőorvos. Nagyjából harminc év korkülönbség lehetett közöttük, és bár egy nyelvcsaládból származtak, nem értették egymást. Herendi Ákos volt az, aki valami miatt mindig felszólalt a lakógyűléseken. Hogy Penovácék lánya az alsó szintről megzavarja az ő és felesége nyugalmát. Hogy Charles mindig figyeli őt, amikor a feleségével beszélget a folyosón. Hogy Kerekesné kutyája a küszöbére vize, ami miatt a felesége nem tud aludni. Ezek a felszólalások több seb-

ből is véreztek. Először is, Penovácék akkor is dörömböltek Herendi szerint, amikor nyaralni voltak. Charles pedig Charles, azért kéne felszólalni, ha nem figyelne mindenkit. Lötte kutya pedig nem vetemedett arra, amivel vádolták, rendes, szobatiszta állat volt.

Valami azt a gyanút ültette el az emberekben, hogy nem is négy lábú, aki rendszeresen rávizel Herendiék küszöbére. Talán inkább féllábú. De a felesleges gyanúsításnak itt igazán nincs helye.

Mint ahogyan nem is volt sosem. A *mindenki tud mindent, de senki sem tud semmit* aranybetűs jelszó a negyedik emelet utolsó lépcsőfokára volt felírva. Ahogyan minden ajtóra, csengőre és levélládára az emeleten. E szerint éltek. Ezt a szentenciát alkalmazta magára, ennek hűen álmodott mindenki, aki a szomszédban lakott.

Erre kell a lépcső. Hogy el ne feledjük, hogy mindent tudunk, és nem tudunk semmit. Hogy felkészüljünk a vákuumra, hogy ennek fényében simogassuk Lötte kutyát, és e mondat törvényét követve kerüljük Erzsébet bácsit. Mert mindenki azt eszi, amit megfőzött, de a köret mindig a másiké.

GREGUSS LILLA

Tükörarc

Ketten vagyunk. A régi dobozos tévé előtt ülünk a fadeszkás padlón, és egy régi rajzfilmet nézünk kazettán.

Nagyapa háza hatalmas és régi. Ha esik az eső, vagy fúj a szél, furcsa hangokat ad ki. Az alacsony hegyvidéken a Liliom-domb fa nélküli tisztására egy erdős ösvény vezet fel. A tisztás kicsi. Ott áll a nagyapa háza. Az ösvény, amely oda vezet, nehezen járható. Biciklivel járhatatlan. Nálunk a postás még sosem járt. Anyának kell lemennie a faluba, ha össze akarja szedni a leveleket. Anya most is lent van a faluban. Szóval most csak ketten vagyunk.

A tévé előtt ülve halljuk, ahogy egyszerre dobban a szívünk, ahogyan mindig is hallottuk. Ötévesek vagyunk. Ugyanolyan rövidnadrág van rajtunk, és ugyanolyan sötét nyári póló, amit anya varrt az apánktól ránk maradt egyik régi felsőből. Egyformák vagyunk. Akik nem ismernek minket, összekevernek. Az ő haja mindig egy kicsit hosszabbra van hagyva, az enyém pedig mindig rövidebbre van vágva. Így csak egy dologban különbözünk.

A rajzfilmnek vége lett. Hátradőlünk, a fejem a talpánál van, az ő feje pedig az én talpamnál. A földön fekvé bámuljuk a plafont, unatkozunk. Egészen olyan, mintha napokig hevernének így. Eszembe jut valami: egyszerre felülünk, és azt mondom neki, hogy bújócskázunk, ő fog számolni. Ha belépünk a tévés szobába, a velünk szemben álló falon egy nagy ablak van, mellette balról a sarokban áll a kisasztal, rajta a nagy dobozos tévé, kicsit arrébb könyvespolcok. A szoba jobb felében áll a bordó kanapé, amelyet ha kihúzunk, bunker is lehet, és mellette a bordó fotel. Nem

lehet sok helyre elbújni. Ő odaáll a tévé mellé, és a fal felé fordul, majd behunyja a szemét. Amíg ő számol, én hangtalanul kiviszem a fotel párnáját, és bebújok a helyére, majd a párnát magamra rakom. Elég kicsi vagyok ahhoz, hogy ne látszódjon, ha alábújok. Elszámol húszig, majd kinyitja a szemét, de nem fordul meg.

– Ott vagy a fotel párnája alatt.

Kimászok a búvóhelyről, most én jövök. Ugyanoda állok, ahol az előbb ő állt, és behunyom a szemem. Belemerülök a számolásba, és nem figyelek semmi másra. Amikor elhagyja számat a húszas, kinyitom a szemem, de nem fordulok meg, a falat nézem. Kettőt lélegzek.

– Ott vagy anya szobájának ajtaja mögött – mondom akkora hangerővel, hogy azt két szobával odébb is hallani lehessen. Hallom a lépteit, ahogy kijön az ajtó mögül, és amint a fapadlós folyosón átsétál anya szobájától a tévés szobáig. – Ennek így nincs értelme.

– Akkor most legyen az, hogy a földszint is játszik.

Amikor anya nincs itthon, nekünk csak az emeleten szabad lennünk. Anya azt mondja, hogy lent a konyhában vannak a kések, amelyek veszélyesek, és ha nem vigyázunk magunkra, megsérülünk. De amiről anya nem tud, azért nem is fog haragudni. Ha lemegyünk a lépcsőn, balról van a konyha, jobbról pedig a nagyapa szobája. A nagyapa szobájába még akkor sem mehetünk be, amikor anya itthon van. Az ajtaja azóta zárva van, amióta a nagyapa meghalt. De mi tudjuk, hogy hol van a nagyapa szobájának kulcsa. Bemegyünk anya szobájába, és elhúzzuk a padló inogó fadeszkáját, ahol a kis dobozka van. A kis dobozkában anya fanyaklánc, apánk fényképe és a nagyapa szobájának kulcsa van. Elvesszük a díszes kulcsot. Lecsúszunk a lépcsőn, kicsit megütjük a térdünket is, de azért nevetünk. Nem érzük el a kulcslyukat. Ő a fiú, ezért ő az erősebb. Felemel engem, most úgy állunk, mint egyetlenegy magas ember. Beteuszem a kulcsot a lyukba, és nagy nehezen elfordítom. Hangosan kattán, amikor kizárul. Lenyomom a fémből készült, díszes kilincset, belököm az ajtót, és elénk tárul a nagyapa szobája. Teljesen megfeledkezünk róla, hogy bújócskázni akartunk. Amióta a nagyapa meghalt, csak egyszer volt nyitva ez a szoba, nem sokkal a temetés után. Anya volt bent, de amikor mi bekukucskáltunk a résnyire nyitott ajtón, felzavart minket a

lépcsőn. Aztán kicsivel később hallottuk, ahogy kijött és bezárta az ajtót. Mi addig a tévés szobában voltunk. Kilestük, ahogy anya bement a szobájába, félrehúzta a fadeszkát, és a kis dobozkába rejtette a kulcsot.

A nagyapa szobája nagyon poros. Ahogy bevilágít a nap a redőny résein, megvilágítja a porszemeket. A porszemek úgy repülnek, mintha kis bogarak lennének. Nincs bent sok minden. Van egy fémkeretes, régi nagy ágy, amin régen sokat ugráltunk. Erre emlékszünk. Mellette balról egy kis éjjeliszekrény, felette egy tükör, abban nézte magát, amikor borotválkozott. Balról van a nagy álló óra is, amely kattog a csöndben meg az ablak, azon a redőny félig leengedve. Az ágy mellett jobbra egy ruhásszekrény, az mellett a tiloszekrény. Mi tudjuk, hogy mi van benne, mert a nagyapa megmutatta. Anya azt hiszi, nem tudjuk.

Ahogy belépünk a szobába, még jobban felkavarjuk a port. Meglátjuk a falon a képeket: egy a nagyapáról, amikor katona volt, egy az apánkról, amikor katona volt, és mellette az egyetlen kép, amely rólunk készült. Erre is emlékszünk, háromévesek voltunk, és a nagyapa egy régi barátja járt a házban, akivel együtt voltak katonák. A fényképész bácsi, ő csinálta. A képen kézen fogva állunk, a mostanihoz hasonló ruhákban, amelyet szintén anya varrt apánk valamelyik ruhájából. A falról most négy egyforma arc néz ránk. Ha mozgunk, a fényképek szemei követnek minket. Megnézzük a ruhásszekrényt, de csak pár régi kabát és ing van benne. Aztán a tiloszekrény elé lépünk. Amíg a nagyapa élt, mi sokat voltunk az ő szobájában, de a tiloszekrényt csak egyszer mutatta meg. Anya akkor sem volt otthon, mi pedig még olyan nagyon kicsik voltunk, hogy muszáj volt vigyázni ránk. A nagyapa szeretett velünk lenni és a háborúról mesélni nekünk. Mi közben a fémkeretes ágyon ugráltunk, és a házban szaladgáltunk, meg a bordó kanapéból épített bunkerben mászkáltunk négykézláb, mintha mi is a csatában lennénk. Egyszer olyan sokáig kértük a nagyapát, hogy megmutatta nekünk a tiloszekrényt. Meg kellett ígérnünk, hogy anya nem fogja megtudni, és nem is tudta meg sosem. A nagyapa kizárta, és kinyitotta a kétszárnyú ajtót. A szekrényben sok olyan holmi volt, amely nagyapánk és apánk katonaéveiből maradt meg. Volt egy régi bakancs, egy nagyon öreg és piszkos ballonkabát, egy nagy, üres hátizsák, egy hálózsák, egy puska, kis dobozok különböző

golyókkal, valami gömbök – azok lehetek a nagyapa meséiből a gránátok – és egy pisztoly, amelyet ki is vett megmutatni. Nem engedte, hogy megfogjuk a fegyvert. A bakancs egy-egy felét felhúztuk, ő a jobbat, én a balt, óriási volt a kicsi lábunkra. A ballonkabátot is a vállunkra tettük, ő jobbról, én balról. Megfogtuk egymás kezét, és a bakancsos lábunkon ugráltunk, mintha egy nagy katona lettünk volna. Aztán a nagyapa mindent visszatett a helyére és gyorsan bezárta a tiloszekrény ajtaját.

A tiloszekrény kulcsáról nem tudjuk, hogy hol van. Arra viszont emlékszünk, hogy ugyanolyan díszes, mint a nagyapa szobájának kulcsa. Egy kicsit töprengünk, aztán ugyanarra gondolunk: ő felemel engem, én kiviszem a szobakulcsot a kilincs alatti lyukból, és megpróbáljuk kinyitni vele a tiloszekrény ajtaját. Közben azon gondolkozunk, hogy már biztosan elég nagyok vagyunk ahhoz, hogy a bakancs jó legyen a lábunkra. Amikor a kulcs kizárja az ajtót, nagyon megörülünk. Először a bakancshoz és a ballonkabáthoz nyúlunk hozzá, a kabátból bogarak szállnak ki. A bakancs még mindig nagy a lábunkra. Megnézzük a kis színes dobozokat, amelyekben a golyók vannak. A gömbökhöz, amelyek gránátok, nem nyúlunk, mert a nagyapa szerint sötétek, ha hozzájuk érünk, és csak a katonák elég erősek, hogy megfogják őket. Óvatosan hozzányúlunk a pisztolyhoz, de az nem sötét. Nézegetjük, aztán úgy döntünk, kimegyünk a házból. A nagy bejárati ajtó kilincset lábujjhegyen állva én is elérem, addig nála van a fekete pisztoly. Kint a tisztás egy részén homok van, és benne kis kövek. Utána csak fák, ameddig ellát a szemünk, besötétítenek mindent a ház körül, csak a tisztást nem. Kicsit fúj a szél. Most futunk, és a kis kavicsok most csillagok, a szél pedig a szárnyunk. Hallunk különböző madarakat, és látjuk, hogy egy bagoly néz minket. Már nem akarunk szárnyasat játszani. Most csatásat akarunk játszani, mint régen, amikor a nagyapa még élt. Nem megyünk be az erdőbe, mert oda nem szabad, de az erdő szélén álló fák és bokrok mögött még elbújhatunk. Egyik bokor mögül a másik mögé futunk. Bukfencezünk és kúszunk a homokban és nevetünk. Közben a pisztollyal azt játsszuk, hogy lövöldözünk.

Aztán kitaláljuk, hogy próbáljuk ki, és lőjük bele az égbe. Lyukas eget úgysem láttunk még sosem. Együtt csináljuk, ő a bal kezével fogja, én pedig a jobbal a pisztolyt. Egymásra nézünk, aztán egyszerre felnézünk

az égre. És akkor egyszerre meghúzzuk a ravaszt. A lövés hangos, és nagyon erősen hátralök bennünket, a földre esünk. De amikor felnézünk, az égen nem látunk egy lyukat sem. Biztosan nem sikerült jól az első lövés. Megpróbáljuk megint, most ő fogja jobbal, én pedig ballal. Egy-másra nézünk, aztán az égre, és akkor meghúzzuk a ravaszt. Most hol a pisztoly? Kicsúszott a kezünkből. Nagyon hangos a lövés, nagyon hangos. Olyan nagyon hangos, hogy nem is hallok semmit. Megint a földön vagyok. A földön vagyok, és valami fáj, és akkor magamra nézek, de nincs rajtam seb. És akkor rá nézek. Anya... Anya, gyere gyorsan, mert baj van! Anya, gyere gyorsan, mert vérzik, vérzik... Vérzek! Anya, vérzek! Anya! Már nem hallok, hogy mit gondol!

Felriadok. Zihálva kapkodom a levegőt, még nem tértem teljesen magamhoz. Körbenézek: a nap most jöhet fel valamikor, még kissé szürke az ég és félhomály van, de reggeledik. A széken aludtam, velem szemben anya már ülve néz engem a kórházi ágyban. Arra várt, hogy felébredjek.

– Jó reggelt – köszön anya.

– Jó reggelt.

– A nővér már járt bent, minden rendben van. Nem muszáj tovább maradnod.

– Jó – még mindig erősen dobog a szívem. – Megint ugyanazt álmodtam, anya.

Anya látszólag nem örül neki. Kínosan igazgatja a párnáját, látszólag zavarba hozta a dolog. Egy nagy sóhajtás után a szeméit forgatva azt mondja:

– Jaj, kislányom. Ezt már ezerszer megbeszéltük.

Anya szavai most átsiklanak a gondolataim felett. Eszembe jut, hogy mennyi dolgom is lesz ma, vár rám a bevásárlás és a két befejezetlen cikk; mégis valami más motoszka most a fejemben. Felkelek a székéről, összeszedem a holmim, és megcsókolom anya homlokát. Megmondom neki, hogy másnap is benézek, és ha bármi gond van, szóljon a mobiltelefonon. Kilépek anya szobájából, közben intek a nővérnek, majd beszállok a liftbe, és megnyomom a földszintgombot. Amíg zötyög lefelé a lift, az álmomon gondolkodom. Rengetegszer visszapörgetem a fejem-

ben, mint egy kazettás filmet, nem hagyom, hogy akár egy picit részlet is elvesszen. Kilépek a liftből, majd a kijárat melletti automatából veszek egy jegeskávét. Kocsiba ülök, és nem hazafelé, de nem is a bolt felé veszem az irányt. Kihajtok a városból, és elindulok a dombvidéki falvak felé. Negyvenöt perc kocsikázás után odaérek a Liliom-dombhoz, ahová azóta már építettek egy szűk kis betonutat. A meredeken felfelé vezető út mellett parkolok le, onnan gyalog folytatom. A sok fától nyugtalanabban érzem magam, az erdő még jobban felerősíti a furcsa álmokképeket. Felérek a megboldogult nagyapám régi házához, ahol már ötéves korom óta nem jártam. A kulcsomómon keresgélek, majd megtalálom a nagy, kétszárnyú bejárati ajtó kulcsát. Poros és dohos szagú öreg ház fogad. Felmegyek a lépcsőn, majd egyenesen a mosdó felé veszem az irányt. Émelygek. Megnyitom a csapot, és nagy kortyokban nyelem a savanykás ízű vizet a tenyeremből. Elzárom a csapot, és felnézek, a tükörrel találok szemben magam. Nagyokat lélegezve nézek szembe tükörképemmel, és újra eszembe jut az álmom. Erősen dobogó szívvel gyűjtöm a bátorságot, majd kilépek a fürdőszobából, és balra fordulok, ahol anya régi szobája van. Elmozdítom a padló mozgó léccét, és kiveszem a kis dobozt, onnan a szobakulcsot. Lelépdelek a lépcsőn, és jobbra fordulva a nagyapa ajtaja előtt találok magam. Remegő kézzel kizárom az ajtót, majd lenyomom a kilincset. Nagyapa szobájában a redőnyt még mindig félig leeresztve, a tiloszekrényt zárva találok. A szoba pont úgy áll, mint amikor az álmomban benyitottam. Egy dolgot leszámítva. Amikor belépek, a bal oldali falra meredek, ahonnan most három egyforma arc néz rám a képekről. Nagyapa és apa képe mellett a bal oldali szélső képre bámulok. A képről csak egyetlen egy gyerek néz rám, testét szakadt, anyám keze által varrt katonai ruhák fedik, szemében pedig ott rejtőzik az a félelmetes magány, amit a tükörben is láttam.

BALI PÉTER

A popzene dialektikája

The Boy Bands Have Won, and All the Copyists and the Tribute Bands and the TV Talent Show Producers Have Won, If We Allow Our Culture to Be Shaped by Mimicry, Whether from Lack of Ideas or from Exaggerated Respect. You Should Never Try to Freeze Culture. What You Can Do Is Recycle That Culture. Take Your Older Brother's Hand-Me-Down Jacket and Re-Style It, Re-Fashion It to the Point Where It Becomes Your Own. But Don't Just Regurgitate Creative History, or Hold Art and Music and Literature as Fixed, Untouchable and Kept Under Glass. The People Who Try to, Guard' Any Particular Form of Music Are, Like the Copyists and Manufactured Bands, Doing It the Worst Diservice, Because the Only Thing That You Can Do to Music That Will Damage It Is Not Change It, Not Make It Your Own. Because Then It Dies, Then It's Over, Then It's Done, and the Boy Bands Have Won

Agnès Gayraud-nak és Milan Frasnak

*„I make love in theory and touch myself in practice
What's good for the posture is good for the pose”
(Orchid – Tigers)*

A zene, mint autonóm művészeti ág befogadási szabályai megváltoztak. Az ún. könnyűzene, mely a tömegeké, nem tekinthető művészeti ágnak, mert ipari termék, míg a klasszikus zene a felsőbb társadalmi osztályok presztízsterméke. A modern zene, melynek kialakulása a polgári korszak utcai, koc-

mai nótáiból vezethető le, eleinte a hatalommal való szembenállást fejezte ki. Ezeknek a dallamossága és banális fordulatai lázadás voltak a „magasabb” kultúrával szemben. Természetesen mára ez a funkció megváltozott és épp ellenkezőleg, a hatalom eszköze lett. A rádió, az MTV, az azt felváltó YouTube (nem véletlen nézi a Billboard Top 100 a weboldal videóinak nézettségét) váltak a hatalom, jelen esetben a zeneipar eszközeivé. A lázadás mint olyan megszűnt létezni, betagozódott a rendszerbe. Értékét veszítette, és maga is spektakulummá vált, a hatalom egy termékévé, melyet a fiataloknak lehet jó pénzért eladni. Gondoljunk csak arra, hogy nemrég jelent meg bankkártya a Sex Pistols designjával, hogy a punkzenészek mennyire gazdagok, vagy épp arra, hogy Meghan Trainor All about that bass című dala, melyet sokan feminista slágernek tartanak, tehát a patriarchális rendszerrel szembeni lázadást óhajtott kifejezni, mekkora bevételt termelt. Vagy arra, hogy nálunk a nemzeti rock, mely az ún. nemzetellenes, hazaáruló, judeo-kapitalista rendszerrel szembeni lázadást hivatott megjeleníteni, mekkora iparág.

F. Antal szíjogott egyet, az ujjával megtörölte az orrát. Nem fogják érteni, gondolta, miközben kilépett az erkélyre. Rágyújtott. A virágládára támaszkodva kihajolt és köpött egyet. A nyál a gravitáció törvényeinek engedelmeskedve (konformista geci, gondolta) zuhant lefelé. A világ iránti megvetésének jelképe senkit nem talált el. A zöldterületen rohangászó, focizó, eleső, felálló, kiabáló, egymással veszekedő gyerekeket figyelte. Egy meghatározhatatlan érzés fogta el. Talán nosztalgia, de nem tudta, mi iránt. Gyűlölte a nosztalgiát, részben mert hamisnak tartotta, részben mert a szerelem mellett ez volt a legkönnyebben kapitalizálható érzet-termék. Megvonta a vállát, majd a csikket is a nyál után küldte. Töltött magának egy pohár vizet, megint az orrát szívta és törölgette. Mormogott valamit az allergiáról, majd visszaült a MacBookja elé. Lassan báni kezdte, hogy elvállalta a cikket a zenekarról, de legalább nem a Mediumjára, hanem a kari lapba készül. Így legalább nem kell gyűlölködő kommentekkel szarakodnia. Majd a kocsmában verik meg akkor, mit tudja ő. Nem tudta, mit utált jobban, a The Beatlest, vagy a zenekar rajongóit. Az asszonyverő John Lennont messiásként tisztelő embereket. Asszonyverő John Lennon,

már-már egy szent neve. Talán Hitler követői voltak ennyire benne a személyi kultuszban. Vajon Epstein olvasta az NSDAP '33-as pártkönyvét?

Gyorsan fel is jegyezte egy post-itre, majd maga mellé ragasztotta. Áthúzta, és iszlámfanatikusokat írt oda. Aztán azt is kijavította vallási fanatikusokra. Ez pízsi, és nem is akarta kedves barátját és kedvenc hasisdílerét, Hasszánt megbántani.

Újraolvasta a szöveget, kijavított egy-két magyartalannak hangzó mondatot és gépelési hibát. Azután kitörölte. Megint leírta ugyanazt. Büszke volt a memóriájára. Az legalább rendesen működött, mással ellentétben, gondolt itt az alkohollal szembeni állóképességére. Emiatt is komoly megvetésnek örvendett a szakon.

Ízlésről nincs is értelme beszélni. Feltehetnénk a kérdést, hogy vajon szubjektivitása okán-e? De nem fogjuk, mert az ízlés szublimálódott a köztudatból és csak szófordulat formájában maradt fent. Helyébe a tetszés vagy nem-tetszés totális rendszere lépett, melynek fő mértékegysége a slágeresség. Az, hogy valakinek tetszik-e az adott darab, azt jelenti, hogy felismeri-e a slágert. És természetesen dúdoljuk, füttyüljük a slágert, felismerjük, mert ha nem, az szociális stigmával jár. Értéktelenné válunk a spektakulum szemében.

Érdekes megfigyelni, hogy a popsztárokat hasonló személyi kultusz övezi, mint a Vezért a diktatúrákban. Beszélhetünk akár a pletykalapokról, a zenészekről terjedő városi legendákról. Kanye West egójáról, vagy épp a halálukat övező kultuszról, amely a katolicizmusból kölcsönzött halálkultuszhoz hasonló. Szent John Lennon vagy épp Szent Kurt Cobain relikviái ugyanolyan magas spirituális/teológiai értékkel bírnak a rajongók számára, mint rákosborzasztói Szent Jolán csontjai a hívők számára. Ez az érték képzelt és monetáris. A halál is a zeneipar egy terméke, Michael Jackson halála után rengeteg válogatáslemez jelent meg, és sokkal jobban fogytak a korábbi lemezei is, mint élete utolsó pár évében. A popzene mellett egyedül a jazzben, és a komolyzenében a karmesterek köré csoportosul hasonló erejű kultusz. Ám a popzenével szemben a jazzben a kultusz a technikai tudásra összpontosul (sokszor életükben nem is ismerik el őket, például álljon Coltrane esete. Nagyon alacsony eladási számot produkált, de utólag mégis felfedezték a jazzkritikusok, köszönhetően annak, hogy őket nem vakítja el a materiális siker. Sajnos a popzenéből hiányzik ez a hozzáállás).

Rádobta a billentyűzetre a doboz Pueblóját és lefényképezte, hogy munkában, majd feltöltötte Instagramra. #work #beatles #essay #cigarettes #ikozosseg #mik #nofilter Elrakta iPhone 6-osát és kiment a konyhába. Riztésztaát vett elő, hagymát, cukkinit, bambuszt, répát és zöldbabot darabolt. Beledobta a wokba, majd az egészet nyakon öntötte a saját fokhagymás szójaszószával. Újabb fénykép. Willow filter #vegan #foodporn #chinese Vacsora után tárcsázott egy számot.

– Hümér, kéne egy adag.

– Mikorra?

– Mennyi idő alatt érsz ide?

– Lel. Nem megyek fel hozzád. Dugó tér?

– Oké. Fél óra múlva?

– Ja, das stimmt mit mich.

Újabb telefonszámot tárcsázott.

– Csá! Hallod, neked megvan a *Fétisjelleg a zenében*?

– Aha.

– Be tudnád gépelni azt a bekezdést, ahol valami olyasmiről van szó, hogy az egész siker az valójában csak az emberek által belefektetett pénz?

– Aha, megkeresem.

– Köszke. Csá.

A telefonja pittyogott, látta, hogy Varga-Vikernyés üzenetet küldött: „A zenei fetiszizmus fogalmát nem pszichológiailag kell...” Meg se nyitotta, elküldte, ennél több egyelőre nem kell. Még húsz perc, lassan indulni kéne, mert a Garam utcáról nem olyan könnyű bejutni. Megvonta a vállát, ismerte Hümért, mindig késik. Kibaszott sztónerek, semmi időérzékük. Aztán nyilván hozza megint azt a McFaszomat, hogy az idő nem valós. Kibaszott filozófus wannabe-k. Imigyen merengett az ötös trolin, nem is figyelve arra, amit hallgatott. Bezzeg a Spotify-reklám a Sátán hangjaként csapta meg a fülét. Előáthatna valami újbalos dumát, amiért zavarta, de nem ez volt az igazi ok, hanem mert utálta félbeszakítani az albumok hallgatását. Még egy-egy reklámnyi időre is. A Mars térről gyalog ment tovább. Ráért még, hiszen hatperces késésben volt, komóto-

san lépkedett, miközben Leonard Cohen *Death of a Ladies' Man*je szólt a fejében. A hetvenes évekbeli Cohen annyira zseniális volt, gondolta, bár a *Popular Problems* is tartalmaz egy-két jó dalt, a *Nevermind* pont nem az, mégis az új *True Detective* évad főcímeként működőképes lett.

A szökőkút előtt állva várt, rágyújtott. Unalmában a pulóverét gyűrögette a hasánál. Messziről kiszúrta Hümért az idióta tweedzakójáról, amit soha nem vett le. Melegben csak feltúrta az ujját. Mindig mosolygott ízléstelenségén. De legalább az okossága nagyon jó.

– Késtél.

– Antal, ajánlom figyelmedbe McTaggart *On the Unreality of Time* című esszéjét.

F. csak a szemét forgatta teátrális válaszként. Kéz kezét fogott és közben gazdát cseréltek az áruk. Cserekereskedelem, mondhatni, ahol egy papírdarab névleges értékéért kapni néhány zöld, jellegzetes illatú növényi törmeléket. Amerikában legalább a pénz is zöld. Felpattant a nyolcasra, és hazafele utazott. A lakásba érve megnyitotta a Varga-Vikernyéssel való beszélgetését, kimásolta és kinyomtatta a szöveget. Összetörte az egyik cigarettáját, Smoking King Size papírból és vonatjegyből applikált csigából előállította a külső vázát. Több drog került bele, mint dohány. Rágyújtott, és közben az Adorno fölött ült tollal és aláhúzott dolgokat, valamint széljegyzetelt. Felrakta bakeliten a The KLF *Chill Out* albumát (We're justified and we're ancient and we like to roam the land). Jobb szerette, mint a hasonló stílusú *Selected Ambient Works 85–92*-t Aphex Twintől. Valószínűleg az előbbi zenekar antikapitalista, társadalomkritikus hangvételű performanszaik miatt. Egyszer elégettek egymillió fontnyi jogdíjbevételt. #based

A zenei fetisizmus fogalmát nem pszichológiailag kell levezetni. Az a kö-
rülmény, hogy „értékeket” fogyasztanak, és hogy azok affektusokat váltan-
nak ki anélkül, hogy a fogyasztók tudata felfogná a fogyasztott értékek
sajátos minőségét: ebben a szóban forgó értékek árujellege fejeződik
ki. Mert ma az egész zenei életben az áruforma uralma érvényesül: az
utolsó prekapitalista maradványokat is felszámolták. Amerikában a zene
– azzal együtt, hogy nagylelkűen az „éter” és a „magasztos” jelzővel ille-

*torientezés? de akkor még nem volt, mai befolyásolás, pedig nem
téma. ott talán a seederek száma a siker mértékességé. ez te-
remítette meg a The Beatles sikerének alapját*

tik – lényegében olyan árukat reklámoz, amelyeket meg kell vennünk, hogy zenét hallgathassunk. Míg a komolyzene területén a reklámfunkciót gondosan titkolják, addig a könnyűzenében a reklámjelleg minden átüt. Az egész dzsesszüzem, a zenekaroknak ajándékozott grátisz kottákkal együtt, arra van beállítva, hogy a művek tényleges előadása kedvet csináljon zongorakivonatokat és hanglemezek vásárlásához; számos slágerszöveg magát a slágert dicséri, csupa nagybetűvel kiemelve a sláger címét. Amit az ilyen nagybetűs szavakkal bálványoznak, az maga a csereérték, amelyből eltűnt a lehetséges élvezet kvantuma. Marx az áru fétisjellegét úgy határozza meg, mint valamely ember alkotta dolog kultikus tisztetét, amely dolog mint csereérték a termelőktől és a fogyasztóktól – az „emberektől” – egyként elidegenedik;¹ „Az áruforma titokzatossága tehát egyszerűen abban áll, hogy az áruforma az emberek számára saját munkájuk társadalmi jellegét úgy tükrözi vissza, mint maguknak a munkatermékeknek tárgyi jellegét, mint ezeknek a dolgoknak társadalmi természeti tulajdonságait, ennél fogva a termelőknek az ösztönmunkához való társadalmi viszonyát is úgy, mint tárgyaknak rajtuk kívül létező társadalmi viszonyát”. Ez a titok valóban a siker titka. A siker pusztá reflexiója annak, amit az ember a termékért a piacon fizet: a fogyasztó tulajdonképpen azt a pénzt imádja, amelyet maga adott ki a Toscanini-koncertre szóló helyért. Szó szerint ő „csinálta” a sikert, amelyet eldologiasít, és mint objektív kritériumot fogad el anélkül, hogy magára ismerne benne. Ám nem azzal „csinálta” a sikert, hogy a koncert tetszett neki, hanem azzal, hogy megvette a jegyet. A kultúrjavak területén per sze sajátos módon jut érvényre a csereérték. Mert ez a terület úgy jelenik meg az áruk világában, mint amelyet a csere nem tud hatalmába keríteni, mint a javakhoz való közvetlen viszonyulás területe; a kultúrjavak egyedül ennek a látszatnak köszönhetik csereértéküket. A kultúrjavak egyúttal teljességgel beletartoznak az áruk világába, piacra készülnek, és a piachoz alkalmazkodnak. Amilyen erős a közvetlenség látszata, olyan kérlelhetetlen a csereérték kényszere. A társadalmi egyetértés harmonikussá teszi az ellentmondást. A közvetlenség látszata hatalmába keríti a közvetetett, magát a csereértéket is. Ha az áru mindenkor csereértékből és használati értékből tevődik össze, akkor a tiszta használati

értéket, melynek illúziójáról a maradéktalanul kapitalizált társadalomban a kultúrjavak nem mondhatnak le, pótolja a tiszta csereérték, amely éppen mint csereérték megtévesztő módon átveszi a használati érték funkcióját. Ebben a quid pro quóban, ebben a felcserélésben konstituálódik a zene sajátos fétisjellege: az affektusok, amelyek a csereértékre reagálnak, a közvetlenség látszatát hozzák létre, az objektumra vonatkozás hiánya ugyanakkor cáfolja ezt a látszatot. Ez a vonatkozásnélküliség a csereérték absztraktságán alapul. Ugyanakkor a piacalmi szubsztitúción múlik minden későbbi „pszichológiai” szubsztitúció, minden pótkielégülés.

HE?!

Vérekes csíkszeme hatalmasra tágult, már ha ez lehetséges, az utolsó mondatok láttán, amint azt a szövegre helyezett jegyzete is mutatta. Elgondolkodott, ettől megéhezett. Telefonált.

- Hallod, Burzumkám, nem tudnád mégis az egész szöveget átküldeni?
- röhögött bele a hívásba.
- Te agyhalott fasz, fent van a neten. Küldök linket, jó?
- Öööö... Aha.

Abiszmális mélységekből kordult fel kozmikus szörnyként a gyomra, emlékeztetve éhségére, amikor az erkélyre lépett ki rágyújtani. Cigije se volt. Káromkodott. Nevetett. Elindult a legközelebbi trafikba. Természetesen napszemüveg volt rajta (it's dark and we're wearing sunglasses. Hit it!), pedig már sötétedett, hogy ne vegyék észre a szemét. Nem mintha a trafikban nem bukott volna le azzal, hogy a két doboz Acapulco mellé vett öt zacskó chipset, kettő popcornt, valamint 4 liter kólát. Bár igyekezett tartani magát a vegán étrendhez, akárhányszor betépett, mindig baconös nasira fáj a foga, természetesen most is ilyen vett. Alig bírt viszszaemenni, hála a rengeteg cuccnak. Kinyomtatta a kapott szöveget, az utolsó pár sort azonban ő maga írta le, mert kifogyott a tinta a nyomtatóból. Tekert még egy cigit és felrakta a SAW 85–92-t. Fetrengett, majd elkezdett a szövegre figyelni.

Mint írtam, a popzene fogyasztása a tömegbe való beilleszkedéssel jár együtt. A fogyasztási javak (bár standardizáltak), de mindenkinek ugyanazt

nyújtják. Megszüntetik az individuumot, pontosan, ahogy a totális állam teszi a „polgáiraival”. A kínálat, az ízlés egyforma, és ha ezzel valaki nem ért egyet, vagyis igyekszik visszanyerni személyi szabadságát, mondhatni a zenei önkénnyel szemben az anarchiát választja, vagyis autentikus ízlést keres, azt megbélyegzés várja. Nem felismerni egy slágert, nem dicsérni azt, társadalmi gulágra kényszeríti az autentikusságra vágyó egyént. Ezt természetesen el lehet kerülni, ha az autenticitást a spektákulum alapjaira helyezzük, ekkor azonban egy hamis lázadást nyerünk és ismét csak az áru teológiai hóbortjainak vagyunk kitéve.

A társadalmi elidegenedés az ízlésen keresztül nem egyenlő azzal, amit Marx írt az áru féltisjellegeről, a termelés elidegenedését a munkástól. Ez egy más jellegű folyamat. Busdriver, az amerikai „értelmiségi hip-hop” a conscious rap egyik vezéralakja erre próbálta felívni a figyelmet, mikor legutóbbi albuma, a Perfect Hair nyitószámában a Retirement Ode-ban felsorolta, hogy a felvétel, a stúdiómunka mennyibe kerül, de ez ugyanakkor szatirikus támadás volt a hip-hop egyik toposza, a ‘braggadocio’ ellen.

Kitörölte a legutolsó mondatokat és átugrotta ezt a részt, más jutott eszébe.

„Imagine a world without religion” – énekelte Lennon.

Egy fehér, angol milliomos, aki verte a feleségét. Abból az országból, amely az utóbbi háromszáz év szinte minden konfliktusában benne volt. Erre érdemes lenne visszatérni valahol, gondolta. Nem csoda, hogy a hippimozgalom soha, semmit nem ért el egy pedofil feleségének meggyilkolásán kívül. Inkább *Imagine a world without the English*. Érdemes lenne ezt a dolgot egy kicsit posztkolonialista irányba elvinni? Vagy azt inkább hagyjuk? Így is túl sok lenne.

Ez az egyik legostobább dolog, amit valaha olvastam (pedig belelapoztam a Szürke ötven árnyalatába!). Az egyik kedvencem, mikor valaki ezt az idézetet rárajka a WTC ikertornyokra. Persze, igen, lenne ikertorony, akkor mégis honnan lenne a kibaszott mérnöktudomány, amivel megépítette?

A piramisok, akár Egyiptomban, akár sumérföldön, akár Közép-Amerikában, mind-mind vallási céllal lettek emelve, hogy az istenuralkodót, Zarathustrát vagy Tollaskígyót imádják benne. Akropolisz. Irodalom és zene nélkül lennénk (lehet mégse lenne olyan rossz, Jókai és The Beatles nélkül élni csodás lenne). Mert ezek eredetileg mind-mind vallási célt szolgáltak. Mikor Gorg először ütötte össze a tenyerét ritmikusan, hogy rá Mörg történetet meséljen a szellemekről és a világ keletkezéséről, abban magasan benne volt a vallás.

Lejárt az Aphex Twin-lemez és nem tudta mit tegyen fel helyette. Mellette közben magasra tornyosult a hamu és a csikk, a billentyűzete pedig tiszta zsír lett a chipses kezének hála. Magasról tett ő a főbérlőre és a nem dohányzunk a lakásban szabályra, majd kiszellőztet és kitakarít. Fáradt volt. Feltett végül egy Tangerine Dream-lemezt, a *Stratosfeart*, általában erre szokott elaludni, ahogy az ismerős szintetizátorfutamok a fülébe kúsztak, a pavlovi reflexek működésbe léptek. Csak még néhány mondat. Majd holnap átfutja, kijavítja. Mindegy volt, csak aludjon már. Élénkek, erőteljesek voltak álmokképei, mint mindig a marihuánától, de ennek ellenére sohasem maradtak meg, csak benyomások, érzések, amelyek lassan elfolytak a tudatából. És valami meghatározhatatlan. Felkelt és reggelizett. Müzli rizstejjel. Kávécigi. És folytatta az írást, a szöveget át se olvasva új bekezdésbe kezdett.

A könnyűzene nem tekinthető művészeti ágnak, de modern értelemben vett pop/rock zene, ami kategóriába a The Beatles is beleesik, még annyira sem, mert elvakítja a kritikusokat az anyagi siker és mást nem is nagyon vesznek figyelembe. A zenekar pedig mindenkinél több pénzt keresett, szóval ők a legjobbak, nem? Nem. A The Rolling Stones sokkal képzetesebb zenészekből állt, a The Kinks sokkal jobb dalszövegeket írt, a The Who Pete Townshendje pedig akár zseninek is tartható. A The Beatles sikere a Beatlemania mellett abban rejlett, hogy fülbemászó 3 perces dalocskákat írtak, jól néztek ki és a rock and rollt teljesen megfosztották fekete gyökereitől ezzel eladhatóvá téve a kapitalizmus szent tehenének: a fehér középosztálynak. A leginkább kísérletinek nevezhető lemezük a Sgt. Pepper pedig nem volt más, mint a nagy riválisuk, az amerikai The Beach Boys Pet Sounds koncepciójának a

másolása egy évvel és három hónappal később, de még a korszak valóban tehetséges zenekarai, például: Red Krayola, Captain Beefheart vagy a szintén brit Pink Floyd ekkor már teljesen szabadon játszottak, sokszor hosszadalmas, kaotikus instrumentális eposzokat, de ők még ekkor is megmaradtak a klasszikus, 3 perces, fehér tinilányok zabálni fogják formulánál.

Maga a Beatlemania személyi kultusza sokkal érdekesebb a zenekar közép-szerű, kifehérített zenéjénél. Ez az, ami a mai napig életben tartja a zenei kultuszát. Hosszas Wikipedia-oldalakat írnak teljesen fölösleges, mély metafizikai elemzésekkel a dalaikról, miközben a Red Krayoláról fele annyit se írtak, mint a The Beatles legeldugottabb daláról. A mozgalom eredete részben az ötvenes évek 'teen idol' jelenségére vezethető vissza, másrészt én erős párhuzamot látok akár Hitler, akár Sztálin személyi kultuszával. De talán a vallási fanatizmus sokkal jobb hasonlat, mert a Führer halála után a kultusz megszűnik, a vallási fanatizmusnál a halál pedig felerősíti a rajongást. Minden egyes negatív véleményt a zenekarról személyes támadásnak érznek saját magukon.

Azt hiszem, végeztem, mondta magának. Megnézte a telefonját, mert pittyogott párszor, és válaszolt.

„Burzumkám, átdobok egy szöveget, proofreadelnéd nekem?
Cserébe jövök egy sörrrel”

„Persze”

„Köske

Átküldte a szöveget, de a végére még beillesztett néhány mondatot.
„Összegzésül tehát: Uniformitás, a zene kifehéritése, ellenzők stigmatizálása. Igaza volt a Laibachnak, a popzene maga a fasizmus.”

[A szövegben jelölt vagy jelöletlen formában vendégszöveg vagy idézet szerepel Adornótól, Slavoj Žižektől és Piero Scaruffitól, valamint a The KLF és a The Beatles zenekaroktól.]

JEGYZET

¹ A sláger spektákuluma idegen a zenészekről, idegen a hallgatóktól, hogy közelinek, őszintének érezzük, az illúzió, pusztán ideológia. Az ideológia mögött lévő pénzhez vonzódunk csupán.

PÁSZTOR KICSI GERGELY

Álmodnak-e az androidok emberi jogokról?

Mi lenne, ha a gépet formálnánk a saját képünkre? Milyen lenne, ha ez a gép életre kelne?

A kérdés kezdetleges formában megjelent már az ókorban is (például Talósz, a bronzóriás vagy Pügmalión mítoszában), de igazán a 20. században kezdte foglalkoztatni a művészeket. Noha a technológiai robbanásnak nyilvánvalóan nagy szerepe van ebben, túlzás lenne kizárólag ezzel magyarázni, hiszen művészi/filozófiai szempontból nem az az érdekes, hogy a mesterséges élet hogyan jön létre (technológia vagy varázslat által), hanem az, hogy ezt az életet az ember teremti. Az ember, aki maga is teremtmény, túlnövi kereteit és teremt, illetve teremtőt játszik.

Nem lehet véletlen, hogy ez a hatalmas témakör, amely kiváló ürügye lehet az emberség mibenlétéről való töprengésnek is, a szekularizálódott 20. században kapott teret az irodalomban és a filmművészetben. Természetesen ebben szerepet játszik az is, hogy a tudományos-fantasztikus irodalom is ekkor kapott szárnyra, ám az irodalomnak elvileg nem lett volna szüksége a technológia motívumára ahhoz, hogy az ember e művekben életet alkosson, hiszen erre a hagyományos varázslat-motívumok is tökéletesen alkalmasak lennének (és bizonyos esetekben voltak is).

A 20. század második feléhez érve minden dolog mértéke az ember, és ezzel összefüggésben az ember nem Isten képmása többé. De akkor mi az ember, és mi az ember a géphez képest? Jóindulatú alkotó, mint a *Star Trek*ben? Sátáni teremtő intelligencia, mint a *Westworld*ben? Vesztélyezettett faj, mint a *Terminátor*ban vagy a *Mátrix*ban? Lemásolható kódsor, mint a *Black Mirror*ban? Csillaggyermek, mint az *Űrodüsszeiában*?

Ahogy Frida Kahlo pszichéjét az önarcképei alapján képzeljük el, úgy az emberről is az (egyelőre fiktív) képmásai alapján gondolkodunk ezekben az alkotásokban. Számos mesterséges intelligenciával foglalkozó alkotásban az mond el igazán sokat az emberről, hogy hogyan kezeli a teremtményét. Amikor a teremtménye rabszolgasorba akarja taszítani vagy el akarja pusztítani, olyankor persze nem merülnek fel morális aggályok, hiszen a gép lényegében a szörnyeteg szerepét játssza, de amikor a gép emberszerű, akkor számos etikai kérdés merül fel.

Nem céлом szisztematikusan kategorizálni a gép és az ember együttéléséről szóló műalkotásokat, számomra sokkal fontosabb, hogy az utóbbi évtizedek filmjeiben, sorozataiban egyértelműen észrevehető egy trend: a mesterséges intelligencia egyre kevésbé jelenik meg gonosz, fenyegető erőként, és egyre inkább legitím életformaként ábrázolják, amelynek jogai, érzelmei vannak, és amely végső soron nem kevesebb az embernél, de legalábbis ontológiailag azonos kategóriába esik vele. A *Terminátor* első részében például a gép még nemcsak, hogy nem emberi, hanem egyenesen démoni: félelmetesen hatékony, vasakarátú gyilkológép, akivel lehetetlen tárgyalni. A hét évvel később készült második részben viszont már ugyanez a Terminátor-modell lesz, ami megmenti az emberiséget, a T-800-as a film során egyre emberszerűbbé válik, és „megérti az emberi élet értékét”.

A *Westworld* eredeti, 1974-es változatában a kalandpark androidjainak lázadását még elsősorban az emberek szempontjából látjuk, a 2016-ban indult sorozatban viszont már az androidok szemszöge az uralkodó. A mohó, dekadens emberiség itt csak perverziót és fájdalmat hoz a megalázott, szenvedő androidok világába. A számos végignézett atrocitás hatására a befogadó szinte maga is az androidok oldalára áll, és az emberiség pusztulását kívánja.

A témakör talán legnagyobb klasszikusa Ridley Scott 1982-es *Szárnyas fejvadásza*. Az alapjául szolgáló *Álmodnak-e az androidok elektronikus bárányokkal?* című regényt érdekes módon a sci-fi kánonban kissé alacsonyabb polcra teszik, mint a megfilmesített verzióját, noha Philip K. Dick regénye abszolút egyenrangú vele (vagy éppen erősebb nála). A fenti szemléletbeli elmozdulás már itt is tetten érhető. Az 1968-as re-

gényben (spoilerelek) Roy Batty, a lázadó androidok vezetője nem menti meg halála előtt Ricket, és nem is szónokol a halandóságról, egyszerűen alulmarad a pisztolypárbajban. Az androidok itt nem értik az empátiát: néhányan kicsivel a haláluk előtt egy pók lábait vagdossák le, hogy meg-lássák, megáll-e négy lábon is, amit még kegyetlenebbé és értelmetle-nebbé tesz az a tény, hogy a regény világában egy nukleáris háború az állatok nagy részét kipusztította. Deckard ugyan itt is lefekszik Rachellel, de kiderül, ezt Rachel a cége megbízásából minden fejadással meg-teszi, hogy összezavarja őket, és ne tudjanak többé pusztá gépekként tekinteni az androidokra. Maga Deckard a regényben nem android, bár egy ponton ez is felmerül lehetőségként. Összességében a regény ambivalens: az androidok olykor egészen emberszerűek, az emberek pedig sokszor egészen gépiesek (például „hangulatoregonával” szabályozzák az érzelmeiket). A film fő tétele egy mondatban összefoglalva annyi, hogy minden élőlény megérdemli az életet, az androidokat/replikánsokat pedig egyértelműen az élőlények közé sorolja. A regény ezzel szemben nem annyira az androidokat humanizálja, mint inkább az emberek de-humanizálódására teszi a hangsúlyt, hiszen ők is egyre robotszerűbbek. Lehetne még sorolni a példákat, de ennyiből is látszik, hogy a művészetben a mesterséges intelligencia egyre többször valódi életként, és nem az élet pusztá utánezataként jelenik meg. Ezt a trendet több, egymással párhuzamos tényező gerjeszti. A legnyilvánvalóbb ezek közül az, hogy a 21. század informatikai robbanása megnövelte az érdeklődést az MI iránt, és a technológia exponenciális növekedésének gyümölcsei a nyugati világban szinte mindenki számára elérhetőek. Másrészt azt is figyelembe kell vennünk, hogy korunk legnagyobb hatású kulturális konglomerátuma, Hollywood (amely még riválisaira is nagy hatással van) politikailag egyértelműen liberális irányultságú, a baloldali gondolkodásnak pedig az elnyomott, dehumanizált minoritások helyzete mindig is az egyik legkedvesebb témája volt (amivel önmagában nincs is baj). Az elnyomott gépek életért és jogokért folytatott küzdelme így sokszor rímel a kisebbségek küzdelmeire, az android az új indián és az új fekete, akinek ki kell vívnia, hogy embernek tekintsék, és akit a fehér ember el akar pusztítani vagy rabszolgasorban akar tartani.

E két faktorhoz hozzájön még az uralkodó darwinista szemlélet, amely az embert alapvetően állatfajnak tartja, ami ugyan rendkívül fejlett, de lényegileg nem különbözik az állatoktól. Ez a szemlélet legtisztább formájában az embert biológiailag determinált lénynek látja, és úgy gondolja, nincs olyan eleme, amely az anyagi világon kívülre mutatna, mivel e szemlélet a természetfelettit nem fogadja el. Ha pedig az ember csupán az anyagi világ része, ha az élet pusztán fizikai faktorok megfelelő együttállásából következik, akkor mindenünk megvan ahhoz, hogy magunk is életet alkossunk, akkor nincs olyan összetevő, amihez ne férhetnénk hozzá, még ha esetleg évszázadokba telik is felkutatnunk, kikísérleteznünk.

A tény, hogy az MI-t a művészetben egyre inkább valódi életként ábrázolják, elsősorban azért érdekes számomra, mert azt jelzi, hogy egyre többen látják úgy, hogy ez elvileg lehetséges. Nem gondolom, hogy a közeljövőben a Skynet hatalomátvételétől kellene rettegnünk, de ezt a trendet nem tartom pozitív fejleménynek. Ha ugyanis a robot is csak ember, akkor az ember is csak robot.

Az első ország, amely állampolgárságot biztosított egy robotnak, az emberi jogok éharcosa, Szaúd-Arábia volt. Hogy ez mennyiben következik az arab királyság politikai szemléletéből, világnézetéből és mennyiben PR-húzás, azt mindenki döntse el maga. Mindenesetre korántsem olyan egyértelmű, hogy a mesterséges intelligencia valóban életre kelhet-e, ahogyan az sem, hogy valóban intelligens. John Searle amerikai filozófus az MI-t egy olyan emberhez hasonlította, aki egy zárt szobában ül, és akinek a szobába kínai nyelven írt kérdéseket adnak be. Ez az ember aztán a szobában található kínai társalgási kézikönyvekben kikeresi a megfelelő választ, majd papíron kiadja a kérdezőknek. A kinti, kínaiul értő embereknek az lesz a benyomása, hogy egy kínaival leveleznek, holott a szobában ülő ember egy szót sem ért kínaiul. Searle szerint az MI hasonlóképpen működik, hiszen végső soron algoritmusokat követ, és nem gondolkodik, nem latolgat, nem kreatív. Ha nem mondhatjuk valóban intelligensnek, vajon nevezhetjük-e személynek?

A kérdés természetesen az, hogy az élő MI eleve lehetetlen-e, vagy csak a jelen technológiai fejlettségi szintünkön az. Ennek mélyén pedig az rej-

lik: lehetséges-e mesterségesen tudatot alkotni? A mesterséges élőlénynek ugyanis ahhoz, hogy valóban élő legyen, nem elég jó utánpótlás lennie, és még az sem elég, ha nem lehet megkülönböztetni az embertől (azaz ha átmegy a Turing-teszten). Nem elég az, ha Sophia mindenki szemében ember, a saját maga számára is Sophiának kell lennie. Ahhoz, hogy élőlényként tartsuk számon, nemcsak Turing, hanem Descartes kritériumának is eleget kell tennie: cogito, ergo sum.

Úgy gondolom, hogy mivel állandóan élőlényekkel vagyunk körülvéve, már nem látjuk, a tudat mennyire nem magától értetődő, mennyire nem következik az anyagból, a sejtekből, nem látjuk, „mily remekmű az ember!” A nyugati világ dogmává tette a tudat megjelenésének materialista alapú magyarázatát, pedig legvégső eredete (a művészettel, a hittel, a könyörülettel, a filozófiával együtt) finoman szólva is misztikus, programozhatósága pedig erősen kérdéses. Ha az MI-t emberként kezeljük, az a robotokat semmivel sem teszi boldogabbá, mint egy kalapácsot a simogatás, az emberekre nézve viszont mélységesen degradáló ez a szemlélet.

Ez persze nem jelenti azt, hogy az embernek szabad kezét kell adni, és engedélyezni kell neki, hogy minden rejtett szadizmusát kiélje az androidokon. Azonban nem azért kellene megtiltani ezt, mert a robotoknak „fájna”, hanem egyrészt az anyagi kár miatt, másrészt pedig azért, mert az elkövető pszichéjére nézve lenne káros (aki ahelyett, hogy legyőzné magában gonosz ösztöneit, az androidok kínzásával vagy akár „megölésével” ápolgathatja magában őket).

Amikor azt gondoljuk, hogy a gép, amit teremtettünk, nagyobb, jobb tud lenni az embernél, amikor azt képzeljük, hogy képesek vagyunk tudatot teremteni, akkor nem az emberi intelligencia végtelen lehetőségeit csodáljuk, hanem elfeledkezünk az élő, gondolkodó, érző ember nagyszerűségéről, amely kétarcúságában egyszer ugyan atombombát fejleszt, máskor viszont Holdra száll, ministránsokat ront meg és védőoltást kutató, haláltábor és kórház tervez. És mindezek közben érez és gondolkodik, létének értelmét kutatja.

Az ember pedig túlmutat magán, egy magánál nagyobb valakire: kinyújtott kezének mutatójára egy másik mutatóujjhoz ér.

KEVIN BARRY

Út a hegyekbe

Ebben az országban már csak úgy van, mondta, hogy ha valaki meglát a hegyekben sétálni, máris hígagyú vagy. Csak azért, mert nem a kocsmában lopod a napot, vagy a tévé előtt bámulod azt a sok szart. Elmondok neked valamit, Teresa, sokkal szívesebben mennék hegyet mászni, mint-hogy ezeket a féleszűeket hallgassam.

Teresa bólintott, sóhajtott, sopánkodott.

Jó kis séta volt ez a mai, mondta a férfi. Egészen jól tartottátok a lépést ti ketten. Elnyerte a tetszésed a NorthFace? Hát persze, nem megmondtam? A NorthFace kiváló bakancs. A jó bakancs pedig megéri az árát. Ne is ámítsd magad olcsó csizmákkal, Teresa. A gore-tex pompás anyag, ez köztudomású, bárki alátámaszthatja. És megbízható is, mást a lábamra se húznék. Jólesett az aszalt gyümölcs? Remek. Jobb, mint a Mars szelet, ugye? Az aszalt gyümölcsök és a diófélék, tudod, lassú felszívódású szénhidrátok, pont erre van az embernek szüksége egy ilyen ösvény végén a cél előtt.

Brian összeráncolta szemöldökét csúnya orra felett. Drótszerű szőke haja sisakként lapult a fejére. Alig érte el a 180 centit.

Nézd, Teresa, mondta, ez itt Wicklow, március van, mégis mire számítottál? Nem a Kanári-szigeteken vagyunk. Különb is gyapjúpulóver van rajtad, meg se kottyán a hideg. Az alapján, ahogy ti ketten másztatok, azt gondoltam, gyakorlott túrázók vagytok. Nemde? Ezt hittették el velem, Teresa.

Egy túrázóegyesületben találkoztak a télen Dublinban. Az egyesület szórólapokon hirdette magát sportszerüzletek kirakataiban és alkalomadtán a helyi lap hasábjain. A találkozókat keddenként tartották, egész

évben működtek egy jól kivilágított külvárosi bárban, és mindenkit szívesen láttak. Főként vidékiek látogatták az eseményt, többségük pedig már túl volt élete delén. Általában kétórás, visszafogott csevej folyt a rá-érősen kortyolt italok felett. Teresa és barátnője, Marie igazság szerint nem nagy érdeklődést mutattak a hegyek iránt, annál inkább vonzották őket az egészséges férfiak, Brian pedig megfelelő példánynak mutatkozott; jó munkája volt a helyi egyetem laborjában, nem ivott túl sokat, magas volt és szikár. Saját magát ugyan nem tartotta főnyereménynek, de ez már csak így szokott lenni.

Azt hiszem, elmondhatjuk, hogy nem vagyok túlságosan sikeres a párkapcsolatok terén, Teresa. Őszinte leszek veled, a nőkkel soha nem boldogultam túl jól. Nagyon régóta nem volt már semmilyen kapcsolatom. Különben is gyűlölöm ezt a szót. Az emberek a munkahelyemen ebéd-időben állandóan csak ezt hajtogatják: kapcsolat így, kapcsolat úgy, bla-bla-bla. Na meg a *párom*. Jézusom! Utálom ezt a szót. A párom így, a párom úgy, hozhatod a párodat is, van egyáltalán párod? Menjenek a fenébe. Érted, mit mondok? Menjenek a francba! *Párom*, nem is tudom, mintha csak egy tollaslabdacsapatról lenne szó.

Meztelenül feküdtek az ágyban, anélkül, hogy lefeküdtek volna egymással. Teljesen őszinte leszek veled, Teresa, miért ne lennék? Már tizennégy éve nem voltam nővel. Nem, az aszály nem a megfelelő szó rá, Teresa. Most majd persze aggódni kezdesz. Azt gondolod, mi van ezzel az alakkal? De ne, várj, hallgass meg, kérlek. Szerintem ez egy varázslatos dolog. Mintha azt sem tudnám, mi történik velem. Már itt feküdni veled is hihetetlen számomra.

A terv a következő volt: Wicklow városában leparkolnak, végigmennek az ösvényen TobarPassig, ott harapnak valamit, megisznak pár italt, egy motelben töltik az éjszakát, majd másnap reggel visszasétálnak. Három szobát foglaltak. Elég bonyolult dolog. Briannek nyilvánvalóan külön szoba kellett, de mihez kezdjenek akkor a lányok? Ha ketten osztoznak egy szobán, mindkettejük számítását keresztülhúzzák, ha esetleg mégis történne valami. Így végül külön szobát foglaltak. Kivehetnék mindhárom külön szobát, mondták, úgymis olcsó. Ki nem mondott haditerv. Brian előtt két út is feltárult, bár ő ennek nem volt tudatában.

A motelt egy apró termetű nő vezette, aki a hajnali órákban – minden éjjel – a nagynénjével társalgott, aki akkor már húsz éve meghalt. Délután, amikor megérkeztek, a nő feltette a szemüvegét, és szertartásos mozdulattal kinyitotta a foglalási könyvet. A mozdulattól kellemes, bizsergető érzés járta át a testét. Szédítő, pajkos érzés. Úgy nézett ki, mint egy macska a gombolyaggal. Megkérdezte Marie-t és Teresát, biztosak-e benne, hogy nem akarnak közös szobában aludni, van neki ugyanis egy szép kétágyasa hátul, úgy olcsóbb. A lányok erre rábámultak, majd azt választották, nem, köszönjük, két külön szobát kérünk. Brian elpirult.

– Többet pénzzel, mint ésszel – mondta.

– Örület – válaszolta az aprócska nő.

Elfoglalták a szobáikat. Mindannyian örültek az egyedüllett röpketájaknak. Negyvenesek voltak és egyedülállóak, mindhárman hosszú évek óta éltek már magányosan, az elhúzódó reggeli együttlét pedig kifejezetten nagy megpróbáltatást jelentett számukra. A szobák szinte teljesen egyformák voltak, mindegyikben keskeny ágygal és hepehupás matracral. Volt még bennük ruhásszekrény, komód, vizespohár, csésze, serpenyő, teáskanna és teafilterek, valamint több tasak Bewley's kávé, ami már vagy ezer éve ott állhatott. A szobákhoz tartozott egy beépített fürdő is, ahol a kőművesmunkát az aprócska nő középkorú unokaöccse csapta össze, akinek kegyetlen alkohol- és köhögéscsillapító-függősége és mogorva, pajzsmirigy gondokra utaló tekintete volt. Marie szobájából a kilátás a ház végében álló fészker galvanizált bádogtetejére nyílt. Az ágyon ült, és a zöld tapétát bámulta, ami egy őserdőt ábrázolt. Zöld volt, mert az nyugalmat árasztott. Közben hallotta, ahogy Teresánál a szomszédos szobában víz csordogál a zuhanykabinban.

Le ne vedd a szemed arról a libáról, gondolta magában.

Megkérdeznéd, hova vezethető vissza ez az egész, Teresa, mondta Brian, ha odaültetnél a díványra, és azt kérdeznéd, hol gyökerezik a dolog, mesélj a gyerekkorodról, meg hasonló szarágok. Jól van, rendben, nyilvánvalóan ott kezdődött minden.

– Valóban? – kérdezte Teresa.

Apám hirtelen halt meg, amikor nyolcéves voltam, felelte Brian. Igen, tudom, brühühü. De ahogy meghalt, az volt a legrosszabb. Elképesztően

hirtelen történt. Agyvérzés. Éppen vakációzni mentünk. Kint voltunk a tengerparton! Igen. Az egyik percben még a fürdőgatyájában feküdt, a másikban meg már holtan. A bátyám és én a dűnéken játszottunk. Jártál már valaha Lahinchnél, Teresa? Azok a hihetetlen dűnék! Mi meg ott hempergünk a homokban, épp Buck Rogersnek képzeljük magunkat a hold tetején, vagy akárhol, aztán egy idő után úgy döntünk, visszamegyünk anyához és apához a kóláért meg a rágcálnivalóért, érted, és amikor odaérünk, anyánk ott térdel a homokban és zokog. Azt kiáltja, hogy John, ó John, John. Az apám meg ott fekszik a törölközőn, vértócsával a nyaka körül. El sem hinnéd, mennyi vér volt.

– Tudtad – mondta – tudtad, Teresa, hogy a vér kifolyik az ember fülén?

– Ne csináld már – felelte Teresa.

Igazából a legelevenebb emlékem nem is a tengerpartról van, hanem másnapról, amikor visszaindultunk Sligóba. A bátyám és én sokkos állapotban lehettünk, gondolom, de gyerekek voltunk – másról sem tudtunk beszélni, miközben apánkat a halottszállítóba helyezték, mint hogy meddig fog tartani, mire odaérünk Sligóba. Kimatekoztuk. Ha a halottaskocsi öt mérföldes óránkénti sebességgel halad, Sligo pedig száz mérföldre van, az húsz óra! Fel sem merült bennünk, hogy a kocsi normális sebességgel megy hazáig. Azt gondoltuk, hogy a halottas menet tempójában fogunk haladni Clare-en és Galwayen át. Ez az, amire igazán tisztán emlékszem, nem különös? A kocsiban ülünk a halottszállító mögött, anyám úgy be van gyógyszerelve, hogy nem is tud magáról, a nagybátyám vezet, az öreg meg elöl a halottaskocsit hajtja Clare megyén keresztül, legalább hetvennel. Emlékszem, a koporsó csak úgy patogott a kocsi hátuljában, én meg arra gondoltam, ó Jézusom, ez így nem lesz jó, meg ilyenek.

Pár nappal később aztán a bátyám és én újra a bőrt rúgjuk, Teresa, gyerekek vagyunk, Buck Rogersnek képzeljük magunkat, és folytatódik a gyerekkor, ahol abbamaradt. De vajon sikerül belőle normálisan kikászálódni?

SERFŐZŐ Réka fordítása

JOVICA AČIN

Burjánzó csontok

A végső döntés előtt Dr. K. még egyszer visszatekintett. A szeme előtt lepergett minden, amibe valaha is belefogott, aztán pedig átadott az örökkévalóságnak. Úgy érezte, hogy az a rengeteg lejegyzett részlet egyfajta síremlékként szolgál egy nagy vakondtúrás képében, ahová majd a csontjait temetik, és hogy ezeken a szétszórt csontokon kívül semmi nem fog maradni belőle. Teherként élte meg, és minden, amit életében írt, csak azért volt, hogy ezt a terhet valahogyan eloszlassa. És ha sikereket ért is el, ő, az örök vesztes mindig tett róla, hogy senki se tudja a vereségét győzelemmé változtatni. Egyébként sem volt remény Dr. K. számára. Tisztességes vereség volt ez. Ahogyan számunkra sincs remény, akármennyire is próbáljuk tagadni a saját bukásainkat. Úgy lát-szik, soha nem fogunk eleget tanulni Dr. K.-tól, mert kerüljük őt.

Dr. K. az összes nyomot törölte az írásaiból, melyek segítségünkre lehetnek volna azok teljes megértésében, mivel ő maga sem volt biztos abban, hogy érdemes volna-e az általa írtakat örökségként az utókorra hagyni. Egy újabb kirakós játék az oly sok, és sok esetben megválaszolatlan kérdés mellett, amelyekkel szembe találjuk magunkat. Dr. K., mélyen megértve az emberi világ rejtelseit, úgy döntött, hogy irgalmas lesz velünk szemben. Arra kérte az illetékes hatóságot, hogy kéziratait semmisítsék meg. Vagy lehet, hogy egyszerűen csak elfáradt, kiejtette kezéből a tollat, megdermedt az elmúlt napok fájalmától, és mi csak

tétovázva kerülgetjük azt, ami megmaradt írásaiból. Ahogyan ő, úgy mi sem értjük meg azt, hogy történetei gyakran kezdetlegesek és lényegében befejezetlenek voltak, és valójában a foglyai lettünk a rejtélyeinek és lényegi hiányosságainak. Az ő csendjük tükrözi a mi csendünket. Szavaik irányítottan visszamutatják szavaink sokaságát. És így lett mindez mára az akadályok gazdag tárháza, melyekkel körül vagyunk véve, akár egy, már lerombolt város ostroma idején, és amelyek lehetetlenné teszik számunkra, hogy megértsük és megvédjük önmagunkat, mert az, ami valójában ostrom alatt tart bennünket, az mi magunk vagyunk.

Bár jól tudtam, hogy rajtam kívül senki sem tartózkodik a házban, kopogást hallottam a szobám faajtáján. Ma már nem tudom felidézni, hogy ez közvetlenül az után történt, hogy felébredtem a szép álmokképek után, vagy még késő este, mielőtt elaludtam volna, mivel akkor néhány szórakoztató elbeszélést olvastam. Végül is az idő nem lényeges. Én pedig teljes nyugalommal rá szerettem volna kérdezni, hogy ki van ott, de abban a pillanatban az ajtó másik oldalán egy hang szólalt meg, amely vagy nemrég ébredhetett fel, vagy inkább álmosan egy ásítást próbált meg elfojtani, nekem szegezve a kérdést, mintha én állnék ott, az ajtó előtt, és nem ő, az idegen: „Ki van ott?”

Íme, beismerem gyávaságomat. Magyarán: nem tudtam, mit válaszoljak. Így hát ő és én is csendben maradtunk. Önök is tudják, milyen érzés, amikor végül, egy hosszú csend után hirtelen beszélni kezdünk, képtelenek vagyunk megfelelően kiejteni a kívánt szót, így hát, összeszorított torokkal érthetetlen szavakat kezdtem el mormolni, ismét abban a pillanatban, amikor hozzám hasonlóan az idegen is úgy döntött, hogy elkezd motyogni valamit, amiből én csak tompa és felismerhetetlen morgást értettem.

Végül ennyiben is maradtunk, nem sikerült megtörnünk a jeget, bármennyire is egyszerűnek tűnt az – egyikünk se volt felkészülve erre. A ház túlzsúfolt, különösképp, ha egyedül vagyunk benne. Ha a házuk ablakos, akkor nézzenek ki rajta, és hagyják, hogy tekintetük végigpász-

tázza a kilátást, mert lehet, hogy felfedezi, hogy a táj, amely körülveszi Önt, varázslatos. Hogy egyszerre kihívó, fenyeget és szórakoztat, minden különféle kérdésével, de tartós megoldások nélkül.

KECSKÉS Ildikó fordítása

OLÁH TAMÁS

Azt sem tudom, mi a politika

Kovács Frigyes: *Apám, a szocialista kulák* (Tanyaszínház, 1985)

Josip Broz Tito és Joszif Sztálin 1948-as politikai szakítását – és utóbbi 1953-ban bekövetkezett halálát – követően Jugoszlávia páratlan gazdasági pozícióba került. Az új jugoszláv vívmány, a szovjet befolyástól független „önigazgatású szocializmus” eszméje a helyi szintű közigazgatási szervek nagyfokú önállóságán alapult, emellett az iparban és a mezőgazdaságban is önkormányzatiságot hirdetett. A valóságban azonban Tito harmincöt éves irányítása alatt mindvégig virágzott a személyi kultusz, szilárdan tartották magukat az államszocialista keretek, s így „továbbra is az állam határozta meg mit, milyen mennyiségben kell gyártani, és milyen árban lehet azt eladni” (LASZÁK 2015). Bár végül a jugoszláv modell nem bizonyult versenyképesnek, a hidegháború évei alatt Tito komoly nemzetközi befolyásra tett szert, s mindkét hatalmi tömbbel jó kapcsolatot alakított ki. Ennek köszönhetően Jugoszlávia mindkét féltől nagy összegű kölcsönöket vehetett fel, aminek következtében az ország a nyolcvanas évekre teljesen eladósodott. 1985-ben – a marsall halála után öt évvel – nyugati elemzők már arra figyelmeztettek, hogy a jugoszláv gazdaság megállíthatatlanul az összeomlás szélére sodródott (LASZÁK 2015).

Az 1978 óta eltelt hét évben a vajdasági magyar közösség és a média figyelme egyre fokozottabban irányult a Tanyaszínház felé, anyagi helyzetük azonban közel sem volt kielégítő. Ennek elsősorban az volt az oka, hogy állami támogatásra egyáltalán nem számíthattak, hiszen a nyaranta újraszerveződő társulat gyakorlatilag a vajdasági hivatásos színházaktól függetlenül, az államhatalom számára szinte láthatatlanul működött. Az

előadások létrehozásához szükséges szerény anyagi kereteket helyi vállalkozások és magánszemélyek kisebb-nagyobb felajánlásából tudták előteremteni, a fiatal színészek pedig ekkor még egyáltalán nem kaptak fizetést a sokszor embert próbáló vállalkozásért. Az ingyenes előadásokat követő kalapozás alkalmával ugyan a falusiak szerény adományaikkal (sokszor háztáji élelmiszerekkel) járultak hozzá a társulat további munkájához, de ezeket a trupp jobbra felélte a turné végére.

A körülmények ellenére a színház 1985-ben rekordszámú (26) előadást játszott, és olyan településeket is útba tudtak ejteni, amiket korábban még egyszer sem sikerült. Ebben az évben a szlovén drámaíró, Tone Partljič *Apám, a szocialista kulák* című falusi tragikomédiájának átdolgozott változatát vitték színre. Ez volt a dráma magyar nyelvű ősbemutatója, a kavillói premieren maga a szerző is tiszteletét tette (CZÉRNA 2009; 55–57).

Fehér Katalin, a *Híd* folyóirat kritikusja szerint az eredetileg 1983-ban megjelent mű a Tanyaszínház adaptációjában „a lélektani ábrázolásnak köszönhetően elkerülte a gyakran sematizmusba fulladó politikai, társadalmi drámák sorsát, azt azonban már nem, hogy jótékony kezek átszabják, tömegizléshez igazítsák” (FEHÉR 1985; 1257). Az előadás végleges szövegkönyve Csipak Angéla dramaturgi munkájának eredménye, aki Garai László magyarítását vette alapul, mely kifejezetten a Tanyaszínház számára készült. Azért célszerű fordítás helyett inkább magyarításról beszélnünk, mivel az eredetileg egy Maribor környéki névtelen faluban játszódó történet helyszínét, szereplőit és azok beszédmódját – az ekkor már bevett gyakorlatnak megfelelően – lokalizálták, azaz helyezték át Észak-Bácskába. A dialógusok a közönség által is beszélt dialektusban hangoztak el, így a nézők többek között felismerhették a pótlónyúlás („vót”), a depalatalizáció („melik”), vagy a zöngésülés („pallás”) megjelenésének jellegzetes eseteit. A leglényegesebb változás talán mégis az, hogy az adaptáció során a főszereplő Jože Malek neve tükörfordítással Kis Józseffé alakult, s ezzel egy államalkotó (többségi) nemzet képviselőjéből kisebbségi magyar lett.

Noha a szerző instrukciói alapján az *Apám, a szocialista kulák* cselekménye valamikor 1945 és 1948 között játszódik, a történet középpontjá-

ban valójában a 20. század második felének tipikus közép-kelet-európai kisembere áll, akinek sorsa egyszerre szánni és megmosolyogni való. A beszélő nevet viselő, a közönség számára könnyen átélhető sors-tragédiákat hordozó, egyéni, de mégis tipizált figurák megjelenése és a névadás efféle gyakorlata a társulat későbbi előadásaiban is gyakran előfordul.¹

Fehér Katalin úgy látta, hogy az átírásnak és rövidítésnek főként negatív hozadékai voltak. A kritikus szerint a komédia „amelyet ilyen formájában alig lehet Partličnák tulajdonítani, komikus elemek tárházává vált, műzeumi szereplők, kellékek túltelített halmaza lett” (FEHÉR 1985; 1257). Értékelésében kiemelte, hogy az addig uralkodó komikumot a játékidő második felében szinte előjelek nélkül váltják fel a tragikus szólamok. Fehér a hirtelen hangulatváltás előzménynélküliségét hibaként rója fel, holott egyértelmű, hogy e markáns rendezői megoldás határozott alkotói elképzelést feltételez. A társulatalapító Kovács Frigyes – aki ezzel az előadással mutatkozott be rendezőként – évekkel később a következőket nyilatkozta egy vele készült interjúban: „Olyan népszínház jellegű színházként tudom elképzelni a Tanyaszínházat, ahol időről időre be kell lopni groteszk elemeket, hogy az igényesebb néző is megtalálja a maga csemegéjét benne” (MIHÁJLOVITS 1995; 12). Ez alapján kijelenthetjük, hogy 1985-ben a komikumot felváltó kegyetlenség és az *Apám, a szocialista kulák* szokatlan hangulati törése kíméletlenül szembesíthette a vajdasági magyar közösséget azzal, hogy az előadás első felének „már-már bohóckodássá fajuló” (FEHÉR 1985; 1257) játékát kikacagva végig önmagán nevetett.

A Tanyaszínház nyolcadik évadának darabválasztását részben az indokolhatja, hogy az államhatalommal szembeni bizalmatlanság és kiszolgáltatottság hasonlóképpen jelen volt a második világháborút követő rendszerváltozás ellentmondásos viszonyai között, mint a nyolcvanas évek bomló diktatúrájában, kevéssel a polgárháború előtt, amikor a nemzeti alapú feszültségek egyre inkább felerősödtek az országban. A dráma elején Frányó² (Törköly Levente), a mindig jól helyezkedő népbizottsági tag mindenkit felvilágosít: „átmeneti periódná³ vagyunk.” A férfi szerint e provizórikus időszakot követően, a kommunista társa-

dalmi rend megszilárdulása után, mindenki „hússá fog [...] hajigálózni”. A Marx által megfogalmazott fejlődési nézetek hangoztatása azonban, mely a háború után talán még bizakodással tölthette el a jugoszláv állampolgárokat, a nézők jelenében, harminc év távlatából már csak pusztá demagógiaként hatott. A nyolcvanas évek derekára az egyszerű polgárok számára is egyre világosabbá vált, hogy az államapparátust képtelenség megmenteni az összeomlástól. A jól hangzó politikai ígéretetek ekkorra már teljes képtelenségnek tűntek.

A negyvenes évek átmeneti időszakában próbál talpon maradni családjával Kis József (Soltis Lajos), aki az első jelenet végén érkezik haza a második világháborúból. Kis ugyan a németek oldalán vonult hadba, de a szovjeteknél szerelt le, s közben egyetlen golyót sem lőtt ki, egyetlen hadszíntéren sem harcolt. Ez a sodródás lesz a legfontosabb attribútuma a későbbiekben is, melyről érzékletesen tanúskodik fia róla írott iskolai fogalmazása, mely teljes terjedelmében elhangzik az előadásban:

„Az én apám nagyon jó ember. Először a németeknél volt, azután az oroszoknál. Egy este megjött. Ez volt a legszerencsésebb nap az életemben. Most vasutas és kék szeme van. Nemsokára földet kapunk, amit az anyánk harcolt ki, mert apa a WC-n ücsörgött, amikor a földet osztották. Három hektárt. Az én apám mindig jól földalálja magát. Nekünk is azt mondja, hogy jól fel kell találnunk magunkat. Most, hogy van földünk, az én apám is kulák. Most aztán megbaszhatja mindenkinek az anyját. Akkó szeretem legjobban az apámat, amikor vasárnap asztalhoz ül, és ismételtgeti: »Mostmá én is kulák vagyok.«”⁴

Míg Kis József unokatestvére, Frányó tudatosan, számítóan választ oldalt, s lojalitásának bizonyosságaképpen sztálinista jelszavakat szajkóz („Most az a kursz⁵, hogy miné’ többet kő emlegetni az oroszokat”), Kis nem tud dönteni a vallás és a párt között, mivel egyikben sem hisz igazán. Amikor a falu papja megjegyzi, hogy csak azért élte túl a háborút, mert a berukkolás előtt Szűz Máriához imádkozott, a férfi ígéretet tesz, hogy misére küldi gyerekeit. Ám gyorsan meggondolja magát, amikor Frányó felvilágosítja, hogy a kommunizmusban nincs jövője a vallásnak, s az egyházi földeket a kulákok nagybirtokaihoz hasonlóan fel fogják osztani a parasztok között.

E későbbi földosztásjelenet a Tanyaszínház adaptációjában sajátosan magyar, azaz kisebbségi színezetet kap. Amikor a falu parasztsága az utcára vonul, hogy felosszák egymás között a kulákok és az egyház birtokait, Kis József lánya, Olga (Fragó Edit) azt kezdi skandálni a tömegben: „Megvalósítjuk Dózsa György álmát!” Az észak-bácskai őshonos magyar közösség számára egyértelműen mögöttes jelentéstartalommal bír a módos paraszt, Medve (Földi László) érvelése is, mely szerint a földet nem lehet csak úgy elvenni tőlük, hiszen évszázadok óta birtokolják őket. Mind a helyi plébános, mind Medve rá akarja venni Kist, hogy a másik földjét fogadja el, ha azokat felkínálják neki, a férfi azonban olyannyira döntésképtelen, hogy végül felesége megy el a földosztásra, míg ő egyedül tépelődik a díszlet részét képező kerti budiiban.

E döntésképtelenség és az átgondolatlan ígéretek eredményezik végül azt, hogy Kis ugyanolyan nincstelenségbe kényszerül a darab végére, mint amilyenbe hazatért. Története ezáltal bizonyos értelemben allegóriává válik. Soltis kisembere képtelen alkalmazkodni a megváltozott, s folyamatosan változó rendhez. Túlélésének egyetlen kulcsát az oppor-tunizmusban látja, mely hozzásegíti ugyan, hogy rövid ideig saját földjén gazdálkodjon, de végül mégsem bizonyul helyes stratégiának. Az előadás azt sugallja, hogy nem is tehetne mást a nyereszkezésen kívül, a rendszer semmilyen valós alternatívát nem kínál a számára. Ezt igazolja a produkció utolsó negyede is, melyben Frányót – aki számára a határozottság látszólag meghozza gyümölcsét – a sebtében összeállított népbizottság sztálinistának bélyegzi, s mivel Jugoszlávia időközben szakít a Szovjetunióval, börtönbüntetésre ítéli. Kovács Frigyes rendezése Kis József alakját szánni való, esendő figurának állítja be, aki eredendően bukásra van ítélve, s egy olyan állam képét festi meg, melyben a polgárok számára nincsenek biztos döntések, csak az örökös tévelygés a politika útvesztőiben.

Az előadás Kis József fiának, Öcsinek (Magyar Attila)⁶ a csínytevésein keresztül képes rámutatni a nagyszabású kommunista eszmék devalválódására, kiüresedésére is. A fiú egyik iskolai füzetének hátulján szocialista vonatkozású mozaikszavak kifordításával olyan szósorokat alkot, melyeknek egyértelműen rendszerkritikai élük van (például „SSSR = szürke

számár szarik”, „AFŽ⁷ = állami feneketlen zsák”, „VKV⁸ = vigyázz, kommunistaveszély”). Pársoros versikéivel pedig folyamatosan kommentálja az eseményeket. Az előadás csak ezt a szemtelen, sorsfordító történelmi eseményekre fittyet hányó gyermeki magatartást tudja felkínálni egyetlen eredményes világotolvasási stratégiaként nézője számára.

Őcsi nővérenek, Olgának a figurája a család többi tagjával ellentétben nem illik e falusi típusok közé. Ugyan a kommunizmusról ő is Frányótól hall először – mikor az arra tanítja a gyerekeket, hogy „Aggyisten!” helyett „Halál a fasizmusra!” felkiáltással köszönjenek –, nála a jelszavak nem csak üres frázisokként szólnak meg. Az ambiciózus lány bérmunka helyett inkább a kommunista ifjúság összejöveteleire, az „omladinába”⁹ szeretne járni. Idővel sikerül is feljebb kerülnie a ranglétrán, és irodai munkát kap a „zadrugában”,¹⁰ majd azt nehezményezi szülei előtt, hogy a háború végétével a „politikáru csak négy szemközt lehet [...] beszéni”. A paraszti környezetben nevelkedett lány utolsó megszólalásában a tévesztés mellett foglal állást: „A kollektivizálás a szocialista öntudat magasabb foka” – harsogja. Miután Kis leteremti, sírva elrohan. Végszava: „Tik nem értetek semmit.”

Mivel a Tanyaszínház adaptációs stratégiájának megszokott eszköze, hogy a falusi közönség számára jól ismert műfajok és színjátéktípusok formai és tartalmi követelményeihez igazítják a választott drámákat, érdemes felfigyelnünk rá, hogy a Partljič-átirat bácskai falujának lakói épp olyan tipizáltak, mint a 19. században virágkorukat élő népszínművek figurái. Ugyan történetének kezdeti szakaszában a népszínmű elsősorban a francia melodramát, az osztrák tündérbohózatot és a magyar vígjáték-hagyomány elemeit vegyítő, szórakoztató zenés-táncos színjátéktípus volt, a korabeli liberalizmus jegyében időszerű politikai mondanivalót is népszerűsített. Sőtér István arra is rámutat, hogy bár a népszínmű a romantikus dramaturgia jegyében fogant, képes volt eljutni a realista ábrázolásig (SÓTÉR 1976; 158–164). E kettősségre hívja fel a figyelmet Gerold László is, aki szerint bár a népszínművekben a „történet, a cselekmény bonyolítása, a fordulatot hozó megoldások egyértelműen romantikusak, ugyanakkor az írói alapszándék, a művek néhány szereplője, az egyes jelenetek részletei, a nyelvi, stílári elemek már realista igényre mutatnak”

(GEROLD 1990; 194). Gerold úgy gondolja, hogy a műfaj idővel teljesen levetkőzte volna a romantikus sallangokat, ám az 1848-as és 1849-es események hatására a népszínmű még „mielőtt kialakulhatott volna, talajtalanná vált” (GEROLD 1990; 194). Funkciója azonban így is jelentős volt, hiszen a népszínműjátékos „a túlélés egyik eszköze és bizonyítéka volt az önkényuralomban” (GEROLD 1990; 194). A fentiek értelmében tehát a műfaj több szempontból is illeszkedik a Tanyaszínház specifikus formanyelvéhez és tevékenységéhez.

A népszínművek világtképéről értekező Kolta Magdolna szerint a „tisza parasztok lakta tiszta magyar falu idilljéhez hozzátartozik a falu egységének feltételezése is: a fontos események mindig a nép előtt történnek, s a finálé mindig tüzes csárdás, mely a szilárdnak hirdetett világtrend erkölcsiségének győzelmét ünnepli” (KOLTA 1991; 53). Az *Apám, a szocialista kulák* világában azonban sem egységről, sem erkölcsi győzelemről nem beszélhetünk. A világháború utáni rendszerváltozás időszakában épp ez az egység bomlik meg az ártalmatlan szándékú opportunizmus miatt, s ezzel ellehetetleníti az erkölcsi alapú győzelmet is.

Bár a Tanyaszínház alkalmi színpadán is megjelennek az olyan hagyományos szerepkörökbe tartozó alakok, mint a leleményes paraszt, a plébános és a helyi csendőr (esetünkben rendőr), Olga alakja és a belügyi szervek dolgozói a legkevésbé sem illenek az említett népszínműhagyományba. Ez egyáltalán nem meglepő, hiszen az eredeti szlovén nyelvű drámának köze sincs e színjátéktípushoz, csak az átíratban kapott rá emlékeztető jegyeket. Ebből kifolyólag egyes szereplők tulajdonságai közel sem mondhatóak népszínművekhez illően idealizáltak (például Kis navitása), s az események alakulása több alkalommal is szöges ellentétbe kerül az elvárattal, ez által is fokozva a groteszk, tragikus hatást. Olga és a fiatal rendőr szerelme hamar zátonyra fut, és a lány egyedül marad méhében hordott magzatával. Az alapvetően pozitív főhősnek valódi ok nélkül kell bűnhődnie, a leleményes Frányó pedig erkölcsi büntetést elkövetése nélkül kényszerül börtönbe.

A népszínmű színházi emlékezetének talán legstabilabb faktorai az életképek, s az elemzett előadásban is találkozhatunk eggyel, bár az a legkevésbé sem tipikus. A földosztásjelenet előtti gyülekezés során megje-

lennek a színen a népbizottság tagjai, és a darab egyéb párthű szereplői. Transzparenszeket emelnek a magasba, míg Frányó harmonikázik, s táncba hívja a gyülekezőket. E kép az idilli, eksztatikus örömtáncoknak csak groteszk utánérzetét kelti. A dalbetétek is hiányoznak az előadásból. Ezeket helyettesítik Öcsi bután egyszerű, négysoros versikéi. A nagy énekes-táncos finálé helyett is csak egy suta kínrímpárt kap a közönség kóda gyanánt. Az *Apám, a szocialista kulák* világának válsága sokkal komolyabb annál, minthogy a népszínművek kliséivel el lehessen takarni. A folyamatosan visszatérő óvatosság, a retorzióktól való félelem meghatározó alapérzése mind az előadás történelmi idejének, mind a nézők jelenének. Az a látszólagos biztonság, amelyet a jugoszlávizmus jelentett az államalkotó nemzetek és a nemzeti kisebbségek számára, már érezhetően nagyon gyenge lábakon állt 1985-ben. Biztonságosabb volt hallgatni, mintsem azt kockáztatni, hogy valaki felelősségre vonjon a kimondott szavakért.

Frányó letartóztatása után Kist is megvádolják azzal, hogy sztálinista eszméket vall. A jelenetről fennmaradt egyetlen kép alapján úgy tűnik, hogy miközben egy belügyes elvtárs egy íróasztal mögül kérdez, egy rendőr a földre kényszeríti Soltist, akinek átizzadt inge láthatóan vértől csatagos. A háttérben Tito és Sztálin portréit látjuk egy kifeszített, lepedőnyi vásznon. Az utóbbi ekkor már sötét (talán vörös) színű festékkel van áthúzva. A vallatás képi ábrázolása szokatlanul keménynek hat – különösen az előadás első felének komédiázásához mérten –, s ezzel még hangsúlyosabbá válik. Úgy tűnik, a kettős beszéd tipikus esetével állunk szemben. A Tanyaszínház e jelenettel először idézte fel vajdasági színpadon a közönség körében ismert, de az államhatalom számára tabuként kezelt megtorlásokat, kínzásokat és megfélemlítéseket, melyeket először a jugoszláv Népvédelmi Osztály (OZNA), majd később az Állambiztonsági Igazgatás (UDBA) partizánjai 1944 és 1948 között, központi utasításra követtek el, s melyeknek egyes becslések szerint akár negyvenezer civil magyar áldozata is lehetett Vajdaság-szerthe (LASZÁK 2015), akiket valamilyen – szinte kivétel nélkül mondvacsinált – okból háborús bűnösnek nyilvánítottak. Ennek értelmében tehát a Partljič-átirat esetében kardinális jelentőséggel bír, hogy a lokalizálás által az eredetileg

szlovén szereplők egy jugoszláviai nemzeti kisebbség képviselőivé váltak, s ezzel értelemszerűen a társadalomban betöltött szerepük, hatalmi pozíciójuk és megítélésük is megváltozott. (A Csúrog, Zsabya és Mozsor magyar lakosságának kollektív bűnösségét kimondó határozatot csak hetven évvel a legsúlyosabb atrocitásokat követően, 2014-ben törölték el.) Ezért is meglepő az a bátorság, mellyel Kis az előadás végén, vallatása és a földosztáskor megszerzett birtokának elkobzása után beszél családjának és – elsősorban – közönségének esete tanulságairól: „Mosmá látom, minden rendszer előbb azé ad, hogy kisébb legyen mit elvenni. [...] Nem igazságos, hogy hülyének kő tetetünk magunkat ahhoz, hogy békin hagyjanak.”

A szembesülés az államhatalmi gépezet gátlástalan működésével és a hangzatos szocialista eszmék megvalósulásának képtelenségével fájoan aktuálissá tette az előadást a Tanyaszínház közönsége számára. A jugoszláv kommunizmusnak a nyolcvanas évek derekára már semmi köze nem volt a titói vagy marxi elképzelésekhez.

ELSŐDLEGES FORRÁS

PARTLJIC, Tone (1985): *Apám, a szocialista kulák* (ford. Garai László). Megtalálható a szerző (O. T.) magánarchívumában.

MÁSODLAGOS FORRÁSOK

CZÉRNA Ágnes (2009): *Tanyaszínház (1978–2008)*. Forum, Újvidék

FEHÉR Katalin (1985): Kirándulás a múltba. *Híd*, 9. 1256–1258.

GEROLD László (1990): *Száz év színház*. Forum, Újvidék

KOLTA Magdolna (1991): Tájai különbségek és regionális sajátosságok a 19. századi népszínművekben. In HÓFER Tamás (szerk.): *Népi kultúra és nemzettudat*. Magyarságtudató Intézet, Budapest, 51–60.

LASZÁK Ildikó (2015): *Polgárháború Jugoszláviában*. Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont. http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=12:polgarhaboru-jugoszlaviaban&root=12&catid=2:tarsadalmi-konfliktusok (2020. 01. 20.)

MIHÁJLOVITS Klára (1995): Nem lehet minden áron nevelni. *Magyar Szó*, 1995. 06. 29., 12.

SÓTÉR István (1976): Népköltészet. Népszínmű. In Uő: *Werthertől Szilveszterig*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 158–164.

sz. n. (2014): Hetven év után: A délvideki kollektív bűnösség eltörlése. *Vajdaság Ma*, 2014. 11. 03. <https://www.vajma.info/cikk/tukor/6212/Hetven-ev-utan-A-delvideki-kollektiv-bunosseg-eltorlese-.html> (2020. 01. 20.)

SZÉKELY György (főszerk.) (1994): Népszínmű. In: *Magyar színházművészeti lexikon*. Akadémiai Kiadó, Budapest https://mek.oszk.hu/02100/02139/html/sz16/2_02.html (2020. 01. 20.)

JEGYZETEK

¹ A *Csantavéri passió*ban (1993) például Ember Fiának, a *Mérföldkő*ben (2012) pedig Jéder Manfrédnak hívják a főszereplőt.

² Franjo alakban délszláv férfinév, a Ferenc megfelelője. A kommunista hatalomátvételt követően az állami szervek bevett gyakorlata volt, hogy a nemzeti kisebbségek idegen hangzású keresztnéveit szerbesítették a hivatalos dokumentumokban. A könnyebb érvényesülés reményében egyesek a mindennapokban is ezt a névalakot használták.

³ időszak (szerb) – A szereplők többsége gyakran él szerb kifejezésekkel, melyek meghonosodtak a vajdasági magyar regionális köznyelvben.

⁴ Részlet az előadás szövegkönyvéből. Megtalálható a szerző (O. T.) magánarchívumában.

⁵ politikai irány (szerb)

⁶ Az ekkor tizenöt éves Magyar Attilának ez volt az első szerepe, s ettől kezdve a társulattal is maradt. Tíz évadon át színészként, majd koordinátorként volt jelen, ma már a Tanyaszínházat irányító egyesület vezetője.

⁷ Antifašistički Front Žena (szerb) – Nők Antifasiszta Frontja

⁸ visokokvalifikovani [radnik] (szerb) – szakmunkás

⁹ 'Ifjúsági' jelentésű melléknév, melyet gyakran önállóan is használnak a különböző ifjúsági szervezetek megnevezésére.

¹⁰ (termelői) szövetkezet

PATYEREK RÉKA

Identitás

GreCsó Krisztián: Vera. Magvető, 2019

GreCsó Krisztián ifjúsági regénye bravúrosan működteti az emlékezés mechanizmusát. Első benyomásra unalmasnak tűnhet, mégis, a Kádár-korszakot megjelenítő, szegedi környezetbe ágyazott univerzumban a kamasz lány perspektívájának minden egyes momentuma izgalmakat rejt magában. Vera most kezdi felfedezni, hogy egy család, egy társadalom hogyan is működik. Az író egyébként hasonló kérdéseket boncolgatott a *Pál utcai fiúk* szöveggönyvében is, így érthetőbbé válik érzékenysége a téma iránt.

A regény élvezetéhez elengedhetetlen a korszak ismerete, a díszletek értelmezése, GreCsó minden apró részletet gondosan kidolgozott. Nem pusztán annyi a felvetés, hogy hitelesen elmesélhető-e egy múltbéli korszak, hanem az is, hogy minden tragédia és trauma az emberrel marad, ezektől véglegesen nem lehet megszabadulni: levakarhatatlan jelei, sebei a múltnak.

Az ifjúsági regény mellett érvényes lehet még a kalandregény műfaji besorolás is, hiszen egy komplex nyomozási folyamaton keresztül derül ki az igazság. A családfakutatás, illetve az igazság kutatása is gyakran feltűnik GreCsónál. Villámszerűen felvillantja a „szigorú szülő” és a „keménykezű pedagógus” alakját, de ugyanilyen gyorsan lerombolja vagy új köntösbe öltözteti őket. Ugyanis akármennyire rideg a lány édesapja, meglágyul a szíve, amikor Vera sírva fakad, az egyik legszebb jelenetek egyike ez, amikor mindketten könnyeket ejtenek. Ez a megkönnyebbülés a gyónás pillanata, az édesapa saját szorongásaitól is megtisztulhat egy pillanatra. A tanítónő esetében kiemelkedő pillanatnak számít, ami-

kor nem ítéli el a tinédzser lányt a hibáiért, ugyanis tisztában van azzal, hogy a kislány változáson megy keresztül, az identitásáért küzd, ezért pedig nem büntethető.

Az identitáskeresés az emberi élet egyik legnehezebb feladata, önmagunk megismerésének periódusában pedig az egyetlen biztos pontunk a családunk, a szüleink, illetve a tőlük elvárt igazság és őszinteség. Mégis, a fejlődés során, a társadalom megismerése után kiderül, hogy senki sem feddhetetlen, és talán a regény legtragikusabb pillanatainak egyike, amikor a főhős ráébred erre a kemény valóságra, de társai közül egyedül ő képes a felismerésre. Ezt megélni, ezáltal felnőni, majd pedig kitaszítottként és megbélyegezve élni mindig kőkemény feladat. Vera esetében kiszámítható volt, hogy a konfliktusok rendeződni fognak, de nem ez határozza meg a regényt.

A megfelelési kényszer gyerekként ijesztő, őrjítő. Mindenhol másként értelmezzük magunkat, mindenhol más a szerepünk. Vera olyan paradoxonokkal találkozik, amelyekben a szülei az őszinteség és az igazság mellett kardoskodnak, mégis ők hazudnak neki a legtöbbit. A regény felénél megvolt az esély rá, hogy ez a „szomorú izgulás”, ami folyton jelen van a tizenéves lányban, elveszti az intenzitását és nevetségessé válik. Mégsem ez történt, a főhős olyan falak közé szorult, amelyek folyamatosan közelednek felé, de ő dönti el, hogy hagyja összepréselni magát, vagy továbbáll. A regény erről a kislányról szól, akinek nagyon gyorsan kell felnőnie, akinek meg kell értenie, hogy mi az a láger, mi az, hogy nem vér szerinti anyuka és apuka.

A naiv gyermeki univerzumot bemocskolja a felnőttek világa, a kamasz lány küzdelme szélmalomharcnak is nevezhető, hiszen soha nem kap egyértelmű válaszokat, hiába őrlődik. Még az elveszett, majd később megtalált nagymama sem képes egyszerűen megfogalmazni egy hosszú évek óta tartó konfliktust. Felnőtt témákkal, komoly problémákkal szembesíteni egy gyereket sosem egyszerű feladat, ebben a családban a hazugság és az elhallgatás mechanizmusa évek óta működik, így nagyon nehéz lenne mindent a legelejétől kezdeni. Szinte kivétel nélkül triviális témák ezek, sőt, a megoldásuk is az, mégsem ebben van a csavar, hanem ezekben a helyzetekben sok minden kimondatlanul marad, ami

feszültséget okoz. A narrációban fellelhető lyukak szétfeszítik a történetet, kuszaságot és kétségbeesést szülnek.

A személyiségfejlődés nagy ívű, hiszen Vera szemtanúja volt annak, ahogyan a legjobb barátnőjének az édesanyja félrelép. Nem tudta magában pontosan felismerni ezt, mégsem mesélt róla, akkor sem, amikor Sári, a legjobb barátnő arról prédikált, hogy az ő anyukája mindig mindent elmond neki, és köztük őszinteség uralkodik. Az említettnél nagyobb fájdalmak voltak, hiszen szerelme, József megbántotta, viszont azt még nem értette, hogy a szeretet és a szerelem arra is képes, hogy megroppantsa a lelket.

A *Vera* felvonultatja a korábbi Grecsó-regények témaköreit, konfliktusait, a családi kötelek bizonytalanságát, a titkok nyomozó légkörét, az identitás problémás mivoltát, a bűnösség és büntelenség kérdéskörét. Hermann Veronika tanulmánya is tisztázza az esetleges kérdéseket, bizonytalanságot. A jelenlegi regény a kirakós utolsó darabjaként is értelmezhető, hiszen minden megtalálható benne, ami a korábbi regények tisztázását adhatja, illetve választ adhat a konfliktusokra. Olyan generációkon átívelő sorstragédiákról van szó, amiket nem lehet egyszerűen elmondani, pláne nem egy gyereknek. A hazugság funkciója a szépítés és a megóvás, a lányt védeni próbálják a kegyetlen valóságtól.

„És így a félév és a karácsony előtt Vera a kedvenc szaváról is leszokott már, ahelyett is azt mondja, hogy copf, pedig tudja, ha ilyeneket mond, bántja a mamát, mert az olyan, mintha eltévedt volna, mintha nem akarná tudni, hogy ezek az ő titkos szavaik, amiket a mama messziről hozott, otthonról, a falujából, Szirmabesenyőből” (227). Vera egészen addig rágaskodott az anya szóhasználatához, amíg ki nem derült, hogy valójában nem is ő az igazi édesanyja. Az identitása megtört, a személyiségében új keletkezett, hiszen ráébredt arra, hogy értelmetlen olyannal azonosulni, ami valójában nem létezik. Ezért kénytelen újraértelmezni önmagát – és ő még csak gyerek.

FEHÉR MIKLÓS

Bestiáriumi identitások

Papp-Zakor Ilka: *Az utolsó állatkert*. Kalligram, Budapest, 2018

Papp-Zakor Ilka *Angyalvacsora* című debütáló könyvével egy abszurd, groteszk és banális világot hozott be a kortárs magyar irodalomba, amelyben kiforrott nyelvezetet használva hétköznapi történeteket mesél el. Aligha nevezhetjük a 2014-es JAKkendő-díjat a kezdők szerencséjének, hiszen az író többköteteseket megszegyenítő módon kezelte a stílus és a történet kettősét. Mindez, ha lehetséges, még inkább kicsúcsosodik *Az utolsó állatkert* című novellagyűjteményben, amely ugyanarról a töről fakad, mint az *Angyalvacsora*.

Az utolsó állatkert alcíme (*A cinizmus sorsa Kelet-Közép-Európában*) valamelyest behatárolja a közeget, amelyben groteszk históriák sora játszódik, de ez a fajta regionalitás nemcsak a jelen korra és térre alkalmazható, hanem globális méretűvé is bővíthető. A szövegekben egy egész bestiárium rajzolódik ki, a különös lények ezúttal azonban legalább annyira szokatlanul viselkedő növényekkel és egyéb tárgyakkal egészülnek ki, mint amennyire furcsák a lények személyiségei. A tartalomjegyzékben erre utalnak a *Baglyok a lakásban*, az *Egy virágkertészlet*, a *Nagyon szép fecskék*, a *Lajka* és a címadó novellák, de a könyvben szó esik egy anyáról is, aki egy téglaszínű mozdonyhoz hasonlít leginkább, sőt kísértetekkel is találkozhatunk.

A legnagyobb kérdés a kötet kapcsán nem is az, hogy ezek a különös, olykor pontos meghatározottságuk hiányában azonosíthatatlan lények kivel, illetve kikkel egyenlíthetők ki, hanem az, hogy a kiegyenlítés után

milyen identitást alakíthatunk köréjük. Hazugság lenne azt állítani, hogy Papp-Zakor Ilka tálcán kínálja a megoldást, sőt olykor az olvasó kedélyeit borzolja azzal, hogy a megoldás kapujában hirtelen elfeledkezik a mondanandóról, mint ahogyan az a *Himalája-só* című fejezetben is történik: „Az ablak előtt a sötétítők a földig lógtak, ahogy ez a történet lóg az előtt, amit mondani akartam, és este a csomagolópapírba bújtatott család kölcsönkért tőlem egy kevés cukrot. A biztonság kedvéért nekik is elmeséltem ugyanezt, és arra is figyeltem, hogy így mondjam: akkorára tátotta a száját, mint két mondat közt a halogatás, hogy, ha már kitaláltam ezt a szép hasonlatot, hát el ne pazarolódjon” (62). A fiatal romániai magyar író én-elbeszélőin keresztül kapcsolatba lép a külvilággal, s ha kell, könyörtelenül kopog a negyedik falon, *A cinizmus sorsa Kelet-Közép-Európában* fejezetben pedig egészen konkrétan le is dönti azt. A megfejtés, az egzakt definíció elérhető távolságon belül volt, ám az utolsó pillanatban a szereplő, aki megadhatta volna a kulcsot, egyszerűen kilép a történetből, elszökik, hazautazik a férjéhez, akihez ugyan nem könnyű kötődni, de legalább biztonságot ad. A címből eredően nyilvánvalóan jó adag cinizmusmal fűszerezi a metaszöveget, ami magáról az írás folyamatáról szól. Többkötetes szerzőknél felmerülhet az a kérdés, hogy melyik alkotásukat vegyük először a kezünkbe: az első, talán még nem teljesen kiforrott szövegvilággal rendelkező könyvet, vagy valamelyik későbbit, amelynél már egyértelműsödni látszanak a szerzői szándékok? Papp-Zakornál, azt hiszem, mindenképpen vétek lenne kihagyni akár egyetlen sort is az *Angyalvacsorából* és *Az utolsó állatkertből* is, de az abszurd és a fantázia világába jobb belépőként szolgálhat az író debütökötete. Nem azért, mert a 2018-ban megjelent mű gyengébb lenne, épp ellenkezőleg. Ijesztőként hathat az a fajta elvárásolt, önmaga képmásává kifordított világ, amely *Az utolsó állatkertben* megjelenik, s félő, hogy a befogadó könnyen elveszne a bestiárium sokszínűségében. Pedig a vizsgálat tárgyát képező novelláskötet sokkal több vajmi szürreális tévképzetnél. *A cinizmus sorsa Kelet-Közép Euróában* alcím alapjaiban meghatározza és behatárolja azt a közeget, amelyben ezek a mitológiai lények mozognak. A kötetben számtalan rosszul működő anya–gyerek, apa–gyerek kapcsolatot fedezhetünk fel, amelyek borzasztó pillanatképet mutatnak

a társadalom alapjául szolgáló család állapotáról. A tagok közötti viszony nemcsak az önmagában egyébként teljes rendszerként működő egységet bontja meg, de az egész halmazt, magát a társadalmat is. A pszichoszociális és a szellemi-kulturális értékek és érdekek megingása a nemzeti (ön)tudatra is áterjed, mint ahogyan azt *A suszter* című fejezetben is olvashatjuk: „– Nem akarok magyar lenni – hüppögi Árminka a fülembé. – Mondd meg neki, hogy ne beszéljen hülyeségeket – int Jens, de én nem figyelek. Boldogan, büszkén simogatom Árminka fejét. – És akkor mi szeretnél lenni? – kérdezem gyöngéden, ő pedig azt motyogja könnyek között, hogy suszter. Nem tudom, honnan szedte, biztosan olvasta valahol. Szóval nem érdekli a nemzeti identitás. Magamhoz szorítom és megcsókolom az én okos kisfiamat. Csak aztán tör rám a rémület. Megragadom a vállát, rázni kezdem, és a falnak lököm. A sarokba oldalaz és magzatpózba gömbölyödik a félelemtől. – Márpedig suszterek ma már nincsenek is! – bömbölök rá. Most reszketve kijjebb dugja az egyik lábát. Ráüvöltök. Visszahúzza. Remeg. Remeg tovább. Az én fiam” (134–135).

Az identitás veszélybe kerülése a menni vagy nem menni kérdés köré is szerveződik. „Néha (...) azt hiszem, hogy ezen az országon már csak az segítene, ha mindenki lelépne nyaralni, napfürdőzni, kiereszteni a gőzt és kipihenni az együttélés fáradalmait” (12) – olvasható a kötet nyitónovellájában, s az idézetet követő csaknem 160 oldalban a virág- és állatmotívumokkal tarkított sorok között a sajátunkéhoz hasonlító emberi és családi történeteket, sorsokat figyelhetünk meg. Egészen a záró, *Az utolsó állatkert* című fejezetig, amikor ráeszmélünk, hogy keretet adva a kötetnek hirtelen valóban mindenki elutazott: „Most, hogy az egész ország elutazott nyaralni, nem maradt a városban ember, aki megszervezte volna a vizsgákat. Retesz a kihalt utcákon akart naphosszat barangolni, és a kiürült főváros magányában szerelmi bánattól szenvedni” (171). Az író lenyűgözően meggyőző módon írja le az emberi történelem körköröségét, s hiába a bestiárium, az elbeszélő végül ráébred arra, hogy hiába minden törekvés, a végén ugyanott kötünk ki: „Retesz (...) őszintén örült, mert azt gondolta, hogy ezzel az újrakezdéssel talán végre minden jobbra fordul. Nem fordult, bár tény, hogy rosszabb sem lett semmi. (...)

A farkasok pedig valóban megbocsátottak. Körbevették Reteszt, hideg orrukat a tenyerébe fúrták, visszahozták az eldobott botokat, (...) és vadállati odaadással háziasultak. Retesz csalódottan vakargatta fültövüket, és időnként azt mormolta maga elé: az Isten bassza meg” (179).

Az utolsó állatkert első ránézésre könnyed tengerparti olvasmányoknak tűnhet, humoros-komikus élethelyzeteken nevelhetünk, ha viszont mélyebb értelmet keresünk, nem szabad túlzásba esni, hiszen az életre kellett millió időnként sötét tud lenni. A sajátos logika szerint épülő kötetet ajánlott kétszer-háromszor elolvasni, hogy a gondolati leképeződéseket, a metaforákat és egyáltalán Papp-Zakor Ilka stílusát megszokva értelmezni tudjuk a valóságot. Ez a bestiáriummal teli realitás gyakran kifordított, zavarba ejtően merész képzettársításokat tartalmaz, amelyeknek titka a folyton változó, rugalmas identitásban található.

ANTALOVICS PÉTER

A felelősség súlya

***Csernobil (Chernobyl)*, 2019, rendezte: Johan Renck**

Nehéz a *Csernobil* minisorozatról úgy beszélni, hogy az ember az első lendülettel ne csússzon bele a történelmi esemény ecsetelésébe, és ne mossa össze a műalkotásról szóló elmélkedést a néhány évtizede megtörtént, a körülményekhez képest részletesen dokumentált katasztrófa boncolgatásával. Talán nem is lehet, nem is kell mindent szétválasztani. Az ukrainai (akkor szovjetunióbeli) események szinte a modern folklór részévé váltak, s a jelenség az általános titkolózás, az eset bonyolultsága miatt többé-kevésbé a mai napig ismeretlen részletektől hemzseg, amelyek csak felerősítették a tragédiát körbelengő misztériumot. Ehhez a misztériumhoz nagyban hozzájárul az is, hogy magának a katasztrófa lényegének megértése, egy atomreaktor működésének, a magfizikai folyamatoknak és a belőle fakadó legfőbb veszélyforrásnak – radioaktív sugárzás – pontos megértése a kevésbé hozzáértőkben a mai napig rejtélyes, félelmetes érzést kelt.

Az 1986-os atomkatasztrófát feldolgozó, az HBO és a Sky koprodukciójában készült ötrészes, egyórás epizódokból álló miniszéria olyannyira komolyan veszi a dokumentarista igényt, hogy az események egyes részleteiben a dokumentumfilmekkel is lépést tart, azzal együtt, hogy bizonyos esetekben dramaturgiai okokból eltér a valóságtól. A dokumentarista jellegből fakad az is, hogy a *Csernobil* csak formailag sorozat, gyakorlatilag egy ötórás, ugyanennyi részre szedett nagyjátékfilm (az egyedüli sorozatokra jellemző, érdekesítő epizódbefejezést az erőmű alá behatoló bűvárok történeténél használja Johan Renck rendező). Craig Mazin forgatókönyvíró két és fél éves kutatómunkát szánt a törté-

nelmi és tudományos háttér pontos felkutatására, ami megalapozza az elkészült mű hitelességét, igaz, egyesek, például Adam Higginbotham úgy vélik, az alkotók több történetiszálat pontatlanul ábrázoltak vagy felnagyítottak. Ez utóbbira példa Higginbotham szerint az, ahogyan bemutatották a katasztrófa tudományos okainak felkutatását és a tudósok hősiessé, állammal folytatott harcát az igazságért.

A *Csernobil* központi szála a két főszereplő, Valerij Legaszov (Jared Harris) és Borisz Scserbina (Stellan Skarsgård) küzdelme a katasztrófával, az idővel és az egyéni érdekek felett álló, legtöbbször azokat (ki)használó és elnyomó államhatalommal. Két archetípussal találkozunk: a bizonytalan, hallgatag, elmélyült, vívódó tudós Legaszovval és a magabiztos, fölényes, saját – de a szovjet rendszerben mindig viszonylagos – hatalmának tudatában álló politikus Scserbinával. A két embert Gorbacsov (David Dencik) jelöli ki a kríziskezelésre, a páros először kényszerből, majd bajtársiasságból, végül jóbarátként működik együtt. A véletlenül összefonódott sorsú emberek hatalmas jellemfejlődésen mennek keresztül. Legaszov önnön felelősségét és befolyását fokozatosan felismerve egyre bátrabban mer cselekedni, aminek csúcspontja a zárójelenet, amikor a tudós a közvetlen felelősök, Gyatlov (Paul Ritter), Brjuhanov (Con O'Neill) és Fomin (Adrian Rawlins) kirakatpere során tett vallomásaiban átlépi a hatalom komfortjának határát: rámutat, hogy az egyéni felelősségeken túl a hierarchikus, mindenkit markában tartó, saját hibáit beismerni képtelen rendszer a katasztrófa végső, elemi okozója. Teszi ezt úgy, hogy tudatában van az így előidézett végzetének, ám felfogja, hogy a közösségi érdek meghaladja saját életének értelmét. Scserbina ellentétes irányú pályát jár be, a nagyhangú politikus az ötödik részre megtört, saját szerepét megkérdőjelező emberré válik. Átalakulásának egyik csúcspillanata, amikor Legaszov közli vele, az atomerőmű közelében való hosszú tartózkodásuk miatt mindkettjüknek legfeljebb néhány éve van hátra. Skarsgård elképesztő erővel játssza el az embert, akinek egy pillanat alatt pereg le élete a szeme előtt. A főszereplők viszonyának megváltozására, a barátság kialakulására az egyik legkifejezőbb példa, amikor a két ember elkezd tegezni egymást.

Ulana Homjuk (Emily Watson) karaktere az egyetlen, akit nem valóságos személyről mintáztak; az alkotók vele tisztelegtek az előtt a csoportnyi tudós előtt, akik a valóságban Legaszovék mellett álltak a kritikus időszakban. Homjuk karakterét érték kritikák, mondván, a korabeli szovjet atomprogramban nő nemigen kaphatott ilyen fontos szerepet. A sorozat belső rendszerében azonban jól működik a céltudatos, szilárd erkölcsi tartással rendelkező tudós nő karaktere, aki kiegyensúlyozza a sokszor nálánál forrófejűbb és bizonytalanabb Legaszov és Scserbina párosát, és többször központi jelentősége van a cselekmény továbbgördülése szempontjából.

A *Csernobil* a főszereplők mellett egyenlő súllyal mutatja be a kismemberek önfeláldozását, azokat a hétköznapi hősokeket, akik a katasztrófa miatt önhibájukon kívül a legsúlyosabb árat fizették. Az alkotók személyes sorokon keresztül láttatják a tragédia következményeit: Ignatyenko tűzoltó és felesége, Ljudmila történetét, a horrorisztikus sérüléseket szenvedő erőműi dolgozók (Toptunov, Akimov stb.) kétségbeesett erőfeszítéseit közvetlenül a tragédia utáni percekben, az életveszély teljes tudatában dolgozó bányászok dacos munkáját, a biorobotoknak nevezett, gyakorlatilag halálraítélt „likvidátorokat” a sugárzó tetőn (a teljes sorozat egyik legtorokszorítóbb jelenete), a Bacso vezette állattirtókat – amely talán az egyetlen, indokolatlanul terjengőssé és patetikussá váló cselekményszál –, vagy a már említett bűvárokat...

Bár a sorozat nem menti fel teljesen a tragikus kimenetelű tesztet a helyszínen felügyelő, ezáltal első számú felelős Gyatlovot, egyértelművé teszi, hogy az emberi tényező önmagában – ahogy arra Legaszov is rámutat – nem volt elég a katasztrófa bekövetkezéséhez. Gyatlov végzetes magatartása mögött ott kellett lennie annak a rendszernek, amely lehetővé tette az események tragikus kibontakozását, annak a rezsimnek, amely önmeghatározása szerint tévedhetetlen. Legaszov, Scserbina és Homjuk ugyanúgy viaskodik az ügy során a KGB-t képviselő Csarkovval, a megkérdőjelezhetetlen hatalom képviselőjével, mint a veszélyt érző, de tehetetlen beosztottak Gyatlovval, ráadásul utóbbiakat is szorítják a magasabb szintről rájuk feszülő érdekek. A *Csernobil* az első perctől az utolsóig egy haláltánc, ám a sorozat legbelül, a maga bizarr módján

mégis optimista: hisz az alapvető emberi jóságban, és olyan világgépet alkot, amelyben a kiszolgáltatott egyén képes önmagán túl tekinteni, belátni, hogy létezik fontosabb, nagyobb jó – a közösség érdeke –, és ezért akár saját életét is feláldozza.

Számunk szerzői

- AĆIN, Jovica** (1946) prózaíró, műfordító
ALTER Emese (1996) egyetemi hallgató
ANTAL Norbert (2002) középiskolai diák
ANTALOVICS Péter (1993) költő, újságíró
BALI Péter (1992) prózaíró
BARRY, Kevin (1969) prózaíró
BÍRÓ Tímea (1989) költő, újságíró
BÖDECS László (1988) költő, kritikus
CIROK SZABÓ István (1995) költő
DIMITROV Nikoleta (1999) egyetemi hallgató
DUDÁS Robert (1997) egyetemi hallgató
FEHÉR Miklós (1994) prózaíró, újságíró
GÖMÖRI Eszter (1992) költő, slammer
GREGUSS Lilla (2001) író, költő
KAKUSZI Elvira (1990) fotográfus, szerkesztő
KECSKÉS Ildikó (1993) műfordító, tanár
KOMOR Zoltán (1986) prózaíró
KORMÁNYOS Ákos (1992) költő, pszichológus
LÁNG Orsolya (1987) író, filmrendező
MOHÁCSI Balázs (1990) költő, kritikus, műfordító
NAGY Dániel (1994) költő
NAGY Hajnal Csilla (1992) költő, író, szerkesztő
NAGY Tamás (1996) költő
OLÁH Tamás (1990) költő, teatrológus, dramaturg
PÁL Sándor Attila (1989) költő, szerkesztő

PÁSZTOR KICSI Gergely (1993) egyetemi hallgató
PATYEREK Réka (1996) kritikus, tanár
SÁNTA Miriám (1993) költő, író, műfordító
SERFŐZŐ Réka (1996) műfordító
SIMON Bettina (1990) költő
SZABÓ Réka Dorottya (2001) középiskolai diák
SZENDI Nóra (1988) író, kritikus, szerkesztő
TOLNAI Zsiga (2002) középiskolai diák
TÓTH Szilárd (2001) középiskolai diák
VAJSENBEEK Péter (1997) költő
VESZPRÉMI Szilveszter (1997) költő, slammer, blogger